

Středoškolská technika 2014

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

Role žen v sedmé generaci Přemyslovců

Vojtěch Slouka

Gymnázium Třebíč
Masarykovo náměstí 9/116, Třebíč

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně, použil jsem prameny a literaturu uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování a dalším nakládání s prací je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů v platném znění.

V Třebíči dne 23. května 2014

Vojtěch Slouka

Anotace

Práce se zabývá dějinami přemyslovského rodu převážně za vlády členů jeho sedmé generace, tedy ve druhé polovině 11. století. Vychází primárně z písemných pramenů. Důraz je kladen na pozici ženy z hlediska možností ovlivňovat politické události a na rodinnou politiku. Za účelem plynulosti textu jsou zařazeny také pasáže, kdy ženy přímo nebyly účastny žádného politického aktu.

Klíčová slova: Přemyslovci 7. generace, Judita ze Schweinfurtu, Idda Wettinská, Svatava Polská, Wirpirk z Tenglingu, Eufemie Uherská

Annotation

This paper deals mostly with history of the House of Přemyslids in the reign of its 7th generation, in the second half of 11th century. It refers to original sources. Emphasis is set on the position of woman from political and family point of view. In order to continuity of explanation the parts with no mention about political role of women are given too.

Key words: Přemyslids of 7th generation, Judith of Schweinfurth, Idda of Wettin, Svatava of Poland, Wirpirk of Tengling, Eufemia of Hungary

Obsah

Úvod	...5
1. Nový počátek – sňatek Judity a Břetislava	...6
2. Potomci Judity a Břetislava	...9
3. Břetislavova smrt a politický odkaz	...11
4. Vyhnání matky a smrt švagrové – stinné stránky osobnosti a vlády Spytihněva II.	...11
5. Druhý Vratislavův sňatek – Judita prostředníkem?	...13
6. Juditina smrt	...15
7. Závěr Spytihněvovy vlády	...15
8. Nástup Vratislava II.	...17
9. Vratislav podruhé vdovcem a třetí sňatek	...18
10. Konrádův sňatek	...19
11. Vratislav proti Jaromírovi poprvé a boje s Polskem	...20
12. Sňatek Oty I. Olomouckého a původ jeho manželky	...21
13. Kníže proti biskupovi podruhé	...24
14. Hradišťská fundace – zakladatelské dílo Oty I. a Eufemie	...25
15. Boj o investituru	...27
16. Sňatky dvou Judit	...29
17. Koruna a korunovace	...29
18. Smrt Oty Krásného a regentská vláda	...32
19. Jaromírova smrt	...34
20. Spor otce se synem a obléhání Brna	...35
21. Králova smrt a vláda Konráda I.	...37
22. Nástup 8. generace: Příliš mnoho knížat	...38
Závěr	...40
Prameny	...43
Literatura	...44
Zkratky	...55

Úvod

Otázka politické role žen v českém raném středověku patří k dosud poměrně opomíjeným oblastem. Pramenná základna není sama o sobě příliš bohatá a listinný materiál naše potřeby v tomto ohledu také neuspokojí. Proto je třeba pouštět se občas do hypotéz, více či méně pravděpodobných, jež jsou v souladu s výkladem pramenů. Přiložení nových (či staronových, dříve opuštěných) teorií do pomyslného historiografického plamene, či naopak jejich vyvrácení, konkrétní politické působení žen a jejich život při českém panovnickém dvoře si klade za cíl také tato práce.

Vzhledem k období, jímž se práce zabývá, je ovšem třeba upozornit na několik věcí. Zaprvé je třeba různých odboček k obecnějšímu vývoji politické situace (potažmo rodinné, protože rodina a stát byly nejen v raněstředověkém pojetí totéž), které přispějí ke snazšímu pochopení textu, zadruhé je nezbytně nutné, na rozdíl od novějších dějin, vypořádat se v co možná nejdůkladnější míře s dnešní historiografií, tj. s odbornou literaturou. Nedělám si ovšem iluze, že se mi podařilo k tématu shromáždit veškerou českou produkci od roku 1913.¹

Právě výše z výše zmíněných dvou bodů pramení třetí, totiž možná přílišný, nikoli však nadbytečný rozsah použité literatury promítající se do poznámkového aparátu.

¹ Hraničním mezníkem jsou České dějiny od Václava Novotného, jejichž druhá část prvního dílu, která mj. postihuje období, jímž se zabývá tato studie, byla vydána roku 1913. V tomto monumentálním díle se autor brilantním způsobem vypořádal se starší českou (česky psanou) i zahraniční literaturou. Stanovenou hranici jsem překročil jen v nezbytných případech.

1. Nový počátek – sňatek Judity a Břetislava

Na počátku 11. století hrozilo Oráčovu rodu, vládnoucímu v Čechách od nepaměti,² vymření. Kdysi rozvětvený rod se v šesté doložené generaci ztenčil na jediného mužského člena – Břetislava, syna Oldřichova.³ Přestože se narodil z nerovného, možná dokonce nemanželského soužití knížecího prince⁴ a společensky níže postavené Boženy,⁵ bez potíží

² Takzvaná přemyslovská pověst, zachycující bájný nástup Přemysla Oráče a jeho potomků na trůn „na věčné časy“, byla zaznamenána poprvé u *Legenda Christiani. Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Ed. J. Ludvíkovský, Pragae 1978 (dále jen „KRISTLÁN“), c. 2, p. 16–19, a *Cosmae Pragensis chronica Boemorum*, MGH SS rer. Germ. NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923 (dále jen „KOSMAS“), I. 4–8, p. 9–18. Srov. především D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968 (dále jen „Kosmova kronika“), zejm. s. 182, obdobně TÝŽ, *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*, ČL 52, 1965 (dále jen „Kosmovo pojetí“), s. 311, TÝŽ, *Mír a dobrý rok. Státní ideologie raného přemyslovského státu mezi křesťanstvím a „pohanstvím*, FHB 12, 1988 (dále jen „Mír a dobrý rok“), s. 27 a násl., popř. pozn. 15, nejnověji TÝŽ, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „Starým pověstem českým“*, Praha 2003 (dále jen „Mýty kmene Čechů“), s. 101 a násl., a také J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997 (dále jen „Čechy knížecí“), s. 337 a násl. Viz také poznámka následující.

³ Ještě v páté generaci nalézáme minimálně 3 Přemyslovce doživší se dospělosti, syny Boleslava II. (vládl v letech 972–999), Boleslava (III.), Jaromíra a Oldřicha. Z přemyslovských rodokmenů výběrově srov. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009 (dále jen „Přemyslovská dynastie“), s. 552–553, L. POLANSKÝ, *Rodokmen Přemyslovců*, in: tamtéž (dále jen „Rodokmen Přemyslovců“), příloha, Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975² (dále jen „Přemyslovské Čechy“), příloha, W. DWORZACZEK, *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959 (dále jen „Genealogia“), tab. 81, W. WEGENER, *Die Přemysliden. Stammtafel des nationalen böhmischen Herzoghauses. Ca 850–1306. Mit einer Einführung*, in: Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969 (dále jen „Die Přemysliden“), tab. 1, 2, 3, V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928 (dále jen „ČD I. 3.“), příloha. K situaci v přemyslovském rodě v tomto období také J. ŽEMLIČKA, *Rod Přemyslovců na rozhraní 10. a 11. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Edd. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000 (dále jen „Rod Přemyslovců“), s. 272–273, TÝŽ, *Kníže Vladivoj a přemyslovská consanguinitas (ke skladbě vládnoucího rodu v 10. a začátkem 11. století)*, SMP 7, 2006 (dále jen „Kníže Vladivoj“), s. 181 a násl. K politickým dějinám přelomu 10. a 11. věku srov. zejména B. KRZEMIENSKA, *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, ČsČH 18, 1970 (dále jen „Krise“), s. 497–529, podobně TÁŽ, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999² (dále jen „Břetislav I.“), s. 13–65. – Boleslav III. byl, aniž zanechal syna způsobilého k vládnutí, od roku 1003 internován kdesi v Polsku. (*Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*. Edd. R. Holtzmann, W. Trillmich, Berolini 1960 (dále jen „THIETMAR“), V. 30, p. 224–225, KOSMAS I. 34, p. 60–61) Srov. D. KALHOUS, *Boleslav III.: kníže na konci časů?*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003 (dále jen „Boleslav III.“), s. 226. Jaromír byl Boleslavem III. v mladém věku vykastrován (*THIETMAR* V. 23, p. 216–217) a Oldřich se svou první ženou děti neměl (aspoň o nich nevíme, KOSMAS I. 36, p. 65).

⁴ Jméno jeho matky není zcela jasné; mohlo jít o druhou manželku Boleslava II. (manželství skončilo rozlukou či smrtí ženy před rokem 989), nebo o Emmu Franckou, Boleslavovu třetí choť. Z nejnovějších prací srov. L. POLANSKÝ, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Edd. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000 (dále jen „Spory“), s. 45–48, J. SLÁMA, *Emma Regina v českých dějinách*, in: Emma Regina – Civitas Melnic. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy († 2. 11. 1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměrského (*23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník. Edd. J. Kilián, L. Polanský, Mělník – Praha 2008 (dále jen „Emma Regina“), s. 7, J. HÁSKOVÁ, *Emma Regina – vznešená česká kněžna*, in: tamtéž (dále jen „Emma vznešená“), s. 64–65.

⁵ O Boženě srov. především B. KRZEMIENSKA, *Kněžna Božena*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání knížete Oldřicha s Boženou. Peruc 2004 (dále jen „Kněžna Božena“), s. 25–27 a 31–33, J. ŽEMLIČKA, *Peruc, Čechy a lovecká vašeň knížete Oldřicha*, in: tamtéž (dále jen „Peruc, Čechy“), zejm. s. 8–13, či obdobně TÝŽ, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005 (dále jen „Přemyslovci“), s. 150–156. K obrozeneckému pojetí sňatku srov. J. RAK, *Jak se z únosu stane vlastenecká ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání

definitivně nastoupil po smrti otce († 9. listopadu 1034)⁶ a abdikaci zmrzačeného strýce Jaromíra⁷ na počátku roku 1035 na starobylý knížecí stolec.⁸

Aby upevnil svou legitimitu, oženil se Břetislav ještě za otcova života s Juditou, dcerou markrabího severní marky Jindřicha ze Schweinfurtu a jeho ženy Gerberg. Judita se narodila nejspíš před rokem 1003, byla tedy přibližně stejně stará jako její manžel.¹⁰ Není ovšem zcela jisté, kdy přesně byl sňatek slaven. Podle tvrzení Kosmovy kroniky se tak stalo roku 1021.¹¹

knížete Oldřicha s Boženou. Peruc 2004 (dále jen „*Jak se z únosu*“), s. 153–164. – Není vyloučeno, že Oldřich žil jistý čas v bigamii. To popisuje *KOSMAS* I. 36, p. 65, jako v té době přirozené. Srov. výše v této poznámce.

⁶ Dobře informované německé *Annales Hildesheimenses*, MGH SS rer. Germ. VIII. Ed. G. Waitz, Hannoverae 1878 (dále jen „*ANN. HILD.*“), p. 44 a *Annales Altahenses maiores*, MGH SS rer. Germ. IV. Ed. E. F. von Oefele, Hannoverae 1891 (dále jen „*ANN. ALT.*“), p. 19, uvádějí rok 1034, je jim třeba dát přednost před *KOSMOU* I. 42, p. 77, jenž uvádí rok 1037, a *Annales Gradicensis et Opatovicenses – Letopisy hradištsko-opatovické*, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874 (dále jen „*AGO*“), s. 389, které mají 1035. Denní datum uvádějí *KOSMAS* I. 42, p. 77, *Necrlologium Bohemicum*, ČsČH 15, 1967. Ed. F. Graus (dále jen „*NECRL. BOH.*“), s. 809, č. 93, 94; tam je Oldřich zmíněn zřejmě dvakrát, k 9. listopadu i k 11. listopadu). Pro převod dat z juliánského kalendáře na gregoriánský užívám G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934 (dále jen „*Rukověť*“), s. 111. Srov. také V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912 (dále jen „*ČD I. 1.*“), s. 737.

⁷ Jaromír byl nejen vykastrován (srov. pozn. 3), ale také z Oldřichova popudu oslepen. *KOSMAS* I. 36, p. 65. – Logické vysvětlení, že Jaromír spravoval zemi na přelomu let 1034/1035, nastínil již V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913 (dále jen „*ČD I. 2.*“), s. 4, pozn. 1, a upřesnila B. KRZEMIENSKA, *Politický vzestup českého státu za vlády knížete Oldřicha*, ČsČH 25, 1977 (dále jen „*Politický vzestup*“), s. 270. Srov. i TÁŽ, *Břetislav I.*, s. 171–176. K jeho pozdějším osudům srov. výběrově *KOSMAS* I. 42, p. 77–79 (se špatným vrocením), B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 185–187.

⁸ Podle B. KRZEMIENSKÉ, *Politický vzestup*, s. 268, vládl Břetislav také v době Oldřichova zajetí v letech 1033–1034. (K tomu také *ANN. HILD.*, p. 44) – Břetislavovu intronizaci popisuje *KOSMAS* I. 42., p. 78–79. – K Břetislavově dvacetileté vládě srov. zejména B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 174 a násl., či k určitému období TÁŽ, *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979 (dále jen „*Boj knížete Břetislava*“), passim, či souhrnně J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 55–68. – Nevím, na základě kterého pramene usuzují W. KOWALENKO – G. LABUDA – T. LEHR-SPLAVIŇSKI, et alli, *Slownik starożytności slowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Slowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII. Tom pierwszy, część pierwsza*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1961 (dále jen „*SSS I. 1.*“), s. 167, že Břetislav nastoupil na trůn až po Jaromírově smrti.

⁹ K této větvi babenberského rodu srov. F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels im Hochmittelalter*, in: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte*. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969 (dále jen „*Genealogie des Adels*“), tab. 3, také s. 71–82.

¹⁰ B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 123, opírá své tvrzení, že se Judita narodila nutně před rokem 1003, o údaje *THIETMARA* V. 34, p. 228–229, který tvrdí, že během bojů mezi Jindřichem ze Schweinfurtu a římským králem Jindřichem II. chránil Jindřichův bratr Bukko ochraňoval Jindřichovu „ženu Gerbegu a jejich děti“ (orig. „... Gebergam cum filiis custodire debebat, proficiscitur“). Zde ovšem záleží, jak určíme data narození všech dětí Jindřicha a Gerbegy (což není dost dobře možné, srov. F. TYROLLER, *Genealogie des Adels*, s. 71 a násl.). Spolu s relativizováním Dětmarovy zprávy (za ony „filií“ budeme chápat Juditiny sourozence, o kterých nevíme, kdy se narodili) padá také podpůrný argument Krzemienske. Nezávisle na Dětmarovi je ovšem pravděpodobné, že Judita byla zhruba stejně stará jako její choť. – Podle výsledků antropologického zkoumání E. VLČKA, *Tělesný zjev a podoba knížete Břetislava I. a jeho synů*, NL 43, 1988 (dále jen „*Tělesný zjev*“), s. 163–164, se Judita dožila 50 ± 5 let, což by k roku 1003 hraničně pasovalo, srov. kap. 6 zde. Proti antropologickým výzkumům prof. Vlčka se však postavila jak historická obec (za všechny srov. D. TŘEŠTÍK, *Nejstarší Přemyslovci ve světle přírodovědeckého a historického zkoumání*, ČsČH 31, 1983 (dále jen „*Nejstarší Přemyslovci*“), s. 233 a násl., zejm. s. 253–254), tak antropologové (srov. J. BRŮŽEK – V. ČERNÝ – J. LIKOVSKÝ, *Současné metody biologické antropologie a jejich využití při hodnocení kostry přisuzované knížeti Spytihněvovi I.*, AR 54, 2002 (dále jen „*Současné metody*“), s. 439–451).

¹¹ *KOSMAS* I. 40, p. 73–75. Polský historik G. LABUDA, *Utrata Moraw przez państwo polskie w XI wieku*, in: *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I*. Edd. E. Maleczyńska, K. Maleczyński, Wrocław 1960 (dále jen „*Utrata Moraw*“), s. 112 a násl., klade celou Kosmovu zprávu k roku 1021, tedy únos a dobyté Moravy, do doby o deset let později, tedy do roku 1031. Tato interpretace je však příliš násilná. Srov. níže.

Kosmas barvitě vylíčil podrobnosti Juditina únosu¹² a dodal, že „... [Břetislav] *ihned jel s nevěstou přímo na Moravu. Neboť celou tuto zemi mu dal již předtím jeho otec do moci, vypudiv ze všech hradů Poláky...*“.¹³ Informace o tom, že se mladý pár usadil na již dobyté Moravě,¹⁴ dataci sňatku značně komplikuje. Již od dob Gelasia Dobnera byl zábor Moravy Oldřichem datován na přelom dvacátých a třicátých let 11. století (nejčastěji se uvádí rok 1029).¹⁵ Dnešním hlavním argumentem pro posun dobytí Moravy o zhruba deset let je domněnka, že Polsko za vlády Boleslava Chrabrého († 1025) a v prvních letech panování Měška II. († 1034) bylo příliš silné na to, aby ztratilo část svého území. Tuto tezi přijímají jako zásadní všichni zastánci pozdějšího datování.¹⁶ Za tohoto předpokladu bylo považováno za nutné klást sňatek až do doby po obsazení Moravy.¹⁷ V první polovině 20. století se ovšem opět objevil pokus datovat obsazení Moravy Oldřichem před rok 1021¹⁸ a toto tvrzení získalo, zejména zásluhou B. Krzemiéńské,¹⁹ s blížícím se koncem tisíciletí v české historiografii převahu.²⁰

¹² Viz pozn. předcházející. Jeho líčení užil zřejmě také *Annalista Saxo*, MGH SS VI. Ed. G. Waitz, Hannoverae 1844 (dále jen „*ANN. SAXO*“), p. 675. Tak již Georg Waitz v citované edici.

¹³ Citováno podle překladu K. HRDINY, *Kosmova kronika česká*, Praha 1950 (dále „*Kosmova kronika česká*“), s. 69–70.

¹⁴ Morava byla Poláky dobyta nejpozději r. 1003. Srov. B. KRZEMIÉŃSKA, *Krize*, s. 514, M. WIHODA, *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010 (dále jen „*Morava knížecí*“), s. 107, obdobně TÝŽ, *Morava v 10. století*, in: *České země v raném středověku*. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále „*Morava v 10. století*“), s. 62, J. SLÁMA, *Přemyslovci a Morava*, SSPS 2, 1991 (dále jen „*Přemyslovci a Morava*“), s. 56, Z. MĚŘÍNSKÝ, *Morava součástí přemyslovského státu*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Edd. P. Sommer, D. Třešník a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009 (dále jen „*Morava součástí*“), s. 219, pozn. 2, aj.

¹⁵ K historii datování především J. DŘÍMAL, *Připojení Moravy k českému státu za knížete Oldřicha*, ČMM 68, 1948 (dále jen „*Připojení Moravy*“), s. 22–28.

¹⁶ Z nejnovějších prací velmi opatrně M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 119–120, rezolutně M. LYSÝ, *Politika českého knížatva Břetislava I. (1035–1055) voči Uhorsku*, HČ 52, 2004 (dále jen „*Politika Břetislava I.*“), s. 452–454, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo. Počiatky stredovekého Slovenska*, Bratislava 2004 (dále jen „*Nitrianske kniežactvo*“), s. 251, pozn. 1433, TÝŽ, *Nástupcovia Štefana I. v bojoch o uhorský trón*, HČ 48, 2000 (dále jen „*Nástupcovia Štefana I.*“), s. 593, pozn. 54, TÝŽ, *Uhorské kráľovstvo a Nitrianske kniežactvo za vlády Štefana I.*, HČ 48, 2000 (dále jen „*Uhorské kráľovstvo*“), s. 19, G. LABUDA, *Utrata Moraw*, s. 112–124, TÝŽ, *Mieszko II król Polski. Czasy przelomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992 (dále jen „*Mieszko II*“), s. 71 a násl. (zejm. s. 72), W. KOWALENKO – G. LABUDA – T. LEHR-SPLAVIŃSKI, et alli, *SSS I. 1.*, s. 167. K tomu srov. B. KRZEMIÉŃSKA, *Wann erfolgte der Anschluß Mährens an der böhmischen Staat?*, *Historica* 19, 1980 (dále jen „*Wann erfolgte*“), s. 217 a násl.

¹⁷ Srov. opět J. DŘÍMAL, *Připojení Moravy*, s. 25–26. – Datum sňatku je z pohledu „velkých“ dějin podřadnější datu dobytí Moravy. Viz citát J. ŽEMLIČKY, *Přemyslovci*, s. 5: „velké dějiny nepřejí osobnostem“.

¹⁸ V chronologickém pořadí J. V. ŠIMÁK, *Kronika československá I. Doba stará. Od časů nejstarších do reformace*, Praha 1922 (dále jen „*Kronika československá*“), s. 71, V. CHALOUPECKÝ, *Počátky státu českého a polského*, in: *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku III. Základy středověku*. Ed. J. Šusta, Praha 1937 (dále jen „*Počátky státu českého*“), s. 615, podrobně J. DŘÍMAL, *Připojení Moravy*, s. 28–47, V. CHALOUPECKÝ, *Kdy byla Morava připojena k českému státu*, ČČH 48–49, 1947–1948 (dále jen „*Kdy byla Morava*“), s. 241–247.

¹⁹ Nejdůkladněji B. KRZEMIÉŃSKA, *Wann erfolgte*, s. 195–243, souhrnně TÁŽ, *Břetislav I.*, s. 66 a násl.

²⁰ Obvykle se přijímá rok 1019, výjimečně také rok předchozí či následující. Srov. např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 51, TÝŽ, „*Moravané*“ v *časném středověku*, ČČH 90, 1992 (dále jen „*Moravané*“), s. 21, L. JAN, *Přemyslovská Morava*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006 (dále „*Přemyslovská Morava*“), s. 8, P. J. MICHNA, *K utváření raně středověké Moravy*, ČsČH 30, 1982 (dále jen „*K utváření*“), s. 732, J. SLÁMA, *Počátky přemyslovského státu*, in: *České země v raném středověku*. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále jen „*Počátky státu*“), s. 45, TÝŽ, *Přemyslovci a Morava*, s. 56, Z. MĚŘÍNSKÝ, *Morava ve středověku*, in: *Morava ve středověku*. Sborník příspěvků proslavených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně. Ed. Z. Měřinský, Brno 1999 (dále „*Morava ve středověku*“), s. 8. Z nejnovějších prací na rozcestí mezi oběma teoriemi stojí D. KALHOUS, *České země za prvních Přemyslovců. I. díl. Čeled' svatého Václava*, Praha 2011 (dále jen „*České země za Přemyslovců*“), s. 94. Spíše k dřívější dataci se dříve přihlásil Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 14, a J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*

Není smyslem této práce určit, kdy byla Morava dobyta,²¹ ona informace je důležitá jen ve vztahu k dataci únosu. Je však možné, že si Kosmas závěr příběhu vymyslel, tedy že dobytí Moravy a Juditin únos spolu nesouvisí. Věděl, že se Břetislav stal pánem Moravy, a do tohoto prostředí novomanžele také „poslal“. Kosmas při líčení únosu stejně pouze převyprávěl pověst. Skutečnost, jak se seznámili Judita a Břetislav, nám zůstane utajena.²²

Je nabíledni, že s ohledem na svůj původ měla Judita na panovnickém dvoře významné slovo, ačkoli nedosáhla vlivu nevlastní babičky svého muže, kněžny Emmy.²³ O jejím vlivu svědčí zejména její pozice zprostředkovatele, ať už přímého, či nepřímého, při vyjednávání Břetislavovy kapitulace před vojskem římského krále Jindřicha III. roku 1041.²⁴

2. Potomci Judity a Břetislava

Pokud bychom přijali tvrzení, že sňatek Judity a Břetislava se uskutečnil v roce 1021, jak tvrdí Kosmas, může se jevit jako zarážející desetiletá mezera mezi sňatkem a narozením prvního pramenně doloženého potomka a podle Kosmy prvorozence, syna Spytihněva.²⁵ Touto skutečností také někteří historikové podpirají své tvrzení, že dobytí Moravy (a tím pádem taky únos Judity) je třeba oproti Kosmovi posunout.²⁶ Není ovšem třeba uvažovat takto násilně,

I. Středověká Morava, Brno 1991 (dále jen „*Dějiny Moravy I.*“), s. 36. Zajímavé je přehodnocení postoje M. Wihody, který ve svých dřívějších pracích – M. WIHODA, *Mocenský zápas českého a polského státu v 11. a 12. století*, SPFFBU C 44, 1997 (dále jen „*Mocenský zápas*“), s. 5, TÝŽ, *Morava v 10. století*, s. 63–64, souhlasil s rokem 1019 (či s dřívější datací). Ve své poslední práci (TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 119–120) se však zastává spíše roku 1029. B. NOVOTNÝ, *Moravské úděly a jejich raně feudální centra v 11.–13. století*, AR 27, 1975 (dále jen „*Moravské úděly*“), s. 516, pišící ještě před klíčovou prací B. Krzemienske, uvádí (bez odkazů) léta 1015–1017. Zahraniční literatura dává většinou přednost pozdějšímu datování.

²¹ Osobně se přikláním spíše k roku 1019.

²² Srov. B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, zejm. s. 101 a 125–128.

²³ Ke vznešenosti Emmina původu (byla po matce sestrou římského císaře Oty II.) a jejímu postavení srov. výběrově J. SLÁMA, *Emma Regina*, s. 1–11, J. HÁSKOVÁ, *Emma vznešená*, s. 62–66, L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 27–46, D. TŘEŠTÍK, *Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a Druhý život královny Matyldy*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Edd. E. Doležalová, R. Šimůnek, D. Dvořáčková, A. Pořízka, Praha 2007 (dále jen „*Ještě ke královně*“), s. 24–32, K. KUBÍNOVÁ, *Dva rukopisy královny Emmy*, in: *Čechy jsou plné kostelů. Bohemia plena est ecclesiis. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc.* Ed. M. Studničková, Praha 2010 (dále jen „*Dva rukopisy*“), s. 176 a 181–183, P. CHARVÁT, *Accipe coronam de ecclesiis. Umění na dvoře české kněžny Emmy*, in: *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*. Svazek 1. Edd. J. Mikulec, M. Polívka, Praha 2007 (dále jen „*Accipe coronam*“), s. 59–61.

²⁴ *AGO*, s. 389. Juditina role byla v literatuře chápána různě. Podle F. PALACKÉHO, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl první. Od pravěkosti až do roku 1253*, Praha 1939 (dále jen „*Dějiny národu českého I.*“), s. 176, Judita prosila Břetislava, aby se odhodlal k vyjednávání. Dle V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 51, se Břetislav prostřednictvím Juditiným obrátil na jejího bratra Otu, v králově vojsku přítomného, s žádostí o prostřednictví. Podle B. KRZEMIENSKÉ, *Boj knížete Břetislava*, s. 56–57, hledal Břetislav skrze Juditu (a jejího bratra) protiváhu proti vlastním zrádným předákům. Dle M. BLÁHOVÉ – J. FROLÍKA – N. PROFANTOVÉ, *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999 (dále jen „*Velké dějiny I.*“), s. 398 (autorkou všech citovaných částí je prof. M. Bláhová), si s pomocí své choti, respektive švagra, zjednal cestu k Jindřichovi. – K válce mezi Břetislavem I. a Jindřichem III. zejména B. KRZEMIENSKA, *Boj knížete Břetislava*, s. 15–59, souhrnně J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 59–63.

²⁵ *KOSMAS I.* 41, p. 77.

²⁶ M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 120, G. LABUDA, *Utrata Moraw*, s. 108–109 a 112, pozn. 77, TÝŽ, *Mieszko II*, s. 72–73, F. TYROLLER, *Genealogie des Adels*, s. 80, pozn. 1 (zde však jde o poznámku vydavatele Wilhelma Wegenera).

historie nám poskytuje několik případů, kdy děti přišly na svět až několik let po sňatku,²⁷ kromě toho musíme vzít v úvahu vysokou úmrtnost novorozeňat.²⁸

V roce 1031, tedy ještě za vlády knížete Oldřicha, se mladému páru narodil první potomek, o němž víme, že se dožil dospělosti, syn Spytihněv.²⁹ Snad ještě před Břetislavovým nástupem na trůn roku 1035 přibyl další syn Vratislav. Třetí v pořadí, Konrád, následoval snad roku 1035. Jaromír, čtvrtý syn v pořadí, se narodil pravděpodobně před rokem 1038 a nejmladší (a podle Kosmy nejkrásnější) Ota snad brzy po roce 1040.³⁰ Kromě toho se mladému páru narodily ještě minimálně dvě děti, které zemřely ve velmi raném věku (podle antropologického zkoumání ve věku 3–6 a 18 měsíců).³¹

Přemyslovská dynastie se v sedmé doložené generaci Juditinou zásluhou značně rozrostla. Strmý nárůst počtu mužských členů vládnoucí dynastie však přinášel také jeden závažný problém – všechny příslušníky rodu bylo třeba hmotně zabezpečit. Kníže Břetislav na své potomstvo pamatoval. Nejstarší Spytihněv byl předurčen k nástupu na knížecí stolec, mladší synové Vratislav, Konrád a Ota obdrželi snad ještě za otcova života panství na Moravě a Jaromír byl – navzdory svým vlastním plánům – předurčen k církevní dráze.³²

²⁷ Například rakouskému vévodovi Albrechtovi II. Chromému (1298–1358), resp. jeho choti, se narodil první potomek až po patnácti letech manželského soužití. Srov. B. HAMANNOVÁ, et alii, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 2010³ (dále jen „*Habsburkové*“), s. 34, 174. Dalším příkladem může být Přemysl Otakar II., jehož první legitimní dítě, dcera Kunhuta, přišla na svět tři a půl roku po sňatku. K tomu srov. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 567 a 569. Na případ polského knížete Vladislava Hefmana a Judity Přemyslovny, vnučky Judity a Břetislava, jejichž první (a poslední) potomek se narodil až asi 6 let po sňatku, upozornila ostatně již při rozboru data narození Spytihněva II. B. KRZEMIENSKA, *Wann erfolgte*, s. 222. K Vladislavovi a Juditě viz kap. 16 a 18.

²⁸ Srov. kupř. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 35–36 a 45.

²⁹ Spytihněv nemusel být prvním potomkem knížecího páru. *KOSMAS II.* 14, p. 103, o něm sice hovoří, že byl prvorozený, je ovšem docela možné, že kronikář neměl informace o všech dětech Břetislava a Judity. Kromě toho termínem „prvorozený“ byl docela jistě míněn syn (potažmo syn, který se dožil dospělosti). Spytihněv tedy mohl mít starší sestry, o nichž nic nevíme. Bylo by s podivem, kdyby Judita rodila jen chlapce. Srov. také pozn. 31. – *AGO*, s. 389, klade jeho narození do roku 1029.

³⁰ Zmíněné pořadí potomků Judity a Břetislava zaznamenal *KOSMAS II.* 1, p. 82. B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*, Praha 1875 (dále jen „*DM II.*“), s. 181–182, neprávem tvrdí, že nejmladším z bratrů byl Jaromír. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého I.*, s. 428, pro změnu do svého rodokmenu zapracoval také domnělé dcery Boleslavu a Dymut. S oběma tvrzeními se již před sto lety vypořádal V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2*, s. 79, pozn. 1. Navzdory tomu ovšem R. NOVÝ, *Přemyslovský stát v 11. a 12. století* (=AUC phil. et hist. 43), Praha 1972, (dále jen „*Přemyslovský stát*“), s. 144, a po něm (evidentně opisující) V. VANÍČEK, *Vratislav II. (I.) První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004 (dále jen „*Vratislav II.*“), např. s. 22, čtenářům tvrdí, že Jaromír byl nejmladším z bratrů. Oba snad vycházeli (pokud nepočítáme B. Dudíka) z nejasného tvrzení Z. FIALY, *Přemyslovské Čechy*, s. 17, (starší vydání z roku 1966 je v této věci totožné), že Jaromír byl pátý syn (což samo o sobě nic neznamená, šlo jen a výčet).

³¹ Ke kosterním pozůstatkům obou dětí srov. E. VLČEK, *Tělesný zjev*, s. 163–164. Srov. výše v textu.

³² Tak *KOSMAS II.* 14, 15, 18, p. 103, 105, 110. Srov. výběrově V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 79–80, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 73–75, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 115–116, TÝŽ, *Znojemští úředníci v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie*, in: *Znojemská rotunda ve světle vědeckého poznání*. Vědecká konference. Znojmo 23.–25. 9. 1996. Sborník příspěvků. Ed. P. Ciprian, Znojmo 1997 (dále jen „*Znojemští úředníci*“), s. 19, B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě*, in: *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě*. Edd. B. Krzemienska, A. Merhautová, D. Třeštík, Praha 2000 (dále jen „*Moravští Přemyslovci*“), s. 20. – O sporu Jaromírově s bratrem Vratislavem srov. níže kap. 11 a 13.

3. Břetislavova smrt a politický odkaz

Když kníže Břetislav I. na počátku roku 1055 umíral na chrudimském hradě, zavázal si podle Kosmy předáky přísahou, že na vládu v Čechách bude mít nejlepší práv vždy nejstarší z rodu Přemyslovců. Přední muži země české měli vše stvrdit svou volbou.³³ Nemusíme věřit Kosmovu vročení přísahy, datum není důležité.³⁴ Zásadní je, že v následujících letech bylo ustanovení v paměti (což potvrdil Kosmas). Pokud jde o první generaci, bylo také dodržováno je ovšem nezbytné podotknout, že pod tlakem okolností.³⁵ Ve 12. století se sice Čechové při volbě chrudimskou přísahou příliš nezaobírali (aspoň ve výsledku často neměla pražádny efekt), nemluvě o císařských zásazích po abdikaci krále Vladislava, avšak nařízení formálně platilo až do roku 1216, kdy král Přemysl Otakar I. prosadil zásadu prvorozenectví.³⁶ V souladu s přísahou nastoupil snad záhy po smrti Břetislava I. 10. ledna 1055 prvorozený Spytihněv, toho jména Druhý, za souhlasu všech Čechů na otcův trůn.³⁷

4. Vyhnání matky a smrt švagrové – stinné stránky osobnosti a vlády Spytihněva II.

Mladý, leč životem již dostatečně otrkaný kníže,³⁸ prokázal ihned po svém nástupu na trůn rozhodnost a bezohlednost. Nařídil totiž vyhnat vlastní matku, kněžnu-vdovu Juditu. Podle Kosmy, jenž je našim hlavním zpravodajem, je Juditino vyhnání spojeno s „odsunem“ všech Němců z Čech.³⁹ Že běží o omyl, prokázal již Václav Novotný.⁴⁰ O nepravdu jde kromě jiného proto, že si kníže na dvoře ponechal svou choť a „Němku“ Iddu z rodu míšenských Wettinů.⁴¹

³³ To praví *KOSMAS* II. 13, 14, p. 101–102, jenž jako první tuto zásadu zaznamenal. Ke stařešinskému zákonu dále z novější literatury srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 115 a násl. a 251–255, TÝŽ, *Testament knížete Břetislava*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006 (dále jen „*Testament*“), s. 33 a násl., J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 69–75, a především J. RAZIM, *Vývoj trůnního práva v českých zemích do nástupu Lucemburků*. Diplomová práce PF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/210598/pravf_m/TRUNNI_PRAVO.pdf (cit. dne 24. března 2014), Brno 2010 (dále jen „*Vývoj trůnního práva*“), zejm. s. 9–22 a 35–50.

³⁴ Přitom právě kolem datování se v historiografii se strhnula dlouhá diskuse. Srov. R. NOVÝ, *Přemyslovský stát*, s. 144 a násl.

³⁵ Jinak řečeno, při nástupu Vratislava II. a Konráda I. zřejmě nerozhodoval rok, kdy se tito Přemyslovci narodili, nýbrž nezletilost Svatobora-Fridricha, resp. úmrtí Boleslava Olomouckého. Srovnej níže.

³⁶ Srov. J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990 (dále jen „*Přemysl Otakar I.*“), s. 129, také *Codex diplomaticus et epistularis regni Bohemiae, II. (1198–1230)*. Ed. G. Friedrich, Pragae 1912 (dále jen „*CDB II*“), 127, p. 117–118. K porušování přísahy, srov. níže.

³⁷ *KOSMAS* II. 14, p. 103, *AGO*, s. 389, k 10. lednu také *NECRL. BOH.*, s. 802, č. 4, *Necrlogium vom Jahre 1263* (=Necrlogium der Olmützer Domkirche), *AÖG* 65, 1883. Ed. B. Dudík (dále jen „*NECRL. OL. DOM.*“), s. 517, *Ein Necrlogium des ehemaligen Klosters Ostrow*, *SKBGW* 1878. Ed. J. Emler (dále jen „*NECRL. OST.*“), s. 349, *Necrlogium Podlažicense*, in: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Ed. B. Dudík, Brünn 1852 (dále jen „*NECRL. PODL.*“), s. 404; ke Kosmovu poměru k Břetislavovi srov. L. ŠVANDA, *K obrazu ideálního panovníka v Kosmově kronice*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006 (dále jen „*K obrazu*“), s. 213 a násl., R. ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013 (dále jen „*Ideální panovník*“), s. 237–241.

³⁸ Čtyřiařicetiletý Spytihněv již za otcova života podle *KOSMAS* II. 14, p. 104 spravoval Žatecko. V dětství byl také několikrát jako rukojmí na královském dvoře Jindřicha III. K tomu srov. B. KRZEMIENSKA, *Boj knížete Břetislava*, s. 8, 15 a 56.

³⁹ *KOSMAS* II. 14, p. 103–104. Kromě Kosmy o vyhnání Němců pojednávají ještě *AGO*, s. 389.

⁴⁰ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 84–87.

⁴¹ K identifikaci Spytihněvovy manželky TÝŽ, *ČD I. 2.*, s. 111, pozn. 2. Tvrzení B. KRZEMIENSKÉ, *Moravští Přemyslovci*, s. 21, že o Spytihněvově sňatku nic nevíme, tudíž není pravdivé. Sňatek byl slaven zřejmě před rokem

Jak se zdá, Juditino vyhnání mělo jiné důvody nežli etnické.⁴² Buď měla Břetislavova vdova potíže se svou snachou Iddou, nebo (pravděpodobněji) nesouhlasila se Spytihněvovým postojem vůči mladším sourozencům, spravujícím Moravu, proti nimž kníže záhy ostře vystoupil.⁴³ Vše to jsou jen domněnky, ale je docela dobře možné, že právě Judita byla iniciátorkou (či přinejmenším podporovatelkou) rozdělení Moravy mezi mladší syny. Stála tedy proti centralizované moci přejícímu Spytihněvovi II., který si matčíným odchodem do Uher⁴⁴ uvolnil ruce proti svým mladším sourozencům. Kníže se tím postavil proti odkazu svého otce.

Již za Břetislavova života obdržel druhorozený Vratislav Olomoucko a Konrád s Otou, který tehdy ještě možná nebyl zletilý, Brněnsko.⁴⁵ Ještě roku 1055 však kníže Spytihněv u Hrutova, zajal družiníky svých mladších bratrů a nahradil je svými lidmi.⁴⁶ Tohoto kroku se zalekl Vratislav, který ve spěchu prchl za matkou do Uher. V Olomouci ovšem zanechal svoji těhotnou (a prý krásnou) choť neznámého jména, jíž se zmocnil Spytihněv. Nedbaje na její pozeňnaný stav, zajal ji a uvěznil na hradě Leščen (Lštěn v Posázaví). Tamější správce Mstíš jí prý každou noc připoutával nohu ke své. Po měsíci věznění byla těhotná olomoucká kněžna na přímiluvu velmožů a pražského biskupa Šebíře propuštěna. S doprovodem šla k manželovi, do Uher však nedojela. Podle Kosmy zemřela na předporodní, či porodní, komplikace,⁴⁷ není však vyloučeno, že byla zavražděna. Potenciální objednatel vraždy, kníže Spytihněv, měl

1055, jenž je zároveň nejzazším možným datem narození jejich syna Svatobora-Fridricha, od roku 1085 aquiejského patriarchy (za předpokladu, že nebyl Svatoborovi udělen papežský dispens – biskupské svěcení se obvykle udělovalo po dovršení 30. roku věku). Tak již TÁŽ, *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátků Vratislava II.)*, FHB 2, 1980 (dále jen „*Konala se*“), s. 89, pozn. 35.

⁴² Osobní důvody mělo také vyhnání abatyše kostela sv. Jiří na Pražském hradě. Srov. *KOSMAS* II. 14, p. 104–105. Podle V. VANÍČKA, *Vratislav II.*, s. 43, byla Juditinou přítelkyní. Bližší vztah mezi oběma ženami předpokládá i J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 206.

⁴³ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 87–88, spekuluje o rodinných zápletkách, na Juditinu ochrannou ruku nad mladšími syny poukazuje J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 81, a M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 409. Se sporem Spytihněva a svatojiřské abatyše spojuje Juditino vyhnání V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 43.

⁴⁴ O jejím pobytu v Uhrách informuje již *KOSMAS* II. 17, p. 108. Přesto F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého I.*, s. 180, „poslal“ Juditu za Vratislavem do Olomouce, jejíž okolí spravoval. Tento její pobyt nelze však ničím prokázat, na což poukázal již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 87, pozn. 3, s. 89, pozn. 2. – K dalším Juditiným osudům srov. níže kap. 5, 6.

⁴⁵ Tak *KOSMAS* II. 15, p. 105, který ovšem nic nehovoří o sídle Konráda a Oty. Je však mimo pochybnost, že šlo o Brněnsko/Brno. K Vratislavovu držení Olomoucka také *KOSMAS* II. 18, p. 110. Spojené „brněnsko-znojemské“ panství mohlo být zapříčiněno Otovou nedospělostí. Po nabytí zletilosti měl obdržet třetí díl. Tak uvažuje, navazuje při tom na V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 80, již R. HORNA, *Několik kapitol z dějin údělných knížat na Moravě. Příspěvek k ústavním dějinám moravským do konce XII. století*, Bratislava 1926 (dále jen „*Několik kapitol*“), s. 17. Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 17, naproti tomu předpokládá, že Brněnsko a Znojensko bylo vyčleněno již za Břetislavova života. Osobně se přikláním, jak plyne i z textu, k variantě nerozděleného panství. Obdobně totiž nejspíš spravovali Brněnsko-Znojensko v devadesátých letech 11. století také Konrádovi synové Oldřich a Litold. Srov. M. WIHODA, *Znojemští údělníci*, s. 22.

⁴⁶ *KOSMAS* II. 15, p. 105–106. K lokalizaci Hrutova P. CHARVÁT, *Hrutov – včerejšek a dnešek jednoho problému*, FHB 2, 1980 (dále jen „*Hrutov*“), s. 39 a násl., shrnutí na s. 64–65, jenž si ovšem nepovšiml zprávy L. HOSÁKA, *K sporům o Hrutovská pole*, ČSPS 68, 1960 (dále jen „*K sporům o pole*“), s. 232, který na základě staršího článku lokalizoval Hrutov k Vysokému Mýtu. L. E. HAVLÍK, *O Moravě v českém státě*, VVM 20, 1968 (dále jen „*O Moravě*“), s. 190, tvrdí, že u Hrutova byla zajata původní moravská nobilita, která toho měla s Přemyslovci nemnoho společného. Proti tomu se ovšem ohradil J. ŽEMLIČKA, *Moravané*, s. 20 a 25 a násl., s doplněním, že šlo o Břetislavovy „Čechy“, kteří nepřijeli na volební shromáždění před nastolením Spytihněva II. Srov. i TÝŽ, *Čechy knížecí*, s. 81. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 116–118 a 127, se přiklání spíše k variantě přemyslovských družiníků. J. VÁLKA, *Dějiny Moravy I.*, s. 37–38, nechává odpověď otevřenou.

⁴⁷ Jediným zpravodajem je opět *KOSMAS* II. 15, 16, p. 106. Není žádné opory zvát ji Marie, jak chce A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců*, s. 264. K hradu Leščen srov. M. LUTOVSKÝ, *Po stopách prvních Přemyslovců I. Zrození státu (872–972). Od Bořivoje po Boleslava I.*, Praha 2009² (dále jen „*Po stopách I.*“), s. 116 a násl.

motiv. Pokud by Vratislavova choť povila syna, vyvstal by Spytihněvovu mladičkému synu Svatoborovi konkurent v boji o knížecí stolec. Kniže tak chtěl vydláždít svému synovi cestu ke knížecímu důstojenství.⁴⁸ Konrád a Ota, obdobně jako Vratislav, pozbyli svého panství a stali se dvorskými úředníky svého nejstaršího bratra – Konrád se stal nejvyšším lovčím, Otovi byl přidělen dozor nad pekaři a kuchaři.⁴⁹ Všechny tyto události je nutné klást do roku 1055.⁵⁰

5. Druhý Vratislavův sňatek – Judita prostředníkem?

V Uhrách, kam se po Spytihněvově zásahu uchýlili také sázavští slovanští mniši,⁵¹ pobývali Judita a Vratislav na dvoře krále Ondřeje I. (1046–1060).⁵² Arpádovec Ondřej byl v dlouholetém konfliktu s říší (a částečně také s Čechami), z politického hlediska byl tedy ochráncem velmi výhodným,⁵³ nadto měl dceru Adlétu, podle Kosmy „pro manželské lože již dospělou“.⁵⁴ Narodila se Ondřejovi a jeho první choti neznámého jména a původu snad před rokem 1041.⁵⁵ Jelikož Vratislav již pozbyl své první choti, jež mu pro předčasnou smrt

⁴⁸ A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců jako závody v plození*, VVM 61, 2007 (dále jen „*Nástupnictví Přemyslovců*“), s. 262, přišel s nápadem, že Vratislavova manželka mohla být znásilněna a následkem toho zemřela. Mohlo jít samozřejmě o spontánní útok člena jejího doprovodu, „vyšší zájem“ ovšem není vyloučen.

⁴⁹ KOSMAS II. 15, p. 106.

⁵⁰ Kapitoly II. 14 až 16 jsou datovány do roku 1055. Podle V. NOVOTNÉHO, *ČDI. 2.*, s. 89, pozn. 3, náleží úmrtí první Vratislavovy manželky „aspoň k r. 1056, ne-li době dřívější“.

⁵¹ O vyhnání mnichů hovoří *Gründung des Klosters Sazawa*, MGH SS rer. Germ. NS II. Ed. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923 (dále jen „*GRÜNDUNG DES KLOSTERS*“), II, p. 247–248. Motivem vyhnání byla zřejmě kromě nevráživosti v konventu (tak již Mnich sázavský na místě svrchu uvedeném, srov. M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 412) také politická rovina. Ve snaze zajistit Čechům královskou korunu a arcibiskupství se Spytihněv později obrátil k papežství. V létě roku 1054 totiž gradoval spor mezi západní (katolickou) církví, jejímž centrem byl Řím, a východní (ortodoxní) církví, jejímž centrem byla Konstantinopol. Ke sporu mezi východní a západní církví v těchto souvislostech V. DRŠKA – D. SUCHÁNEK, *Církevní dějiny. Antika a Středověk*, Praha 2013 (dále jen „*Církevní dějiny*“), s. 227–228, M. DERWICH, *Vztahy mezi východním a západním mništvím v 11. století*, in: Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále jen „*Vztahy mezi mništvím*“), s. 65–67. Právě proto se kníže možná snažil zbavit se slovanské liturgie, navázané na Konstantinopol. K tomu srov. K. REICHRTOVÁ, *Slovanský klášter na Sázavě*, in: Sázava, památník staroslověnské kultury v Čechách. Ed. K. Reichrtová, Praha 1988 (dále jen „*Slovanský klášter*“), s. 86–89, M. WIHODA, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku*, in: Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále jen „*Sázavský klášter*“), s. 241. Podle V. VANÍČKA, *Vratislav II.*, s. 48–49, je nezbytné klást vyhnání slovanských mnichů do souvislosti se sektářským bogomilským hnutím v Bulharsku.

⁵² K Vratislavově pobytu KOSMAS II. 16, p. 106–107, k Juditině nepřímo KOSMAS II. 17, p. 108. Juditin pobyt na panovnickém dvoře můžeme předpokládat ze dvou důvodů. Jednak není pravděpodobné, že by oba „exulanti“ pobývali v jedné zemi, z vůle jednoho panovníka (Ondřeje), nadto by šlo o matku a syna, ale nacházeli by se na jiném místě. Také je možné, že si Judita zachovala kontakty na Ondřeje z doby jeho pobytu v Čechách na počátku Břetislavovy samostatné vlády. K tomu srov. kupř. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 253–254, B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 265.

⁵³ K tomu srov. již V. NOVOTNÝ, *ČDI. 2.*, s. 98–99, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 82. Ohledně sporů krále Ondřeje s říší srov. zejména B. HÓMAN, *Geschichte des Ungarischen Mittelalters. I. Band. Von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, Berlin 1940 (dále jen „*Geschichte I.*“), s. 263–267, a B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 359 a násl.

⁵⁴ KOSMAS II. 16, p. 107. k roku 1055. Citováno podle K. HRDINY, *Kosmova kronika česká*, s. 99.

⁵⁵ Snahu určit přesné datum Adlétina narození komplikovala především otázka data uzavření jediného Ondřejova doloženého sňatku s Rurikovnou Anastázií, dcerou kyjevského knížete Jaroslava I. Moudrého, které se mohlo uskutečnit po roce 1042 a které bývá obvykle kladeno do roku 1046 (někdy, ovšem mylně do roku 1039). Srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004² (dále jen „*Rodowód*“), s. 148. Kosmas (viz pozn. výše) ovšem již do roku 1055 datuje sňatek dospělé Adléty a Vratislava. Vzhledem k těmto rozporům se B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci*, ČMM 106, 1987 (dále jen „*Olomoučtí Přemyslovci*“), s. 261 pokusila datovat sňatek Ondřeje a Anastázie, domnělé Adlétiny matky, k létům 1043–1044. Na témže místě

neporodila syna, bylo příhodné, že se podruhé oženil s mladou Ondřejovou dcerou.⁵⁶ Je samozřejmě možné, že šlo o sňatek z lásky, jak naznačuje Kosmas, praví-li „*sotva ji host [Vratislav] uzřel, osudně si ji zamiloval*“.⁵⁷ S ohledem na věkový rozdíl obou snoubenců není vyloučen ani politický motiv (spojenectví české „opozice“ proti Spytihněvovi).⁵⁸ V tom případě by bylo pravděpodobné Juditino zprostředkování, jež ovšem není nepřipustné ani v případě prvním.⁵⁹ Opět není příliš jasné datování sňatku; jediný zpravodaj Kosmas ji datuje taktéž do roku 1055, odborná literatura však pod vlivem V. Novotného⁶⁰ s kronikářovým vročením nesouhlasí. Pokud je sňatek vůbec datován,⁶¹ bývá obvykle kladen k rokům 1056 či 1057.⁶² Vzhledem k tomu, že Adléta Vratislavovi porodila do konce ledna 1062 čtyři děti,⁶³ je teoreticky nejzazším mechanicky zjištěným datem jejich sňatku – pokud vyloučíme možnost narození dvojčat⁶⁴ – leden 1059.⁶⁵ Takto násilně však není třeba přemýšlet; král Ondřej byl navíc od roku 1058 částečně ochrnutý a měl starosti se zajištěním trůnu svému mladičkému synovi Šalomounovi.⁶⁶ Nechtěl si tudíž přidělovat potíže demonstrací sňatku své dcery s českým vyhnancem. Sňatek je tedy nutné položit mezi léta 1055–1057 s tím, že přesnější datování závisí na podrobnějším určení Adlétina narození. V každém případě, pokud chtěl Vratislav svého staršího bratra sňatkem zastrašit, tak byl úspěšný. Neznámo kdy povolal

v pozn. 30 uvádí, že sňatek Adléty a Vratislava se uskutečnil roku 1058. Přitom v článku TÁŽ, *Břetislav II. Pokus o charakteristiku panovníka*, ČsČH 35, 1987 (dále jen „*Břetislav II.*“), s. 724, uvádí, že se jejich syn Břetislav (II.) narodil nejspíše již roku 1056, což buď předpokládá zrození z nemanželského lože, nebo (spíše) ukazuje na neslučitelný rozpor v člancích, které vyšly z pera téže autorky a tiskem byly publikovány v témže (!) roce. (K. roku 1056 narození Břetislava datuje také J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov knížete Břetislava*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003 (dále jen „*Poslední lov*“), s. 232.) Potíže se sňatkem Ondřeje a Anastázie odstranil K. JASIŇSKI, *Rodowód*, s. 149, jenž dovodil existenci prvního manželství tehdy ještě prince Ondřeje. Adléta se podle něj narodila nejpozději roku 1042. Domnívám se však, že je třeba dát přednost dřívější dataci. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 261, klade Ondřejův první sňatek mezi podzim 1041 a léto 1042, TÝŽ, *Nástupcovia Štefana I.*, s. 597, hovoří o II. polovině r. 1042, respektive 1043. K setkání Adléty a Vratislava mělo podle J. Steinhübla dojít v roce 1056, tedy v době, kdy Adlétě bylo 13–14 let.

⁵⁶ KOSMAS II. 16, p. 107.

⁵⁷ Citováno podle K. HRDINY, *Kosmova kronika česká*, s. 99. Sňatek z lásky předpokládá J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 125.

⁵⁸ Toto předpokládá již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 99.

⁵⁹ Juditinu účast na Vladislavově svatbě pokládá za jistou V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 48.

⁶⁰ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 89 a násl., pozn. 3., a s. 99.

⁶¹ Bez konkrétního vročení hovoří o sňatku V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 48, a také J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 82, byť z textu dále plyne, že přijímá tezi „před rokem 1057“.

⁶² K roku 1056 se přiklání kupř. K. JASIŇSKI, *Rodowód*, s. 149, a D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 554. O roce 1057 hovoří R. NOVÝ, *Přemyslovský stát*, s. 146. B. KRZEMIEŇSKA, *Konala se*, s. 111, pozn. 36, píše, že se sňatek konal nejpozději koncem roku 1057. K dalším, roku 1057 ovšem v jednom případě odporujícím tvrzením B. KrzemieŇské, viz výše.

⁶³ Tak praví KOSMAS II. 20, p. 112.

⁶⁴ Na nepoměr mezi statistickým počtem narozených dvojčat (1:80) a historickými záznamy upozorňuje A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců*, s. 267, pozn. 23.

⁶⁵ Nikoli tedy rok 1057, jak píše V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 89 a násl., pozn. 3, ani konec roku 1057, jak chce B. KRZEMIEŇSKA, *Konala se*, s. 111, pozn. 36.

⁶⁶ K Ondřejovým nástupnickým nesázím srov. zejm. B. HÓMAN, *Geschichte I.*, s. 267–268, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 271, a D. ZUPKA, *Rituály zmierenia v zápasoch o uhorský trón ve druhej polovici 11. storočia*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku (= Země a kultura ve střední Evropě 8)*. Edd. M. Nodl, M. Wihoda, Brno 2008 (dále jen „*Rituály zmierenia*“), s. 58 a násl.

Spytihněv Vratislava nazpět a odevzdal mu Olomoucko, které spravoval již dřív.⁶⁷ Nevíme, zda se na své panství nevrátili také Konrád s Otou; přinejmenším se tak neuvažuje.⁶⁸

6. Juditina smrt

Kněžna Judita přežila svého muže o více než tři a půl roku. Zemřela jako vdova 2. srpna 1058 ve věku nejméně osmapadesáti let.⁶⁹ Zpočátku byly její ostatky uloženy na neznámém místě v Uhrách. Až po roce 1061 byla přenesena do Prahy a tam pochována v Chrámu svatého Víta, Václava a Vojtěcha, kde spočívá dodnes.⁷⁰

O jejím přímém politickém působení nemáme mnoho zpráv. Výše nastíněné případy – ať už možné vyjednávání při Břetislavově kapitulaci roku 1041, zásah do moravských poměrů ve prospěch mladších synů (který ji možná stál odchod z Čech) či zprostředkování Vratislavova druhého sňatku – však indikují diplomatické schopnosti, ne zcela bezvýznamnou pozici na manželově dvoře a také silné mateřské cítění.

7. Závěr Spytihněvovy vlády

Snad mezi léty 1057 a 1058 kníže Spytihněv po téměř dvacetileté odmlce zintenzivnil vztahy s papežstvím. Zdánlivým vrcholem Spytihněvova jednání bylo udělení mitry českému knížeti papežem Mikulášem II. (1059–1061) roku 1059 či 1060. Spytihněv však zřejmě mířil výš. Po svatém stolci nežádal nic méně než povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, případně také udělení královského titulu.⁷¹

⁶⁷ KOSMAS II. 16, p. 107, hovoří přímo o Spytihněvových obavách. V chronologickém výkladu bývá Vratislavův návrat kladen do doby krátce po sňatku, srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 82, popř. TÝŽ, *Společnost v područí státu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009 (dále jen „*Společnost v područí*“), s. 175. Snad pod vlivem V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 102, pozn. 1, který klade Vratislavův návrat za Juditinu smrt (zemřela 2. srpna, srov. níže kap. 6; právě pobyt v matčině přítomnosti měl prý být Vratislavovi přitěžující okolností ve vztahu ke staršímu bratrovi) a za smír krále Ondřeje s regentskou říšskou vládou za nezletilého krále Jindřicha IV., zařazují Vratislavův návrat také do roku 1058 kupř. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 554, a M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 127.

⁶⁸ O tomto totiž nic neví Kosmas, v této věci náš jediný zpravodaj. Srov. i J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 82.

⁶⁹ KOSMOVO II. 17, p. 108, tvrzení, že se provdala za uherského krále Petra Orseola († 1046), vyvrátil definitivně již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 100, pozn. 1. Datum smrti udává KOSMAS II. 17, p. 108. Rok uvádí také AGO, s. 389. Denní datum obsahují *NECRL. BOH.*, s. 807, č. 63, a *NECRL. OST.*, s. 352.

⁷⁰ KOSMAS II. 17, p. 108. Dle E. VLČKA, *Tělesný zjev*, s. 162–164, měřila 167 cm (na uvedených stránkách další podrobnosti).

⁷¹ K Břetislavovým snahám o založení arcibiskupství P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Dějiny neúspěchu*“), s. 284–289, zastarale J. K. VYSKOČIL, *Arnošt z Pardubic a jeho doba*, Praha 1947 (dále jen „*Arnošt z Pardubic*“), s. 25–29. Listina o právu užívat mitru byla vydána v *Codex diplomaticus et epistularis regni Bohemiae, I. (805–1197)*. Ed. G. Friedrich, Praeae 1904–1907 (dále jen „*CDB I*“), 60, p. 62–63. K mitře srov. zejm. J. ŽEMLIČKA, *Mitra českých knížat*, *SSPS 3*, 1992 (dále jen „*Mitra knížat*“), s. 17–20, TÝŽ, *Čechy knížecí*, s. 84–88. Starší teorii o snaze založit arcibiskupství a získat korunu důvodně oprášil M. WIHODA, *Sázavský klášter*, s. 241, resp. TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 123–133, srov. též V. VANÍČEK, *Polský královský titul Vratislava II. (tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*. Dostupné online na <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/8studie.pdf> (cit. dne 24. března 2014), Praha 2012 (dále jen „*Polský královský titul*“), s. 17 a násl. Ke Spytihněvově politice dále srov. P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 289–291.

V roce 1060 se značně zkomplikovala již velmi vyhrocená politická situace v Uhrách. Král Ondřej totiž roku 1058 korunovat svého mladičkého syna a Vratislavova švagra Šalomouna, čímž zrušil nástupnickou dohodu s bratrem Bélou, svým spoluvládce a správcem třetiny království. Následujícího roku Béla unikl pokusu o atentát a s rodinou uprchl ke svému švagru, mladému polskému knížeti Boleslavu II. Smělému.⁷² V roce 1060 se však Béla vrátil s polskou vojenskou pomocí, snaže se domoci svých práv silou. Král Ondřej se obrátil na říši s žádostí o pomoc, která skutečně dorazila. V králově vojsku bojoval zřejmě také olomoucký kníže Vratislav, manžel jeho dcery Adléty. Účast českého knížete Spytihněva II. není pravděpodobná. Ondřej byl ovšem poražen a na útěku zemřel, na uherský trůn tak nastoupil Béla I.⁷³

Do souvislostí s českou pomocí Ondřejovi se obvykle klade neúspěšné tažení Bělova spojence Boleslava II. Smělého proti Hradci u Opavy, o němž se zmiňuje Gallus Anonymus, sice bez konkrétního vročení, ale s dovětkem, že se tak stalo na počátku Boleslavovy vlády.⁷⁴ Právě náhlý útok Poláků měl zabránit knížeti Spytihněvovi, aby podnikl – pro své spojení s říší domněle žádoucí – tažení ve prospěch Ondřejův.⁷⁵ Není však nutné klást bitvu o Hradec u Opavy do souvislosti s válkou v Uhrách, jakkoli taková konstrukce zní lákavě. Boleslavovo tažení roku 1061 totiž není dostatečně prokázáno.⁷⁶

⁷² Ke vztahu obou bratrů srov. B. HÓMAN, *Geschichte I.*, s. 262–263 a 267–268, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 270 a násl., k atentátu především D. ZUPKA, *Rituály zmierenia*, s. 59. Do Polska tehdy uprchla také Bělova dcera Eufemie, budoucí manželka nemladšího Břetislavova syna Oty (srov. níže kap. 12).

⁷³ Viz (s důkladným rozbořením pramenů) B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 91–100, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 271–272, TÝŽ, *Uhorskí králi a nitrianske kniežatá v rokoch 1046–1077*, HČ 49, 2001 (dále jen „*Uhorskí králi*“), s. 401. Jistý „*dux Boemorum*“ je zaznamenáván v *Lamperti monachi Hersfeldensis Opera*. MGH SS rer. Germ. XXXVIII. Ed. O. Holder-Egger, Hannoverae – Lipsae 1894 (dále jen „*ANN. LAMP.*“), p. 78. Správné vročení tažení k roku 1060 – Lampertovy analý uvádí rok 1061 – odpovídá sice době vlády Spytihněva II., leč B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 99–100, prokázala, že Lampert knížete Spytihněva neznal, ale Vratislava ano. Spytihněvova neúčast bývá také spojována s polskou výpravou k Hradci u Opavy, k čemuž srov. pozn. níže 76.

⁷⁴ *Kronika a činy polských knížat a vládců Galla Anonyma*. Edd. J. Förster, M. Moravová, M. Wihoda, Praha 2009 (dále jen „*GALLUS*“), I. 22, s. 52. Ohledně *KOSMOVA* II. 17, p. 109, tvrzení, že Spytihněv byl cestou do boje zastaven jakousi vdovou, srov. B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 95, pozn. 77.

⁷⁵ Takto např. V. NOVOTNÝ, *ČDI. 2.*, s. 110, M. WIHODA, *Mocenský zápas*, s. 7, popř. pozn. 11, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 415.

⁷⁶ B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 77–105, se snažila prokázat, že se roku 1060 žádná výprava k Hradci u Opavy nekonala. Tuto tezi (oproti M. Wihodovi a M. Bláhové) hájí J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 84, pozn. 16, a V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 22. – Zastánci výpravy roku 1060 tvrdí, že Spytihněv sice vyrazil do Uher, kam nedorazil; nakonec táhnul proti Hradci. Přitom *ANN. LAMP.*, p. 78. hovoří o účasti „českého knížete“, tedy Vratislava. Tím dostáváme situaci, kdy Spytihněv jako suverén brání Hradec, náležící Olomoucku (srov. J. BAKALA, *Holasické pomezí v 11. a 12. století*, ČSM B 13 (=Acta musei Silesiae), 1964 (dále jen „*Holasické pomezí*“), s. 107 a násl.) a Vratislav pomáhá svému tchánovi. Tato teze by byla veskrze přijatelná (nejmň z logického hlediska). Tvrzení M. BLÁHOVÉ – J. FROLÍKA – N. PROFANTOVÉ, *Velké dějiny I.*, s. 715–716, pozn. 16, že Vratislav netáhl do Uher, však třeba odmítnout. Autorka si odporuje také v textu (s. 415), když tvrdí, že se Češi války v Uhrách nezúčastnili; v poznámce č. 16 naopak cituje Lampertovy analý, které účast Čechů potvrzují, a zároveň tvrdí, že Vratislav do Uher netáhl. Češové (Spytihněv) se však tažení také nezúčastnili. Kdo je potom podle M. Bláhové onen „český kníže“, o němž hovoří Lampert? Zesnulý Břetislav a jeho armáda nemrtvých? (Autorka nadto přehlédla, či ignorovala pro toto téma zásadní studii B. KRZEMIENSKÉ, *Konala se*, s. 77–119; srov. seznam literatury v knize M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 766) – Pozoruhodně uvažuje V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 53–55, jenž tvrdí, že Spytihněvovo tažení bylo přerušeno (jak naznačuje *KOSMAS* II. 17, p. 109), ale že u Hradce bojoval Vratislav, který se mimo to účastnil také bratrovražedné války v Uhrách. Potud je úvaha v pořádku, jenže autor dále vyvozuje, že Boleslav Smělý využil Vratislavova zaneprázdnění v Uhrách. Nadto do roku 1060 datuje vznik pozdější animozity mezi Vratislavem a Boleslavem Smělým. Naproti tomu na s. 62, při líčení Vratislavova sňatku s Boleslavovou sestrou Svatavou, zmiňuje, že nastalo zlepšení vzájemných vztahů. Vzhledem k dalším česko-polským válkám (k tomu

8. Nástup Vratislava II.

Kníže Spytihněv II., „muž prozíravý, který umí svůj luk napínati i povolovati v pravý čas“,⁷⁷ panoval pouze šest let. Zemřel jako třicetiletý 28. ledna 1061.⁷⁸ Zanechal syna Svatobora a dceru neznámého jména, která se provdala za jistého Wichmanna z Celly. O Spytihněvově Iddě nemáme dále žádné zprávy.⁷⁹ Nejspíš vzhledem k mladistvému věku kněžice Svatobora⁸⁰ na kamenný stolec za souhlasu všech Čechů nastoupil jeho mladší bratr Vratislav jako kníže Druhý.⁸¹ Záhy po svém nástupu uvedl Konráda zpět do Brna a tehdy již bezpečně zletilý Ota obdržel Olomouc.⁸² Zakrátko povolal nový kníže zpět sázavské mnichy⁸³ a také nechal přenést ostatky své matky Judity z Uher. Judita byla definitivně pochována v Chrámu svatého Víta, Václava a Vojtěcha.⁸⁴ V březnu 1061 se Vratislav vypořádal s bratrem Jaromírem, který se vrátil z ciziny. Nechal jej vysvětit na jáhna, ačkoli mladý kněžic toužil po světském panství. Jaromír, jsa nespokojen, uprchl do Polska.⁸⁵

Snad ještě roku 1061 se Vratislav rozhodl pomstít smrt své první choti, využívaje k tomu pozvání již bílinského kastelána Mstiše, jehož Spytihněv povýšil. Mstiš pozval knížete a

D. KALHOUS, *Koruna česká a polská? Střetávání Boleslava II. a Vratislava II. na cestě za královskou korunu*, SPFFBU C 2001 (dále jen „*Koruna česká a polská*“), s. 5–6) však musel nastat další rozkol. Nabízí se potom přijetí teorie B. KRZEMIENSKÉ, *Konala se*, s. 104–105, o Boleslavově výpravě k Hradci na počátku 70. let 11. století., čímž odstraníme problém, že Smělého silné vojsko (GALLUS I. 22, s. 52) nedobýlo Hradec, kam až po skončení války v Uhrách přispěchal Vratislav, jak tvrdí V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 53–55.

⁷⁷ Citováno podle K. HRDINY, *Kosmova kronika česká*, s. 99.

⁷⁸ KOSMAS II. 17, p. 109. K 28. lednu také NECRL. BOH., s. 802, č. 9, NECRL. OL. DOM., s. 522, NECRL. OST., s. 349, k 27. lednu zřejmě omylem NECRL. PODL., s. 405.

⁷⁹ Ke Svatoborovi viz níže. Dcera se provdala snad za vlády Vratislava II. Jinak o ní nic nevíme. Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 111, pozn. 2, D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555

⁸⁰ Můžeme se jen domnívat, že se Spytihněv pokusil o něco podobného, jako Břetislav II., tedy symbolicky odkázat svému synovi budoucí vládu v zemi, jak by mohla naznačovat listina z dubna 1075 (CDB I, 76, p. 80). K případu Břetislava II. a jeho syna Břetislava srov. P. CHARVÁT, „*Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí*“: *co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?*, AHMUSO 5, 2000 (dále jen „*Dejte mému synáčkovi*“), s. 167–169.

⁸¹ K Vratislavově nástupu KOSMAS II. 18, p. 110. S ohledem na Spytihněvův zásah proti mladším sourozencům se zdá pravděpodobné, že si přál, aby po jeho smrti nastoupil Svatobor. Ke kronikářskému pohledu na Vratislava srov. kupř. R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 241–245.

⁸² Fakt, že větší Olomoucko obdržel mladší z bratrů, vysvětlil kronikář na uvedeném místě tím, že Konrád uměl německy (k tomu srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 114, pozn. 3). Na zajímavou a pravděpodobnou možnost (kromě předpokladu, že se Konrád do Brna chtěl), že mohl rozhodnout los, jak naznačuje KOSMAS II. 43, p. 149, upozornil M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 128. Zda plánoval udělit Svatoborovi-Fridrichovi nějaký „úděl“, jak spekuluje V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 56, není zjištělné. Stejně tak, že mu jeho otec Spytihněv odkázal Žatecko (TÝŽ, *Vratislav II.*, s. 130).

⁸³ GRÜNDUNG DES KLOSTERS III, p. 248–249, ohledně časového vymezení (krátce po Vratislavově nástupu) srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 119, M. WIHODA, *Sázavský klášter*, s. 241.

⁸⁴ KOSMAS II. 17, p. 108, srov. i výše. Kosmas sice konkrétní datum neuvádí, ale bude jej třeba klást do souvislosti s jednáním o návratu olomouckých slovanských mnichů. Srov. V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 56–57.

⁸⁵ Tak KOSMAS II. 18, p. 110, jenž zve Jaromíra „odpadlíkem Jaromírem“. Také na tomto případě ukázal M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžicková, L. Švanda, Brno 2006 (dále „*Kosmas a Vratislav*“), s. 372–373 (byť náznaky jsou již v práci J. BOBKA, *Mincovnictví olomouckých biskupů I. Mincovnictví olomouckých biskupů ve středověku*, Brno 1986 (dále jen „*Mincovnictví biskupů*“), s. 18, pozn. 1), že kronikářův názor na Jaromíra nebyl zdaleka tak kladný, jak jej kanonizoval V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, např. s. 111, pozn. 1. M. Wihoda tak opravil svůj dřívější názor, kde se přikláněl k obecně uznávanému velmi pozitivnímu vztahu mezi Jaromírem a Kosmou (M. WIHODA, *Causa Podivín*, ČMM 117, 1998 (dále „*Causa Podivín*“), s. 282). Srov. i D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090)*. (Několik poznámek k jeho životu), MHB 9, 2003 (dále jen „*Jaromír-Gebhard*“), s. 28–29.

biskupa Šebíře na svěcení kostela sv. Petra. Po vysvěcení při obědě, podle Kosmy, byl Mstíš zbaven správcovství hradu Bílina. Na jeho nastoupil Kojata, syn Všeborův. Podle kronikáře Vratislav plánoval Mstíše oslepit a utnout mu nohu, kterou se připoutával k nebohé Vratislavově ženě. Mstíš se nakonec spasil útekem, prý s Šebířovou pomocí.⁸⁶

9. Vratislav podruhé vdovcem a třetí sňatek

Dne 27. ledna 1062 zemřela v mladém věku asi jedenadvaceti let Vratislavova druhá choť a česká kněžna Adléta.⁸⁷ Knížeti Vratislavovi porodila, pokud víme čtyři děti: Juditu, pozdější polskou kněžnu, Ludmilu, jíž čekala církevní dráha, Břetislava, pozdějšího českého knížete, a Vratislava, jenž zemřel v mladičském věku dne 19. listopadu 1062.⁸⁸ Data narození jednotlivých dětí sice neznáme (můžeme se jen domnívat, že Adléta zemřela při porodu syna Vratislava), ale jejich poslušnost zapsaná Kosmou je zřejmě správná.⁸⁹

Na konci roku 1062 se Vratislav oženil potřetí.⁹⁰ Chotí se mu stala Svatava, dcera již zesnulého polského knížete Kazimíra I. Obnovitele († 1058) a kyjevské princezny Dobroněgy. Svatava byla po matce vnučkou kyjevského knížete Vladimíra I., po otci praprapravnučkou českého knížete Boleslava I.⁹¹ Narodila se snad mezi léty 1046 a 1048,⁹² v době sňatku byla tedy přibližně o polovinu mladší než její manžel. Motivy sňatku byly politické; zřejmě ovšem nešlo o pojistku Smělého a Bély I. vůči Čechům v případě říšského tažení do Uher (které

⁸⁶ KOSMAS II. 19, p. 111, datuje celou zprávu do roku 1061. Tak také J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 133. Naopak V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 119 a násl., předpokládá, že Vratislav s potrestáním vyčkával. K vraždě Vratislavovy první choťi srov. výše kap. 4.

⁸⁷ KOSMAS II. 20, p. 112. Je otázkou, zda se k Adlétě váže zápis v *NECRL. BOH.*, s. 802, č. 8, k 27. lednu.

⁸⁸ KOSMAS II. 20, p. 112. Z Kosmova výkladu jednoznačně plyne, že Vratislav zemřel téhož roku jako Adléta, tedy 1062. Právě na příkladu data úmrtí kněžice Vratislava můžeme průkazně demonstrovat přejímání nelogických či pramenům odporujících konstrukcí od nesporných autorit. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 117 a násl., pozn. 2, se totiž domníval, že z Kosmova líčení a ze souvislostí vyplývá, že Vratislav zemřel před Adlétou, tedy roku 1061. Tento názor přejali např. Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, příloha, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 750, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 62, navzdory tomu, že Novotného zjevný omyl byl opraven již F. Grausem v edici *NECRL. BOH.*, s. 809, pozn. 98, kde je Vratislavovo úmrtí k 19. listopadu také zaznamenáno. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555, připouští obě data úmrtí.

⁸⁹ KOSMAS II. 20, p. 112, zapisuje pořadí potomků výše uvedené. Ze stejných důvodů je Kosmou zachycené pořadí přijímáno také u potomků Břetislava I. (srov. výše). V tomto smyslu již A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců*, s. 262.

⁹⁰ Přibližné datum zná pouze KOSMAS II. 20, p. 112; podle něj byl sňatek uzavřen necelý rok po Adlétině smrti, tedy koncem roku 1062, či na počátku roku 1063. Vzhledem k tomu, že je zpráva zařazena k roku 1062, je třeba dát přednost první variantě. Srov. výběrově O. BALZER, *Genealogia Piastów*, Krakow 1895 (dále „*Genealogia Piastów*“), s. 108, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 177, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 118, J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 203, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 417–418, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 62.

⁹¹ KOSMAS II. 20, p. 112. Srov. O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 3–4, 87–90, 107–108, K. JASIŃSKI, *Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku*, DaS 2/21, 1999 (dále jen „*Česko-polské vztahy*“), s. 7.

⁹² Nevíme zcela přesně, kdy se narodili Kazimírovi potomci. Podle GALLA I. 19, s. 49–50, měl čtyři syny a jednu dceru. Synové jsou sice seřazeni (Boleslav, Vladislav, Měšek a Ota; zřejmě podle věku, srov. výše), ale Svatava zařazena není. Gallus ji nadto ani nezná jménem. V souvislosti s datováním sňatku Dobroněgy a Kazimíra (nejspíš 1041, srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 131–139) a s datováním vlastního sňatku (konec roku 1062, KOSMAS II. 20, p. 112) se mohla narodit mezi léty 1041–1050. Bližší vymezení závisí na tom, zda byla starší než Ota, Měšek a Vladislav, či zda byla starší než jen některý z mladších bratrů, nebo zda byla nejmladší. Také ovšem můžeme zauvažovat. Pozdní datum můžeme vyloučit (vdávala by se ve dvanácti letech), dřívější se nezdá pravděpodobné již proto, kolika let by se Svatava († 1126) dožila. Nejpravděpodobnějšími se tedy jeví léta 1046–1048. K tomu všemu srov. zejm. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 158 a násl.

skutečně roku 1063 bez české účasti proběhlo a v jeho důsledku byl Vratislavův švagr Šalomoun dosazen na trůn)⁹³, nýbrž pouze o vztah Vratislava k Boleslavovi Smělému. Také jej nelze stavět do kontextu s domnělou bitvou u Hradce u Opavy,⁹⁴ český panovník se totiž patrně považoval za Boleslavova pána⁹⁵ a snažil se připoutat polského knížete k sobě; úspěch však slavil až na počátku 80. let 11. století.⁹⁶

V prvních letech po svatbě (1063–1069) porodila Svatava Vratislavovi nejméně dva syny, kteří se dožili dospělosti, Boleslava a Bořivoje,⁹⁷ a jednu dceru, Juditu (mladší).⁹⁸ Na přelomu 70. a 80. let 11. století se narodil ještě Vladislav a ve druhé polovině 80. let 11. století Soběslav.⁹⁹

10. Konrádův sňatek

Nejpozději asi rok před narozením Vratislavova syna Bořivoje se oženil také brněnský kníže Konrád.¹⁰⁰ Bylo mu tehdy kolem třiceti let, což ale nebylo v Oráčově rodě nic neobvyklého.¹⁰¹ Vysvětlením by mohlo být, že se ženil dříve, třeba na počátku Vratislavovy vlády. Manželkou se mu stala – snad – Wirpirk z rodu hrabat z Aribo.¹⁰² Slovo „snad“ je na

⁹³ Tak například V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 118–119.

⁹⁴ V tomto smyslu, vyvraceje předchozí tvrzení V. Novotného, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 62–64. Stejně tak je třeba odmítnout, že sňatkem se chtěl Vratislav pojistit proti v Polsku pobývajícimu Jaromírovi, k tomu srov. B. KRZEMIEŃSKA, *Konala se*, s. 101. K válce v Uhrách srov. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 273, R. MARSINA, *Údelné vojvodstvo na Slovensku*, *História (=ZSNM)* 27, 1987 (dále jen „*Údelné vojvodstvo*“), s. 209, B. HÓMAN, *Geschichte I.*, s. 268.

⁹⁵ Tento nový výklad Vratislavova polského královského titulu předložil L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou a knížecím stolcem. Tři studie k prvnímu českému království*. Diplomová práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/64694/ff_m/Diplomova_prace.pdf (cit. dne 24. 3. 2014), Brno 2008 (dále jen „*Přemyslovci mezi korunou a stolcem*“), zejm. s. 83–92, obdobně TÝŽ, „*Census de terra Polonie*“ a *přemyslovská svrchovanost nad Polskem*, *ČMM* 128, 2009 (dále jen „*Census de terra Polonie*“), zejm. s. 485 a násl. K podrobnostem viz níže.

⁹⁶ To už ovšem nevládl Boleslav Smělý, ale jeho bratr Vladislav Heřman, který se kromě toho oženil s Juditou starší, dcerou Adléty a Vratislava II. Srov. níže.

⁹⁷ *KOSMAS* II. 20, p. 112. Zřejmě omylem považuje M. WIHODA, *Moravský údělník*, in: *Člověk českého středověku*. Edd. M. Nodl, F. Šmahel, Praha 2002 (dále „*Moravský údělník*“), s. 97, (podobně TÝŽ, *Testament*, s. 36) Boleslava za prvorozeného Vratislavova syna (byl, jak se zdá, prvorozeným ze třetího manželství, což ale ani z jednoho uvedeného článku neplyne). Pořadí synů Svatavy a Vratislava uvedl *KOSMAS* II. 20, p.. Stejně tak Boleslav (ani Bořivoj) nebyl *porfyrogennetos*, tedy v purpuru zrozený, jak tvrdí L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolcem*, s. 26. Jediný, kdo ze synů Vratislava a Svatavy mohl být (a nejspíše byl) zrozen z královského lože, je nejmladší Soběslav. Srov. níže.

⁹⁸ *KOSMAS* na různých místech (např. III. 7, III. 56, p. 167, 229–230) hovoří o Vratislavově zeti (či švagrovi Vratislavových synů) Wiprechtovi Grojčském. Kronikář se sice o Juditě jménem nezmiňuje, znají ji ovšem *ANN. PEGAV.*, p. 241. Srov. též L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolcem*, zejm. s. 43. 62. Domněnku mj. V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 274, pozn. 1, že se Judita původně jmenovala jinak, považují za neprokázanou. Také viz níže.

⁹⁹ Oba bratři jsou uvedeni *KOSMAS* II. 20, p. 112, za Boleslavem a Bořivojem. V případě Soběslava dřívějšího narození by byl zarážející věkový rozdíl mezi ním a jeho chotí Adléťou Uherskou, která se narodila nejdříve po roce 1105. Srov. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 297.

¹⁰⁰ O sňatku sice nemáme podrobnějších zpráv, přesto je jasné, že se v té době oženil. B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 725, uvažuje o roce 1063, jsouc si vědoma absence pramenů (pozn. 25). Srov. v témže odstavci níže.

¹⁰¹ Kupříkladu Konrádův bratr Ota se také ženil patrně krátce po třicítce, synovec Břetislav asi v pětatřiceti, Bořivoj také po třicítce, stejně jako Soběslav.

¹⁰² K ní srov. F. TYROLLER, *Genealogie des Adels*, tab. 5, popř. s. 94, kde je ztotožněna s Hildburg, dcerou tenglinského hraběte Siegharda VI.

místě; Konrádovou manželkou byla jistě roku 1091, dříve o ní není zpráv.¹⁰³ Kosmou zmíněná Wirpirk tedy mohla být Konrádovou druhou manželkou, jde však jen o spekulace.

Konrádův nejstarší syn Oldřich se každopádně narodil nejpozději roku 1068, spíše však kolem roku 1064.¹⁰⁴ Byl totiž starší než Bořivoj¹⁰⁵, který již roku 1081 stál formálně v čele vojska.¹⁰⁶ Někdy poté přišlo na svět druhé Konrádovo dítě, syn Litold.¹⁰⁷ O dalších potomcích nejsme zpraveni.¹⁰⁸

11. Vratislav proti Jaromírovi poprvé a boje s Polskem

K prvnímu zásadnímu vladařskému činu se Vratislav odhodlal roku snad 1063. Se souhlasem pražského biskupa Šebíře obnovil moravské biskupství se sídlem v Olomouci.¹⁰⁹ Nelze říci, že se kníže tímto krokem snažil pouze oslabit moravská knížata či bratra Jaromíra, jenž byl určen jako nástupce pražského biskupa Šebíře. Vratislav jen pokračoval v politice svého bratra Svytihněva II. – pokoušel se získat pro Čechy arcibiskupství.¹¹⁰ Na doposud sedisvakantní stolec byl dosazen benediktinský mnich Jan.¹¹¹

Dne 9. prosince 1067 zemřel pražský biskup Šebíř, původně snad družiník knížete Oldřicha.¹¹² Snad dle Břetislavovy závěti¹¹³ měl na uprázdněný svatovojtěšský stolec nastoupit Vratislavův bratr Jaromír, momentálně pobývajícím v Polsku. Kníže se však chtěl – obdobně jako

¹⁰³ KOSMAS II. 45, p. 151–153, také srov. níže. K identifikaci Wirpirky především V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 301 a násl., pozn. 3.

¹⁰⁴ Jde jen o můj odhad.

¹⁰⁵ Výslovně KOSMAS III. 15, p. 176–178.

¹⁰⁶ Tak *Annales Pegavienses et Bosovienses*. MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1859 (dále jen „*ANV. PEGAV.*“), p. 241–242, srov. níže.

¹⁰⁷ O jeho narození nemůžeme říci nic bližšího než to, že roku 1099 byl bezpečně zletilý. Srov. KOSMAS III. 9., p. 170.

¹⁰⁸ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 411, pozn. 1, sice zaspekuloval, že Oldřich by teoreticky mohl mít sestru, jejíž manžel Fridrich by brněnským knížatům pomáhal roku 1101 (k tomu KOSMAS III. 15, p. 177), jenže vzápětí podotknul, že pro toto tvrzení není pramenné opory a tezi tak zamítl.

¹⁰⁹ K obnovení biskupství v tomto roce se vyjadřuje Granum catalogi, pramen, jehož edice, vydaná v periodiku Archiv für österreichische Geschichte 1/78, 1892, mi nebyla dostupná. Dle KOSMY II. 21, p. 112–113, se tak událo v letech 1061–1067. O obnovení staršího biskupství hovoří J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 97–98, pozn. 50–52, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 128 a násl., J. BOBEK, *Mincovníctví biskupů*, s. 18–19, L. JAN, *Stará Morava mezi Východem a Západem*, in: Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále jen „*Stará Morava*“), s. 258–259, P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 291–293, J. VÁLKA, *Dějiny Moravy I.*, s. 98, D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 30, M. ZEMEK, *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století. (Příspěvek k nejstarším dějinám Moravy.)*, Brno 1972 (dále jen „*Moravsko-uherská hranice*“), s. 68–70, A. ROUBIC, *Obnovení biskupství v Olomouci*, SOaJHP 8, 1990 (dále jen „*Obnovení biskupství*“), s. 22–23. Naopak o zřízení nového hovoří M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 418–419, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 59–60, B. ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin II. Doba románské katolicity*, Olomouc 2006² (dále jen „*Příručka II.*“), s. 14 a násl., ze starších děl např. K. KROFTA, *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské*, ČČH 10, 1904 (dále jen „*Kurie a církevní správa*“), s. 31.

¹¹⁰ S tímto novým výkladem přišel M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 128–131. Srov. také P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 292. „Starší“ literatura klade obnovení do souvislosti s oslabením pozic mladších Přemyslovců. Srov. za všechny J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 98.

¹¹¹ Srov. J. BOBEK, *Mincovníctví biskupů*, s. 16, 19, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 98.

¹¹² K jeho smrti KOSMAS I. 21, p. 112, datum mají také *NECRL. OST.*, s. 353, a *NECRL. BOH.*, s. 809, č. 103. K jeho původní pozici KOSMAS I. 41, p. 76–77, srov. též D. KALHOUS, *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Disertační práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/Disertace.pdf (cit. dne 24. března 2014), Brno 2005 (dále jen „*Kristiánova legenda*“), s. 141 a násl.

¹¹³ Tak praví KOSMAS II. 22, 23, p. 114–116. Jde jen o to, zda nevydává za pravdu jev, který sám považuje za správný.

Spytihněv II. roku 1055¹¹⁴ – postavit proti politické závěti knížete Břetislava I. a dosadit na biskupský stolec sobě oddaného Sasa Lance, probošta litoměřické kapituly. Volební shromáždění bylo svoláno k Dobenínu u Náchoda, k elekcí biskupa však nedošlo, naopak se prohloubily rozepře mezi knížetem a jeho mladšími bratry, kteří podporovali Jaromíra. Když se schylovalo k vojenskému střetnutí, kníže v červnu 1068 ustoupil a uznal Jaromíra pražským biskupem.¹¹⁵

Dobenín nebyl zvolen místem volby náhodou, neboť se nacházel blízko hranic s Polskem a vztahy Vratislava a Boleslava Smělého se v této době opět zkomplikovaly. Zřejmě proto, že polský vládce odmítal platit poplatek již za Břetislava I. sjednaný.¹¹⁶ Vratislavovo tažení na jaře roku 1068 sice skončilo neúspěchem,¹¹⁷ ale rozmíšky pokračovaly i v následujících letech a řešit je musel dokonce mladý římský král Jindřich IV.¹¹⁸ Právě do počátku 70. let klade B. Krzemińska neúspěšné tažení polského knížete proti Hradci u Opavy, jenž náležel Olomoucku.¹¹⁹

12. Sňatek Oty I. Olomouckého a původ jeho manželky

Olomoucký kníže Ota I. byl tehdy zřejmě stále svobodný.¹²⁰ Někdy v první polovině sedmdesátých let 11. století – buď po Jindřichově zásahu roku 1071, nebo po dalším Smělého vpádu roku 1072/1073¹²¹ – se teoreticky mohl z politických důvodů oženit s Boleslavovou příbuznou, uherskou princeznou Eufemií, jež mohla pobývat na polském panovnickém dvoře.¹²²

Otova manželka je zajímavou postavou nejen z genealogického hlediska. V historiografii sice panuje shoda, že Eufemie byla po meči vnučkou nitranského knížete Vazula († po 1031), jenže není zcela jasné, zda byla dcerou Ondřeje I. a Anastázie Kyjevské (a tedy sestrou Vratislavovy již zesnulé druhé manželky Adléty), či jeho mladšího bratra Bély I. a sestry Kazimíra Obnovitele neznámého jména (potom by byla sestřenicí Vratislavovy třetí

¹¹⁴ Srov. výše kap. 4.

¹¹⁵ KOSMAS II. 22, 23, 24, p. 114–117. K datování srov. především P. ZAORAL, *O datování v Kosmově kronice. (Příspěvek k české chronologii)*, BAV 2/2, 1958 (dále jen „*O datování*“), s. 41, pozn. 34, a M. BLÁHOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 421, pozn. 26. Tradičně podal volbu V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 127–131.

¹¹⁶ V tomto duchu již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 137–138, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 100. K poplatku srov. L. REITINGER, *Census de terra Polonie*, s. 474–485.

¹¹⁷ Po dobenínské volbě a přeběhnutí části knížecího vojska na stranu mladších Přemyslovců se kníže raději stáhl. Srov. KOSMAS II. 24, p. 117.

¹¹⁸ ANN. LAMP., p. 131–132.

¹¹⁹ B. KRZEMIŃSKA, *Konala se*, s. 104–105, ovšem klade spor Vratislava II. a Boleslava II. do souvislosti s bojem o investituru. Také z toho důvodu bylo datování hradeckého tažení do počátku 70. let 11. století odmítnuto M. WIHODOU, *Mocenský zápas*, s. 7, pozn. 11.

¹²⁰ Jakékoli informace o dřívějším manželství Oty I. (jak chce z novějších prací např. A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců*, s. 263–264, srov. níže) nemáme, stejně tak není pravděpodobné ranější datování sňatku Eufemie a Oty (jak tvrdí např. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 276); o pozdějším datování platí totéž (nejpozději před rok 1077 stavějí sňatek D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555).

¹²¹ Opět ANN. LAMP., p. 147, Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 138–139, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 426. Dle M. WIHODY, *Morava knížecí*, s. 158, se Eufemie provdala snad kolem roku 1074.

¹²² Na sklonku 50. let 11. století uprchl potomní Béla I. s celou svojí rodinou do Polska (srov. výše). Eufemie byla tehdy mladá (srov. níže). Hypoteticky mohla být po smrti svého otce († 1063) poslána k příbuzným do Polska, do domoviny své matky, na vychování.

manželky Svatavy). Na tento problém bych se rád v následujících odstavcích zaměřil podrobněji.

Již od Dudíkových časů převládal v historiografii názor, že Eufemie byla dcerou Bély I.¹²³ Hlavním pramenem pro toto tvrzení je dobře informovaná Obrázková kronika ze 14. století, která tvrdí, že roku 1074 vypomáhal Bělovým synům Gejzovi a Ladislavovi v boji proti svého času králi Šalomounovi jejich *sororius* (švagr) Ota Olomoucký,¹²⁴ jenže před téměř třiceti lety vystoupila B. Krzemieńska¹²⁵ s tvrzením, že Eufemie byla dcerou Ondřeje I. Odvolává se především na prokopskou legendu *Vita antiqua*, která výslovně tvrdí, že Eufemie byla Ondřejovou dcerou.¹²⁶ Nepřímé důkazy spatřuje v úzkých vztazích s Kyjevskou Rusí, které se projevovaly jednak tím, v rodě olomouckých knížat se vyskytovala ruská jména (Svatopluk), dále sňatkem Eufemiiny dcery Bohuslavy a exilem a sňatkem vnuka Oty Dětleba na Rusi.¹²⁷ Dalším podpurným argumentem by teoreticky mohla být podobnost listiny uherského zemana Petra z roku 1067 a hradištské listiny Oty a Eufemie z roku 1078.¹²⁸ Podle závěrů B. Krzemieńskiej Eufemie tedy byla dcerou Ondřeje I. se silným prorurikovským cítěním. Přes to, jak se jeví výklad B. Krzemieńskiej o Eufemiině původu jasným, nenalezl v historiografii dostatečnou podporu,¹²⁹ a jak snad vyplyne z následujícího výkladu, oprávněně.

¹²³ B. DUDÍK, *DM II.*, s. 266. W. DWORZACZEK, *Genealogia*, tab. 81, W. WEGENER, *Die Přemysliden*, s. 5, tab. 1.

¹²⁴ *Chronicon pictum Vindobonense*, HHFD II. Ed. M. Florianus, Lipsiae 1883 (dále jen „*CHRON. PICT.*“), 58, p. 181–186). V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 178 a násl., pozn. 1, nepovažuje Otovu účast v bojích o uherský trůn za pravděpodobnou. Opak tvrdí B. HÓMAN, *Geschichte I.*, s. 277, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 279–281, a také J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 99.

¹²⁵ Po náznacích ve studii B. KRZEMIEŃSKA, *Konala se*, s. 87, pozn. 28, tuto teorii rozvedla v článku TÁŽ, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 260 a násl.; níže zmíněné argumenty vycházejí právě z této studie. Pochybnosti o tom, že Eufemie byla dcerou Bély I., měla však již E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky prosloušené dne 20. dubna 1928 v numismatické společnosti čsl.)*, NČČ 4, 1928 (dále jen „*Denár kněžny Eufemie*“), s. 2, pozn. 10.

¹²⁶ *Vita sancti Procopi antiqua*, in: *Středověké legendy prokopské*. Edd. V. Chaloupecký, B. Ryba, Praha 1953 (dále jen „*Vita antiqua*“), c. 18, s. 119. Třeba ovšem podotknout, že B. Krzemieńska nebyla první, kdo na tento zápis upozornila. (Uvedla ji však, aniž by dřívější zmínku citovala.) Prvenství v tomto ohledu – pokud vím – náleží P. ZAORALOVÍ, *K zakládací listině hradištského kláštera z roku 1078*, ČsČH 16, 1968 (dále jen „*K zakládací listině*“), s. 281, pozn. 39, jenž si ovšem protiřečí v textu na téže stránce, kde jednak cituje v této poznámce zmíněný pramen, jenže dále tvrdí, že Eufemie byla sestrou Gejzy I., tj. Ondřejovou neteří.

¹²⁷ Srov. níže.

¹²⁸ V tomto smyslu se vyslovil J. BISTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, VVM 45, 1993 (dále jen „*Zakládací listiny*“), s. 133, proti tomuto názoru se vyslovil R. FIŠER, *Klášter uprostřed lesa. Dvě studie o třebském benediktinském opatství* (= Knižnice Matice moravské 9), Brno 2001 (dále jen „*Klášter uprostřed lesa*“), s. 38–39.

¹²⁹ Spíše ve prospěch teorie B. Krzemieńskiej se vyslovil J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 234, TÝŽ, *Přemyslovci*, s. 110 (ačkoli dříve se držel Dudíkova výkladu, srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 99, popř. pozn. 57), teze byla akceptována také K. JASIŇSKIM, *Rodowód*, s. 150, pozn. 21, J. BISTRICKÝM, *Zakládací listiny*, s. 133, pozn. 24, J. VÁLKOU, *Dějiny Moravy I.*, s. 39, a V. VANÍČKEM, *Vratislav II.*, s. 119–120 (jenž se ovšem snaží skloubit nemožné, srov. níže). Své stanovisko postupem času „neutralizoval“ M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 158, pozn. 292, protože ve své starší práci TÝŽ, *Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči* (= *Disputationes Moraviae* 3). Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002 (dále jen „*Benediktinská kapitola*“), s. 34, pozn. 37, podpořil teorii B. Krzemieńskiej. Naopak staršího výkladu se zastali R. NOVÝ, *Královská korunovace Vratislava II.*, NL 43, 1988 (dále jen „*Královská korunovace*“), s. 138, pozn. 51, totožně TÝŽ, *Český král Vratislav II.*, in: *Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*. Praha 1992 (dále jen „*Český král*“), s. 17, pozn. 51, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 276, pozn. 1585, D. ZUPKA, *Rituály zmierenia*, s. 66, J. ŠMERDA, *Peníze na Moravě v době Přemyslovců*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti*

Hned první teze je nelogická až absurdní. B. Krzemieńska totiž vyložila termín *sororius* jako jakýkoli příbuzný po manželce, není tedy prý překážkou, že se kronika zmiňuje o Otově příbuzenství u Eufemiiných domnělých bratranců Gejzy a Ladislava a nikoli bratra Šalomouna. Nadto by, jak plyne z historičtina výkladu, Ota pomáhal bratrancům své choti v boji se svým vlastním švagrem!¹³⁰ Přestože byl boj proti blízkým příbuzným běžným jevem nejen raného středověku, je tento argument nedostačující¹³¹ již proto, že Eufemie kladla prý značný důraz na blízké příbuzenství s Rurikovci. Šalomoun snad nebyl syn Rurikovny?! Znevěrohodnění prokopské legendy v otázce Eufemiina původu je složitější. Museli bychom předpokládat, že její autor zachytil na přelomu 13. a 14. století¹³² nesprávnou tradici. Nepřímo to ovšem dokazuje mnohem starší tradice, totiž Anály hradištsko-opatovické.¹³³ Ty nám sice nezachovaly roky úmrtí zakladatelčina (Eufemiina) domnělého bratra Šalomouna, ale jejího domnělého bratrance Ladislava.¹³⁴ Argument o olomoucké kapitulní tradici tedy taky padá. Nepřekonatelným opěrným bodem se zdánlivě jeví být vazby na Rus. Jenže. Eufemie za svého dětství jistě pobývala na polském panovnickém dvoře.¹³⁵ Shodou okolností se na témže dvoře nacházela Rurikovna Dobroněga, manželka Kazimíra Obnovitele, Eufemiina strýce.¹³⁶ Eufemiin syn Svatopluk by tedy mohl své jméno obdržet na paměť bratra své pratety, Dobroněžina bratra knížete Svjatopolka I.,¹³⁷ či po nevlastním bratrovi Boleslava Chrabrého Svatoplukovi, tedy bratrovi matčina praděda.¹³⁸ Sňatek Eufemiiny dcery (provádala-li se vůbec na Rus)¹³⁹ a

Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006 (dále jen „*Peníze na Moravě*“) a D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555.

¹³⁰ Bezpředmětné jsou úvahy V. VANÍČKA, *Vratislav II.*, s. 120, který sice bere Eufemii za dceru Ondřeje I., následně ovšem (stejně jako B. KRZEMIEŃSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 260) tvrdí, že Ota podporoval v boji o uherskou korunu Gejzu a Ladislava (!) a následně se snaží domyslet, že Ota ve skutečnosti podporoval (či chtěl podporovat?) Šalomouna.

¹³¹ V tomto smyslu již D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555; není ovšem možné, aby nejzazším datem sňatku byl rok 1077, jak chtějí autoři. Potom by totiž neplatilo, že roku 1074 pomáhal Ota svým švagrům (ještě by nebyl ženat s Eufemií).

¹³² B. RYBA, *Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavových dekretů*, Strahovská knihovna 3, 1968 (dále jen „*Obrat*“), zejm. s. 22.

¹³³ K těmto analýzám srov. zejm. M. WIHODA, *Přemyslovská Morava v dějinách českého státu*, in: Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně (= *Disputationes Moraviae* 1). Brno 2000 (dále jen „*Přemyslovská Morava*“), s. 100 a násl., TÝŽ, *Anály hradištsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí dějin*, in: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně (= *Disputationes Moraviae* 2). Edd. J. Malíř, R. Vlček, Brno 2001 (dále jen „*Anály hradištsko-opatovické*“), s. 29 a násl., TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 72–75.

¹³⁴ *AGO*, s. 391. O Ladislavovi hovoří také *NECRL. BOH.*, s. 806, č. 62, nadto jeho autor zaznamenal také úmrtí Eufemiina domnělého bratrance Gejzy I. (*NECRL. BOH.*, s. 804, pozn. 35). Záznam *NECRL. OST.*, s. 350, k 4. dubnu o úmrtí jistého krále Boleslava (bezpochyby jde o Boleslava II. Smělého, k datu jeho úmrtí srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 154), nelze spojovat s příbuzenským vztahem k Eufemii.

¹³⁵ Srov. výše.

¹³⁶ K jejímu původu srov. O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 89, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 131–133. Srov. výše.

¹³⁷ G. LABUDA – Z. STIEBER, et alii, *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII. Tom piaty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975 (dále jen „*SSS V.*“), s. 570–571, ohledně genealogických vazeb srov. W. DWORZACZEK, *Genealogia*, tab. 21. K tomuto knížeti vztahovala Svatoplukovo jméno také B. KRZEMIEŃSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 261, avšak přes Anastazii, dceru Jaroslava Moudrého a neteř Svjatopolkovu.

¹³⁸ K tomuto princovi srov. O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 53–54, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 101–103. Vztah Eufemiina syna a tohoto Piastovce († před 992) však není pravděpodobný.

¹³⁹ Bohuslavin sňatek je nejistý, po roce 1078 totiž z pramenů mizí. Toho si je vědoma také B. KRZEMIEŃSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 261. Srov. níže.

Dětlebův exil¹⁴⁰ není nutné spojovat s Eufemiiným původem, zvláště když do Olomouce zajížděli ruští kupci.¹⁴¹ Poslední zmíněný argument (podobnost listin) je značně vágní. V roce 1078, kdy byla hradištská listina vydána, totiž v Uhrách panoval již Eufemiin bratr Ladislav.¹⁴² Šalomoun nadto žádným notářem nedisponoval,¹⁴³ zdá se tedy, že Eufemie byla dcerou Bély I.

Nevíme, kdy přesně se Eufemie narodila. Vzhledem k tomu, že se vdávala snad v letech 1071–1073, je nejzazším možným rozmezí let 1059–1061.¹⁴⁴ Krajní hranice však není pravděpodobná, už proto, že by Eufemie jako velmi mladá (ani ne dvacetiletá) spoluzakládala hradištský klášter a také je třeba vzít v úvahu rodinnou situaci v rodě Arpádovců – Eufemiin otec Béla tehdy bojoval o trůn ve své domovině, zatímco rodina pobývala v Polsku. Datum bude tedy třeba posunout, nejspíše až k roku 1052.¹⁴⁵

13. Kníže proti biskupovi podruhé

Nový biskup Jaromír, který přijal při svém svěcení jméno Gebhard,¹⁴⁶ krátce po svém nástupu vystoupil proti obnově moravského biskupství.¹⁴⁷ Biskup byl ve velmi dobrých vztazích s bratry Konrádem a Otou, kteří jeho snahu zjevně podporovali.¹⁴⁸ Prohlubující se osobní spor mezi biskupem a knížetem Vratislavem zřejmě vedl knížete k založení kapituly na Vyšehradě.¹⁴⁹ Později kníže na Vyšehrad zřejmě také přesídlil.¹⁵⁰ Je otázkou, zda sehrála při „stěhování“ nějakou roli také kněžna Svatava, jež si Vyšehrad oblíbila.¹⁵¹ Vyšehrad chtěl kníže spojit s novou tradicí, oproštěnou od trůnního kamene v areálu Pražského hradu, čímž si zřejmě vysloužil nenávisť Kosmy, děkana pražského (tj. hradního) kostela.¹⁵² Kromě soustavného sporu s knížetem se Gebhard zakrátko dostal do nevyhnutelného střetu s olomouckým biskupem

¹⁴⁰ AGO, s. 396.

¹⁴¹ P. J. MICHNA, *K utváření*, s. 721–722.

¹⁴² Srov. B. HÓMAN, *Geschichte I.*, s. 280, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 286–287.

¹⁴³ Tak J. BISTRICKÝ, *Zakládací listiny*, s. 133.

¹⁴⁴ Věk dvanáct let předpokládá jako nejnižší pro uzavření plnohodnotného sňatku K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 176–177.

¹⁴⁵ Není podstatné, že mezi manžely byl věkový rozdíl asi 7–14 let. Datum narození není nijak vázáno na předpokládané datum úmrtí její matky (po roce 1052, k tomu srov. O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 92. B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 260, datuje její narození (ovšem jako dcery Ondřeje I.) do let 1056–1057.

¹⁴⁶ KOSMAS II. 25, p. 118.

¹⁴⁷ KOSMAS II. 27, p. 120, sice datoval Jaromírovo nenávislné vzplanutí vůči olomouckému biskupství rokem 1073, ale již vzhledem ke korespondenci knížete a svaté stolice je třeba usuzovat o dřívějším datu.

¹⁴⁸ Srov. KOSMAS II. 22, 43, p. 113–114, 149.

¹⁴⁹ CDB I, 384, p. 366–367, *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae – Kanovník vyšehradský*, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874 (dále jen „KAN. VYŠ.“), s. 206, *Gründung der Kirche von Wischehrad*, MGH SS rer. Germ. NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923 (dále jen „GRÜNDUNG DER KIRCHE“), p. 252–254. Srov. výběrově V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 142 a násl., zejm. pozn. 1, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 99, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 134 a násl., A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002 (dále jen „Vyšehrad“), s. 26 a násl., M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 426–428, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 73–75 a 105–112.

¹⁵⁰ Srov. např. A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 28, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 99 a 332–335, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 75.

¹⁵¹ Ať již v souvislosti s darováním tzv. Svatavina újezdu Vyšehradské kapitule (CDB I, 406, p. 439–440), či proto, že byla na Vyšehradě pohřbena (CDB I, 111, p. 114). Srov. také V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 592–593.

¹⁵² Takto přesvědčivě vylíčil Kosmův pohled M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 134–136, srov. i D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 40.

Janem I.¹⁵³ V případě nevyhovění požadavku na sloučení obou mohučských sufragánních episkopátů chtěl Jaromír aspoň pro své biskupství udržet podivínský dvorec, jenž v očích jeho současníků zřejmě evokoval nárok na arcibiskupství.¹⁵⁴ Aktéři konflikt dostali až před apoštolskou stolicí; nakonec byl celý spor odsunut o deset let a mezi knížetem a jeho bratry zavládl dočasný mír.¹⁵⁵

V roce 1075 se na scéně opět objevil Spytihněvův syn Svatobor-Fridrich. Papež Řehoř VII. totiž listem z dubna 1075 nabádal knížete, aby vrátil Svatoborovi jisté beneficium. To mu odkázal již zvěčnělý kníže Spytihněv II.,¹⁵⁶ jenž chtěl tímto svému synovi zajistit živobytí. Svatoborovi tehdy bylo již přes 20 let¹⁵⁷ a bylo nutné jej zabezpečit. Zda byla Řehořova prosba vyslyšena, nevíme,¹⁵⁸ není také zcela jasné, zda se Svatobor podílel na obnovování styků s papežskou kurií v roce 1079, byť je to velmi pravděpodobné.¹⁵⁹ V takovém případě by zastával na dvoře svého strýce významný diplomatický post.¹⁶⁰

14. Hradištská fundace – zakladatelské dílo Oty I. a Eufemie

Dne 3. února 1078 vydal olomoucký kníže Ota I., *pater patrie*,¹⁶¹ se svou chotí Eufemií zakladací listinu kláštera Hradisko u Olomouce,¹⁶² čímž definitivně stvrdil zrod nové kanonie vzniknuvší již roku 1077.¹⁶³ V přemyslovském státě šlo o mimořádnou událost, a to hned z několika důvodů. Předně šlo o první klášterní fundaci nevládnoucího člena rodu,¹⁶⁴ kromě toho listina, kterou hned 5. února vydal kníže Vratislav II., byla první českou panovnickou listinou.¹⁶⁵ A v neposlední řadě je třeba upozornit na vliv Otovy manželky Eufemie. Je dobře

¹⁵³ Tomuto sporu zachycenému *KOSMOU* II. 27–31, p. 120–127, a papežskou korespondencí byla v literatuře věnována již značná pozornost. Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 147 a násl., z novějších prací J. BOBEK, *Mincovnictví biskupů*, s. 23–26, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 99, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 428–432, D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 30–34, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 122–130, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 140–143.

¹⁵⁴ Významnou pozici Podivína hájí z nejnovějších prací M. WIHODA, *Causa Podivín*, s. 290 (tam v pozn. 44 odkazy na starší literaturu). Opačný názor zastává D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 30, pozn. 16.

¹⁵⁵ V tomto duchu naposledy M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 143.

¹⁵⁶ *CDB I*, 76, p. 80.

¹⁵⁷ Srov. kap. 8.

¹⁵⁸ O aspoň částečném úspěchu Řehořova listu uvažuje D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 34, pozn. 38, opačně usuzují, zjevně pod vlivem V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 172, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 436, pozn. 48, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 432. V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 130, soudí, že Svatobor-Fridrich byl nástupcem Jaromírovým.

¹⁵⁹ *CDB I*, 81, p. 89. Poprvé takto Svatobora identifikoval V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 211.

¹⁶⁰ K diplomatům obecně I. HLAVÁČEK, *Dvořan-diplomat*, in: *Člověk českého středověku*. Edd. M. Nodl, F. Šmahel, Praha 2002 (dále „*Dvořan-diplomat*“), s. 118 a násl.

¹⁶¹ Tedy Otec vlasti; tak jej tituluje *AGO*, s. 390. K roku 1087 je Ota tamtéž zván *pater Moravie*, tj. otec Moravy. Z rodu Přemyslovců je jako *pater patrie* označen ještě Soběslav I. ve *Vincentii canocici Pragensis Annales – Letopis Vincentia, kanovníka kostela pražského*, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874 (dále jen „*VINCENTIUS*“), s. 409.

¹⁶² *CDB I*, 79, p. 83–85. Není v možnostech této práce a ani autorových historiograficky rozebrat diskusi nad oběma olomouckými listinami (k listině knížete Vratislava srov. pozn. níže). Proto odkáží jen na nejdůležitější práce: V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomatice*. Z rukopisu připravil k tisku J. Šebánek, Brno 1936 (dále jen „*Tři studie*“), s. 74–75 a 81–86, P. ZAORAL, *K zakladací listině*, s. 275–282, K. DOLISTA, *Ještě k listinám hradištského kláštera z roku 1078*, ČsČH 19, 1971 (dále jen „*Ještě k listinám*“), s. 111–118, J. BISTRICKÝ, *Zakladací listiny*, s. 131–135.

¹⁶³ Tak *AGO*, s. 390.

¹⁶⁴ Srov. seznam přemyslovských klášterů v práci Z. FIALY, *Přemyslovské Čechy*, s. 241–246.

¹⁶⁵ Jde o listinu *CDB I*, 80, p. 86–87. V tomto smyslu J. BISTRICKÝ, *Zakladací listiny*, s. 135, upravuje tak starší závěry V. HRUBÉHO, *Tři studie*, s. 78.

možné, že právě ambiciózní Arpádovna iniciovala založení kláštera, čemuž nasvědčují její pozdější politické aktivity.¹⁶⁶ Mimo to také pravděpodobně stála za povoláním benediktinských mnichů z Uher,¹⁶⁷ z nichž jeden zřejmě sepsal tzv. Otovu donační listinu.¹⁶⁸ Sama také darovala klášteru některé vesnice,¹⁶⁹ což svědčí o tom, že na Moravě spravovala vlastní majetek.¹⁷⁰

Hradištská listina zachovala také další zajímavé svědectví. Eufemie ještě před únorem 1078 porodila dceru Bohuslavu, další potomek, syn, byl v očekávání.¹⁷¹ Zdá se, že oním později narozeným synem byl Svatopluk.¹⁷² Někdy v letech 1078–1087 přišel na svět Otík.¹⁷³

Benediktinská komunita však v Hradisku nevydržela příliš dlouho. Již ve 40. letech 12. století se do kláštera na popud biskupa Jindřicha Zdíka a se souhlasem Oty III. Dětleba, vnuka

¹⁶⁶ Srov. *CDB I*, 79, p. 83–85, a *AGO*, s. 390. Pokud bychom nepřijali domněnku, že Eufemie iniciovala založení kláštera, mohli bychom předpokládat minimálně snahu o listinnou paměť. Tak již P. ZAORAL, *K zakládacím listinám*, s. 281. Srov. také M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 158–160. – K Eufemiině pozdější politické činnosti (regentská vláda, ražba mincí) srov. níže.

¹⁶⁷ Proti pozdější tradici, že hradištsí mniši přišli z Břevnova, se nejnověji postavil M. WIHODA, *Benediktinská kapitola*, s. 33–34, či TÝŽ, *Skromné příběhy. Moravští Přemyslovci v paměti klášterních skriptorií*, in: Campana, Codex, Civitas. Miroslav Flodr octogenario. Brno 2009 (dále jen „*Skromné příběhy*“), s. 126–127.

¹⁶⁸ J. BISTRICKÝ, *Donační listiny*, s. 133.

¹⁶⁹ Vypočetl je P. ELBEL, *Hospodářské zázemí kláštera Hradiště u Olomouce v 11. a 12. století*, in: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (=Disputationes Moraviae 3). Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002 (dále jen „*Hospodářské zázemí*“), zejm. s. 54–55.

¹⁷⁰ Zřejmě jich nabyla sňatkem. Z manželek Přemyslovců na přelomu 11. a 12. století majetkem na našem území disponovala ještě Svatava Polská (*CDB I*, 406, p. 439–440, viz níže). K tomu srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 592, pozn. 4, V. VANÍČEK, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007 (dále jen „*Soběslav I.*“), s. 218.

¹⁷¹ *CDB I*, 79, p. 85. O Bohuslavě jinak nemáme žádné zprávy; běžně se soudí, že záhy zemřela. Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 296, pozn. 2, obdobně D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 557. W. WEGENER, *Die Přemysliden*, s. 12b, určil jako ekvivalent jejího jména jméno Theodosie. B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 261 a násl., vyslovila hypotézu, že se provdala na Rus za černigovského knížete Davida.

¹⁷² Srov. např. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 557. Zcela mylné je tvrzení A. NOVOTNÉHO, *Nástupnictví Přemyslovců*, s. 263–264, pozn. 54, který prohlašuje Svatopluka za syna Otovy první, nám neznámé manželky moravského původu. Samotný fakt, že si člen panovnického rodu vezme za choť níže postavenou ženu (nepředpokládám, že onou „Moravankou“ měla být žena stejného společenského postavení jako přemyslovský princ), není zcela neobvyklý (viz případ piastovského prince Vladislava Heřmana, srov. níže). Podle *CDB I*, 79, p. 85, však Ota syna neměl. Nadto nám autor na základě pofidérního datování vzniku výmalby ve znojenské rotundě (k tomu srov. níže) že Svatopluk byl starší než Bořivoj, tedy že se narodil někdy v letech 1063/1064 (podle autora). V roce 1087 však nebyl kníže Svatopluk zletilý (tak naznačuje *KOSMAS II.* 43, p. 148, a tak přijímá literatura, za všechny srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 160–162, B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 30). Pisatel kromě toho za dceru Otovu a neznámé „Moravanky“ označuje také Bohuslavu (při obhajobě tohoto názoru se odvolává na M. BLÁHOVOU – J. FROLÍKA – N. PROFANTOVOU, *Velké dějiny I.*, s. 752, že autoři výše zmíněné naznačují z grafu; takto ovšem nemůže vypadat seriózní hypotéza!). Proti této teorii však přímo hovoří *CDB I*, 79, p. 85.

¹⁷³ Srov. exkurs. O Otíkovi mluví *KOSMAS II.* 43, p. 148.

zakladatelů, dostali premonstráti.¹⁷⁴ Hradišští benediktini se uchýlili do klášterů v Třebíči a v Opatovicích,¹⁷⁵ kde byly také dokončeny Anály hradišsko-opatovické.¹⁷⁶

15. Boj o investituru

V 70. letech 11. století vygradoval spor mezi říší (římským králem) a papežstvím (římským biskupem). Jako třetí strana se do konfliktu, jenž po téměř padesát let (byť s přestávkami) ovlivňoval evropskou politiku, zapojila – spíš na straně papežství – také říšská knížata. Radikalizační snahy církevních představitelů vyvrcholily v roce 1075 vydáním listiny zvané *Dictatus papae* (papežův diktát) papežem Řehořem VII., kde se pontifik mimo jiné prohlásil nadřazeným římskému králi (císaři). Plamen boje definitivně vzplál, když Řehoř VII. prohlásil biskupy, investované králem Jindřichem IV., za sesazené. Král prohlásil papeže za nehodného úřadu, ten jej vyobcoval z církve. Oba se mezitím snažili zajistit si podporu svých přívrženců. Papež se nadto snažil na svou stranu získat nespokojené říšské velmože.¹⁷⁷ České země ovšem stály (zpočátku šlo ovšem především o konflikt král versus knížata) na straně Jindřicha IV. České sbory již pomohly králi Jindřichovi potlačit roku 1075 saské povstání, v následujících letech táhl český kníže s králem nejednou do Míšně a ve Švábsku bojoval proti papežem nakonec uznanému Rudolfovi z Rheinfeldu.¹⁷⁸ V jedné z bitev (u Flarchheimu, v lednu 1080) Čechové ukořistili Rudolfovo královské kopí.¹⁷⁹

Je otázka, kdo Čechy v nepřítomnosti knížete spravoval.¹⁸⁰ Adeptů je několik, leč pro nedostatek pramenů se lze stěžít pro některou z variant rozhodnout.¹⁸¹ V první řadě můžeme

¹⁷⁴ Jindřicha Zdíka za iniciátora označuje *Annales Gerlaci – Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského*, FRB II. Ed. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874 (dále jen „GERLACH“), s. 491. Nejnověji se k otázce vyjádřil M. WIHODA, *České 12. století mezi zbožnými ideály a zkušeností všedního dne*, in: Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě (= Země a kultura ve střední Evropě 19). Brno 2011 (dále jen „České 12. století“), s. 116–140. Srov. také V. NOVOTNÝ, *ČD I. 3.*, s. 94–95, a TÝŽ, *Uvedení Premonstrátů do kláštera Hradišského na Moravě*, ČMM 50, 1926 (dále jen „Uvedení Premonstrátů“), s. 155–170, zejm. s. 169.

¹⁷⁵ Srov. M. WIHODA, *Benediktinská kapitola*, s. 34.

¹⁷⁶ Srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 73, D. HAVEL, *K benediktinskému skriptoriu v Klášterním Hradisku u Olomouce. Metodická sonda*, in: Campana, Codex, Civitas. Miroslav Flodr octogenario. Brno 2009 (dále jen „K benediktinskému skriptoriu“), s. 137 a násl.

¹⁷⁷ Z popisů tzv. boje o investituru české provenience srov. např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 89–97 a 100–104, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 435–440, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 133 a násl., V. DRŠKA – D. PICKOVÁ, *Dějiny středověké Evropy*, Praha 2004 (dále jen „Dějiny Evropy“), s. 149 a násl., V. DRŠKA – D. SUCHÁNEK, *Církevní dějiny*, s. 215 a násl.

¹⁷⁸ Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 100 a násl., R. NOVÝ, *Přemyslovský stát*, s. 15, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 136–139 a 152 a násl., V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 181–189, 202–209 a 216–227.

¹⁷⁹ K tomuto kopí srov. zejm. D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, s. 204–207, R. NOVÝ, *Symboly české státnosti v 10.–12. století*, FHB 12, 1988 (dále jen „Symboly české státnosti“), s. 49–51, D. KALHOUS, *České země za Přemyslovců*, s. 120.

¹⁸⁰ K problematice regentství u nás především J. BOUBÍN, *Počátky zástupnických vlád v Čechách*, FHB 10, 1986 (dále jen „Počátky zástupnických vlád“), s. 75–93. Situaci však, hlavně pokud jde o vládu Vratislava II., značně komplikuje nedostatek domácích pramenů.

¹⁸¹ Můžeme se sice na bázi analogie přiklonit k té, či oné variantě, definitivní ortel však není možné vyřknout.

uvažovat o předácích,¹⁸² stejně tak rodinní příslušníci.¹⁸³ Z Vratislavovy rodiny přicházejí v úvahu čtyři osoby – obě moravská knížata Konrád a Ota,¹⁸⁴ prvorozený syn Břetislav¹⁸⁵ a také kněžna Svatava. Vzhledem k tomu, že v roli regentky nikdy jindy nevystupovala (aspoň o tom nevíme), nezdá se Svatavino regentství pravděpodobné.¹⁸⁶ Někdy v téže době (na přelomu 70. a 80. let) se narodil třetí potomek Svatavy a Vratislava Vladislav.¹⁸⁷

Vratislav neváhal během spojenectví s Jindřichem zapojit také své příbuzné, biskup Gebhard se stal říšským kancléřem pro Německo, protože dosavadní kancléř, mohučský arcibiskup Siegfried přešel do tábora říšské opozice. Na Jindřichově dvoře zřejmě působil jako diplomat českého knížete.¹⁸⁸ Ve Vratislavových službách byl také Svatobor, jenž se snad roku 1079 zúčastnil diplomatické výpravy k papeži Řehoři VII. se žádostí o povolení slovanské liturgie. Žádost sice nebyla úspěšná, ukazuje ale, že vztahy mezi Vratislavem a papežem nebyly vzhledem k boji o investituru na bodu mrazu.¹⁸⁹ Vratislavovým podstatným zásahem do boje o investituru byla až bitva u Mailberka 12. května 1082 proti rakouskému vévodovi Luitpoldovi II.,¹⁹⁰ které se zúčastnili také bratři Konrád a Ota.¹⁹¹ O Svatoborově těsnějším připojení k pražskému dvoru svědčí také jeho jmenování aquilejským patriarchou roku 1085,¹⁹² v neposlední řadě je třeba zmínit účast Svatavina mladičkého druhorozeného syna Bořivoje,

¹⁸² O vládě předáků hovoří v souvislosti s nemocí knížete Boleslava II. *KOSMAS* I. 29, p. 53. Zde však – obdobně jako u sporu o regentství nad mladým Václavem (*KRISTIAN* c. 3, 4, p. 28–39, srov. D. TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997 (dále jen „*Počátky*“), s. 364 a násl.), vyvolaným nezletilostí dědice trůnu – jde o případ z nouze. Vratislav si svého zástupce mohl určit sám. K dalším případům srov. J. BOUBÍN, *Počátky zástupnických vlád*, s. 80–81.

¹⁸³ Nejvýznamnější regentskou vládou, reprezentovanou členy přemyslovského rodu, je vláda za knížete Václava K panovnickým „záskokům“ Gertrudy Babenberské, první choti knížete Vladislava II. (resp. k záskoku Vladislava bratra Děpolda), a zejména Alžběty Uherské, choti knížete Fridricha J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovců*, s. 196 a 204–205. K vládě Svatoplukova bratra Oty srov. J. BOUBÍN, *Počátky zástupnických vlád*, s. 82–83.

¹⁸⁴ Pravděpodobnější variantou by byl pochopitelně starší Konrád, jenž se také zúčastnil konfirmace řezenské listiny z roku 1086, která sloučila obě biskupství (viz níže). Je však otázkou, v jakém vztahu byl s knížetem Vratislavem, jelikož *KOSMAS* II. 43, p. 149, hovoří o svornosti mladších Vratislavových bratrů. Zdá se, že nejbliže Vratislavovi stál nejmladší Ota. Tak naznačuje již M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 160.

¹⁸⁵ Jeho vztahy s otcem však nebyly příliš dobré. K tomu srov. níže. Je velmi pravděpodobné, že na zhoršení vztahů měla podíl Vratislavova třetí žena Svatava. Tak již L. REITINGER, *Přemyslovců mezi korunou a stolcem*, zejm. s. 25 a 53.

¹⁸⁶ Měli bychom o ní aspoň uvažovat, analogicky ve vztahu ke Gertrudě a Alžbětě (viz výše).

¹⁸⁷ Vzhledem k tomu, že již roku 1124 se mu vdávala dcera (*KOSMAS* III. 56, p. 231) a že se Vratislavovi synové ženili v pozdějším věku, datoval bych Vladislavovo narození právě sem. Bez argumentů datovala Vladislavovo narození do roku 1072 B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 724.

¹⁸⁸ K Jaromírově působení při Jindřichově episkopátu srov. zejm. D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, s. 35–39, také srov. V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 154–155.

¹⁸⁹ *CDB I*, 81, p. 87–89, srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 211 a násl.

¹⁹⁰ S dcerou Luitpolda II. Gerbirgou se v říjnu roku 1100 oženil Bořivoj (*Kosmas* III. 12) a neznámo kdy také Litold (srov. např. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 556–557, k jejímu jménu srov. L. REITINGER, *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Nekrologia*“), s. 381 a násl., pozn. 49.

¹⁹¹ Z českých pramenů zejm. *KOSMAS* II. 35, p. 131–133, srov. M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 368–370 (obdobně TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 144–145), M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 453, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 172–173, v kontrastu s V. NOVOTNÝM, *ČD I. 2.*, s. 235–238. Ke Kosmově literární předloze pro toto líčení – byl jím Regino z Prümü (zemřel 915) – srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmas a Regino. Ke kritice Kosmovy kroniky*, *ČsČH* 8, 1960 (dále jen „*Kosmas a Regino*“), s. 579.

¹⁹² Ke jmenování především V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 244, pozn. 1.

vyslaného pod dozorem grojčského hraběte Wiprechta¹⁹³ spolu s 300 vojáky¹⁹⁴ na korunovační jízdu římského krále. Věčné město bylo dobyto až po dvouletém obléhání a Jindřich IV. byl na sklonku března 1084 korunován svým vzdoropapežem Klimentem III. císařem Římanů.¹⁹⁵

16. Sňatky dvou Judit

V osmdesátých letech 11. století se provdaly dvě ze tří historicky doložených dcer Vratislava II.,¹⁹⁶ Judita starší a Judita mladší. Starší z obou princezen se provdala okolo roku 1080¹⁹⁷ snad pod vlivem kněžny Svatavy za polského knížete Vladislava Heřmana.¹⁹⁸ Nevíme, zda nechtěla Svatava „zabezpečit“ budoucnost své nevlastní dcery sňatkem se svým bratrem. Díky tomuto sňatku snad polský kníže odváděl Vratislavovi II. dříve stanovený poplatek.¹⁹⁹ Vztahy zcela neochladly ani po Juditině smrti,²⁰⁰ když Vratislav roku 1091 vypravil Vladislavu Heřmanovi vojenskou pomoc v bojích v Pomoří,²⁰¹ Juditina syna Boleslava nadto finančně podporoval jeho strýc Břetislav (II.).²⁰²

Sňatek Judity mladší s Wiprechtem Grojčským, Vratislavovým spojencem, jenž se uskutečnil někdy po návratu z římské jízdy (po roce 1084),²⁰³ měl na českou politickou scénu dopad ještě hlubší. V bojích o trůn po smrti Břetislava II. Wiprecht a jeho synové intenzivně podporovali Juditiny bratry,²⁰⁴ Juditin otec Vratislav nadto roku 1091 štědře podpořil nově vznikající klášter v Pegau.²⁰⁵

17. Koruna a korunovace

Na mohučském sněmu, konaném za přítomnosti císařových spojenců v dubnu 1085,²⁰⁶ se dočkalo Vratislavovi a jeho rodu odměny. Po mnohaleté snaze a náznacích, jež můžeme

¹⁹³ ANN. PEGAV., p. 241–242. Wiprecht se stal význačným rádcem na přemyslovském dvoře (např. *KOSMAS* III. 7, p. 167) a také se oženil s Vratislavovou dcerou Juditou mladší. Srov. níže.

¹⁹⁴ Číslo 300 však může být smyšlenkou autora ANN. PEGAV., p. 242, což například na Kosmově příkladu ukázal P. KOPAL, *Kosmas a číselná symbolika*, in: Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci. Edd. L. Karfíková, Z. Šír, Praha 2002 (dále jen „*Kosmas a symbolika*“), s. 90 a násl.

¹⁹⁵ K výpravě srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 230–234 a 238–242, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 169–170 a 174–177, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 451–454.

¹⁹⁶ Třetí dcera, Ludmila (vlastní sestra Judity starší a dcera Adléty Uherské), zřejmě vstoupila do kláštera, kde jistě působila roku 1100 (*KOSMAS* III. 13, p. 175). Srov. také D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555.

¹⁹⁷ Srov. O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 102, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 164.

¹⁹⁸ *KOSMAS* II. 36, p. 133, *GALLUS* I. 30, s. 58. K Vladislavovým životním datům srov. především K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 159–162. Svatavin vliv zřejmě oprávněně předpokládá V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 28.

¹⁹⁹ Srov. níže.

²⁰⁰ Judita starší zemřela v prosinci 1086. Srov. níže.

²⁰¹ *GALLUS* II. 3, s. 63, srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 309, pozn. 1. Dle J. ŽEMLIČKY, *Čechy knížecí*, s. 113, tím chtěl Vratislav zastavit úpadek vlastního vlivu.

²⁰² *KOSMAS* III. 1, 9, p. 162, 170.

²⁰³ K němu ANN. PEGAV., p. 240–241. Sňatek se uskutečnil zřejmě na Bořivojovu přímluvu, proto až po jejich společném návratu roku 1084. Tak již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 273–274.

²⁰⁴ Zejména při nástupu a vraždě knížete Svatopluka roku 1107, resp. 1109 (*KOSMAS* III. 28, 30, p. 198, 200) a při Soběslavově útěku roku 1123 (*KOSMAS* III. 53, p. 226–227).

²⁰⁵ ANN. PEGAV., p. 244, srov. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 372.

²⁰⁶ K datu již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 246 a násl., pozn. 2, tam také výčet pramenů.

spatřovat například v udělení tzv. Rudolfova kopí, byl císařem Jindřichem IV. korunován na českého a polského krále.²⁰⁷

Právě ohledně výkladu Vratislavova polského královského titulu se na domácí historiografické scéně v posledních desetiletích rozvířila bouřlivá diskuse.²⁰⁸ Rozvinutím hypotézy, že mohučský akt navazoval na hnězdenskou slavnost z roku 1000, kdy římský císař Ota III. učinil z polského knížete Boleslava Chrabrého vládce Sclavinie, slovanského západu, ji zahájil R. Nový.²⁰⁹ Poukazem na absenci pramenů tuto teorii odmítl v součinnosti s D. Malaťákem²¹⁰ a V. Vaníčkem²¹¹ M. Wihoda, připustil však přenesení titulu z Polska do Čech v souvislosti se zahlazením stop po osudech roku 1000.²¹² Kromě toho předložil lákavou domněnku, že Vratislav byl korunován korunou polských králů Boleslava Chrabrého a Měška II.²¹³ Proti této hypotéze se ostře ohradil J. Žemlička,²¹⁴ který podal také svůj výklad. Polský královský titul měl vyjadřovat nároky na polský trůn v případě vymření legitimních potomků knížete Vladislava Heřmana. Český kníže totiž měl za manželku jeho sestru a polský vládce zase Vratislavovu dceru Juditu starší.²¹⁵ Tento předpoklad však byl odmítnut.²¹⁶ Další teorii, vycházející z nepříliš šťastného předpokladu, že po Boleslavu Chrabrém byl prvním králem na východ od říšských hranic právě Vratislav, předložil D. Kalhous.²¹⁷ Doposud nejpřesvědčivější

²⁰⁷ Z českého prostředí KOSMAS II. 37, p. 137, k dalším pramenům srov. D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, ČMM 121, 2004 (dále jen „*Korunovace*“), passim.

²⁰⁸ Starší diskuse shrnul V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 249–253, pozn. na těchto stránkách, nověji V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, zejm. s. 34 a násl.

²⁰⁹ R. NOVÝ, *Královská korunovace*, s. 131, 141–142, navazující tak na A. BACHMANNA, *Geschichte Böhmens. Erster Band. Bis 1400*, Gotha 1899 (dále jen „*Geschichte Böhmens I.*“), s. 268–269.

²¹⁰ D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 276.

²¹¹ V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 188.

²¹² Poprvé M. WIHODA, *Polská koruna českých králů*, ČCH 102, 2004 (dále „*Polská koruna českých králů*“), s. 738 a násl., obdobně TÝŽ, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005 (dále jen „*Zlatá bula sicilská*“), s. 104 a násl., a také TÝŽ, *První česká království*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4). Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006 (dále jen „*První česká*“), s. 76 a násl. – Ohledně „Hnězdná roku 1000“ srov. D. TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Sv. Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu 1997 v Praze. Edd. D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998 (dále jen „*Sv. Vojtěch*“), s. 105–106, nejnověji P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 279–284, D. KALHOUS, *Jak viděla Hnězdná roku 1000 středověká tradice?*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Jak viděla*“), s. 348 a násl.

²¹³ Srov. pozn. předchozí.

²¹⁴ J. ŽEMLIČKA, „*Polská koruna*“ *Vratislava II. aneb čím ho (ne)mohl obdařit Jindřich IV. Glosy ke středověké korunovační symbolice*, ČCH 104, 2006 (dále jen „*Polská koruna Vratislava II.*“), s. 3 a násl. a 35–45. Ke kritice této studie srov. M. WIHODA, *První česká*, s. 79–82.

²¹⁵ J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 301–303. Není mi známa podrobnější studie avizovaná k témuž tématu TÝMŽ, *Polská koruna Vratislava II.*, s. 44, pozn. 68.

²¹⁶ Např. M. WIHODOU, *První česká*, s. 81, TÝMŽ, *Morava knížecí*, s. 146, zejm. pozn. 222, nebo L. REITINGREM, „*Král český a polský*“. *Úvahy nad panovnickým titulem Vratislava II.*, SHB (=SPPFFBU C) 2/57, 2010 (dále jen „*Král český a polský*“), s. 16–21. V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 31, naopak část jeho teze týkající se obav z Měška, syna Boleslava Smělého, přijímá.

²¹⁷ D. KALHOUS, *Koruna česká a polská*, s. 13. Proti tomu se vymezil již M. WIHODA, *Polská koruna českých králů*, s. 734. Kromě toho s říší de facto sousedilo také Uherské království. Srov. i následující diskusi: D. KALHOUS, *Jak viděla*, s. 351, zejm. pozn. 60, M. WIHODA, *Nostra terra tua est camera. České země v historických počátcích středovýchodní Evropy*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Nostra terra*“), s. 31, pozn. 146.

a nejpravděpodobnější výklad nabídl L. Reitinger, který jej vyložil jako nárok na poplatek stvrzený již za Břetislava I., jenž byl právě v těchto letech pravidelně odváděn.²¹⁸

V Mohuči se dočkal také Jaromír. Bylo totiž schváleno sjednocení obou českých biskupství.²¹⁹ Po smrti moravského biskupa Jana I. v listopadu 1085 se Jaromír zřejmě ujal správy diecéze²²⁰ a v dubnu 1086 byla celá záležitost za přítomnosti biskupa, krále Vratislava a knížete Konráda confirmována.²²¹

Na světskou korunovaci v Mohuči však navázalo ještě pomazání církevní. Tentokrát byla pomazána také Vratislavova choť Svatava.²²² Obřad proběhl na Pražském hradě²²³ dne 15. června, na svátek sv. Víta, a korunujícím byl trevírský arcibiskup Egilbert. Nejisté je jen vročení. Podle Kosmy se tak stalo roku 1086,²²⁴ část odborné literatury akt klade o rok dříve. Nejpodstatnějším argumentem je, že 15. června 1085 byla neděle.²²⁵ Ať již korunovace proběhla kdykoli, české země měly konečně ve svém čele korunovaný pár. Vratislav, jako král První,²²⁶ tak završil úsilí svých předků.²²⁷ Zřejmě se však chtěl rozejít s prastarou tradicí kamenného balvanu na vyvýšenině Žiži na Pražském hradě,²²⁸ jelikož za svého nástupce od jisté doby velmi pravděpodobně považoval svého nejstaršího syna v manželství se Svatavou,

²¹⁸ L. REITINGER, *Census de terra Polonie*, s. 481–492. Teze byla odmítnuta V. VANÍČKEM, *Polský královský titul*, s. 11.

²¹⁹ Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 253 a násl., J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 110, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 176.

²²⁰ Janovu smrt k 25. listopadu datují *Necrologium Olomoucense. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm*, AÖG 59, 1880. Ed. B. Dudík (dále jen „*NECRL. OL.*“), s. 653, *NECRL. OL. DOM.*, s. 580, *Horologium Olomoucense – Kalendář a nekrolog Horologia olomouckého v královské knihovně stockholmské*, in: Hildebert a Everwin. Románští malíři. Ed. A. Friedl, Praha 1927 (dále jen „*HO*“), s. 113. Ke vročení srov. již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 257, pozn. 1.

²²¹ Srov. pozn. 220. Listina byla vydána v *CDB I*, 86, p. 93–35, kde také komentář (kromě toho je také součástí *KOSMY II.* 37, p. 136–139). Při účasti Konráda Brněnského může zarazit neúčast nejmladšího z bratrů, Oty. Teoreticky by se dala vysvětlit nemocí. Srov. i pozn. 241.

²²² *KOSMAS II.* 38, p. 140. Ke Kosmovu výkladu srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmas a Regino*, s. 582. K dalším pramenům srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 260 a násl., pozn. 2.

²²³ *KOSMAS II.* 38, p. 140. Vyšehrad tehdy sice byl panovnickým sídlem, Vratislav si však nemohl dovolit tak zásadní rozkol s tradicemi Čechů. Srov. A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 17 a násl. a 62 a násl.

²²⁴ *KOSMAS II.* 38, p. 140. *AGO*, s. 390, hovoří o letech 1086 i 1087. Z literatury se k roku 1086 přiklonili R. NOVÝ, *Královská korunovace*, s. 129, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 454, D. KALHOUS, *Koruna česká a polská*, s. 13, pozn. 46, M. WIHODA, *Polská koruna českých králů*, s. 741 (totožně *TÝŽ*, *Zlatá bula sicilská*, s. 105, a *TÝŽ*, *První česká*, s. 78), *TÝŽ*, *Morava knížecí*, s. 145–146. J. ŽEMLIČKA, *Raně feudální monarchie a královský titul u západních Slovanů*, in: Typologie raně feudálních slovanských států. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k tématu Vznik a rozvoj slovanských raně feudálních států a národností ve střední a jihovýchodní Evropě, konané ve dnech 18.–20. listopadu 1986 v Praze. Ed. J. Žemlička, Praha 1987 (dále jen „*Raně feudální monarchie*“), s. 82, resp. *TÝŽ*, *Čechy knížecí*, s. 107, svůj názor později přehodnotil.

²²⁵ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 260 a násl., K. STLOUKAL, *Svatava, první česká královna*, in: *Královny, kněžny a velké ženy české*. Ed. K. Stloukal, Praha 1941 (dále jen „*Svatava*“), s. 67, D. MALAŤÁK, *Korunovace*, s. 279–280, *TÝŽ*, *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= *Země a kultura ve střední Evropě 4*). Edd. D. Malatřák, M. Wihoda, Brno 2006 (dále jen „*Korunovace králů*“), s. 54, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 195, nověji i J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 300, *TÝŽ*, *Společnost v područí*, s. 177.

²²⁶ Dále v textu ovšem pro přehlednost nebude číslován.

²²⁷ Ke snaze Spytihněva II. viz výše kap. 7.

²²⁸ K tomuto místu srov. především I. BORKOVSKÝ, *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, *ČSPS* 62, 1954, (dále jen „*Poloha kopce*“), s. 15–21.

Boleslava.²²⁹ V opomenutí mladších bratrů a nejstaršího syna Břetislava lze spatřovat jejich nesouhlas s novou koncepcí,²³⁰ umocněný pozicí královny Svatavy.²³¹ Tato dáma se na více než jedno století stala jedinou korunovanou královnou Čechů.²³² Svého postavení využívala – pokud víme – zejména za svého vdovského života, ne snad přímo,²³³ nýbrž ze zákulisí a vždy ve prospěch svých synů,²³⁴ jejichž počet se, pokud víme, zvýšil na čtyři. Snad po roce 1085 se totiž narodil nejmladší Soběslav.²³⁵

18. Smrt Oty Krásného a Eufemiina regentská vláda

V následujících letech postihly Vratislavovu rodinu tři kruté rány osudu. Nejdříve dne 23. února 1086 vyhasl při pouličních nepokojích v Aquileji život tamního patriarchy Svatobora-Fridricha, syna Spytihněva II.²³⁶ V noci zrození Páně 1086 skonala Judita starší,²³⁷ dcera Adléty a Vratislava a manželka polského knížete Vladislava Heřmana. Zůstavila jediného, v srpnu 1086 narozeného syna Boleslava, pozdějšího Boleslava III. Křivoústého.²³⁸ Dne 9. června²³⁹

²²⁹ Srov. L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 14 a násl., M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161. Je otázku, zda původně nechtěl Vratislav odkázat Čechy nejstaršímu Břetislavovi, jak naznačují V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 217, a L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 18, v souladu s numismatickými prameny (C 381).

²³⁰ Srov. M. WIHODA, *První česká*, s. 83, totožně TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 147. Je otázkou, do jaké míry můžeme akceptovat teorii B. KRZEMIENSKÉ, *Břetislav II.*, s. 723, akceptovanou J. ŽEMLIČKOU, *Čechy knížecí*, s. 112, že Vratislavova dlouhá vláda blokovala generační výměnu „lidí okolo trůnu“, tedy nástup Břetislavových věrných.

²³¹ Toto připouští, byť velmi opatrně, již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 299–300, také B. KRZEMIENSKÁ, *Břetislav II.*, s. 727, ostřejší je ve svých soudech – a zřejmě právem, o čemž svědčí také to, že Svatava se, aby dosáhla svého cíle, nešťítala ani vraždy, k tomu srov. níže kap. 22 – L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 25–26.

²³² Judita Durynská, choť Vladislava II., ani Adléta Míšenská a Konstancie Uherská, manželky Přemysla Otakara I., nebyly korunovány. Druhá korunovace české královny proběhla až roku 1228, kdy byl korunován tehdy ještě mladší král Václav (I.) i s chotí Kunhutou Štaufskou. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Královské korunovace*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009 (dále „*Královské korunovace*“), s. 309.

²³³ Pokud nepočítáme zřejmě vdovskou donaci Vyšehradu, srov. *CDB I*, 406, p. 439–440.

²³⁴ Jako příklady jistě poslouží pravděpodobné zapletení do vražd knížat Břetislava II. a Svatopluka a několikeré přímluvy za nejmladšího Soběslava, které vyvrcholily fatálním zásahem do nástupnictví v roce 1125 v Soběslavův prospěch. Srov. níže.

²³⁵ Přikláním se k názoru V. VANÍČKA, *Soběslav I.*, s. 161, že se Soběslav narodil po korunovaci Svatavy a Vratislava.

²³⁶ Srov. *NECRL. BOH.*, s. 803, č. 21, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 244.

²³⁷ Výklad *KOSMY II.* 36, p. 133, *GALLA II.* 1, s. 62, *AGO*, s. 390, a dalších pramenů upřesnil již O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 101–104, nověji K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 164–168.

²³⁸ *GALLUS II.* 1, s. 62, srov. opět O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 119, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 185–187. Vládl v letech 1102–1138.

²³⁹ Denní datum 9. června mají *KOSMAS II.* 38, p. 140, *AGO*, s. 390, *HO*, s. 108, *NECRL. OL. DOM.*, s. 545, *NECRL. OL.*, s. 647, *NECRL. BOH.*, s. 805, 47. *Necrologium Gradicense*, VKČSN FHF 1894. Ed. J. Teige (dále jen „*NECRL. GRAD.*“), s. 17, sice hovoří o 19. červnu, nemusí však jít o chybu; mohlo jít o den Otova pohřbu (analogicky pro nekrologium kláštera v Pegau srov. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 384). Z mě neznámého důvodu uvedl již W. WEGENER, *Die Přemysliden*, tab. 1, jako datum úmrtí 9. července. Totéž datum uvedl také Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, příloha, od něhož evidentně opisovali M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 749. Vyčítavý tón je zcela na místě, jak potvrzuje také další shodná chyba, úmrtí Měška I. domněle v roce 972. Ve výkladové části knihy je nadto jako datum Otovy smrti uveden správný 9. červen.

roku 1087 (v úvahu čistě teoreticky připadá i rok předcházející)²⁴⁰ zemřel Vratislavův nejmladší bratr, olomoucký kníže Ota I. Krásný.²⁴¹

Ota po sobě zanechal vdovu Eufemii s nejméně dvěma malými dětmi, Svatoplukem a Otíkem.²⁴² Nedospělost Otových synů vyvolala potřebu prozatímní správy; v historiografii ovšem nepanuje přílišná shoda v tom, kdo ji vykonával. Obecně se – nepochybně pod vlivem V. Novotného²⁴³ – soudí, že sám král Vratislav.²⁴⁴ Dříve opomenutou, byť v poslední době opět zmiňovanou²⁴⁵, je teorie B. Dudíka,²⁴⁶ že Olomoucko jistý čas spravovala vdova Eufemie. Pro Vratislavovu případnou regentskou vládu není nutné jako argument přijmout mince s opisem jeho jména (mohl je vydat buď později v součinnosti se svým synem Boleslavem, nebo po jeho smrti),²⁴⁷ pro Eufemiinu ano. Nález mince s opisem jmen Eufemie a Svatopluka nepochybně svědčí zastupitelské vládě Eufemie.²⁴⁸ Samozřejmě ovšem můžeme tuto minci datovat do období po roce 1092, kdy Eufemie Olomoucko spravovala také.²⁴⁹ Pokud přijmeme Eufemiinu regentskou vládu hned po Otově smrti, musíme zároveň konstatovat, že Olomoucko

²⁴⁰ KOSMAS II. 36, p. 133, úmrtí datuje k roku 1086, AGO, s. 390, k roku 1086 i 1087. Starší názory byly shrnuty V. NOVOTNÝM, *ČD I. 2.*, s. 296, pozn. 1; tam také poukázání na fakt, že zpráva AGO, s. 390, k roku 1087 je podrobnější než k roku 1086. Tento rok byl také přijat odbornou literaturou, srov. výběrově E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 4, G. SKALSKÝ, *Recenze: Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky proslovené dne 20. dubna 1928 v numismatické společnosti čsl.)*, ČMM 54, 1930 (dále jen „Rec.: Denár kněžny Eufemie“), s. 255, Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, příloha, B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 268, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111, D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 260. – Přesto však, aniž bych chtěl tvrdit, že Ota zemřel roku 1086: pokud platí, že korunovace Vratislava II. je v AGO, s. 390, zapsána dvakrát (k letům 1086 a 1087, tedy stejně jako Otova smrt) a pokud přijmeme jako datum korunovace 15. červen 1086, mohl by Ota zemřít také roku 1086 (analogicky; každá ze zpráv ke korunovaci by se o rok posunula, stejně tak Otovo úmrtí). Zde samozřejmě záleží na posouzení závislosti nám dostupné redakce AGO vůči Kosmovi (viz výše). Rok 1086 by navíc nepřímo podporovala i domněnka, že v dubnu 1086, v době konfirmace sjednocující řezenské listiny, byl Ota smrtelně nemocen (viz výše).

²⁴¹ Srov. J. TEIGE, *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300)*, VKČSN FHF 12, 1893 (dále jen „Zpráva o pramenech“), s. 26–27, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 160–161.

²⁴² K potomkům srov. výše. Staršímu Svatoplukovi bylo maximálně 9 let, Ota byl ještě mladší.

²⁴³ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 296–297.

²⁴⁴ Výběrově srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111, V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 215, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 461, R. NOVÝ, *Přemyslovský stát*, s. 148, z dřívějších prací E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 4.

²⁴⁵ Tak např. B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161, J. ŠMERDA, *Peníze na Moravě*, s. 136. Již dříve takto uvažoval F. CACH, *K denárům kněžny Eufemie*, NZ 1/6, 1939 (dále jen „K denárům“), s. 143.

²⁴⁶ B. DUDÍK, *DM II.*, s. 318.

²⁴⁷ K Boleslavově smrti viz níže.

²⁴⁸ Jde o denár C 379 (F. CACH, *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972 (dále jen „Nejstarší české mince“), tab. 4, nečíslováno), podle jiného katalogu Š 336 (J. ŠMERDA, *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996 (dále jen „Denáry české a moravské“), s. 101). Teorii o Eufemiině regentství posiluje také mince C 380 (Š 344), kde je na jedné straně jméno Eufemie a Otíka, na druhé straně jméno Svatoplukovo. Tento denár je zřejmě nutné položit před rok 1095 (resp. před konec Eufemiina druhého regentství), srov. J. ŠMERDA, *Denáry české a moravské*, s. 100. Do prvního období její regentské vlády by tak spadal denár C 379 (Š 336).

Srov. také F. CACH, *K denárům*, s. 143–146, J. ŠMERDA, *Peníze na Moravě*, s. 136. K mincovnictví na Moravě obecněji K. SCHELLE, *K charakteru mincovního práva na Moravě v době údělných knížat*, FN 3, 1988 (dále jen „K charakteru“), s. 14 a násl.

²⁴⁹ Jak chtějí např. E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 5, G. SKALSKÝ, *Rec.: Denár kněžny*, s. 256, (ti ovšem neměli k dispozici denár C 380, srov. F. CACH, *K denárům*, s. 144) a také, ovšem bez udání důvodu, B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 116, pozn. 135.

nespravovala dlouho. Nejpozději snad v první polovině roku 1091²⁵⁰ totiž král učinil správcem svého syna Boleslava.²⁵¹

19. Jaromírova smrt

Nejpozději na počátku roku 1090 se král Vratislav rozhodl jmenovat do čela správy moravské diecéze svého kaplana Wezela.²⁵² Vedly jej k tomu zřejmě spory s bratrem Gebhardem, jenž odmítal krále o svátcích korunovat,²⁵³ je možné, že právě tento spor vyhrotil vztah mezi králem a Eufemií, která nechtěla být nikterak omezována. Gebhard se hodlal vypravit do Říma a stěžovat si na bratrův postup u kurie. Cestoval přes Uhry, kde navštívil krále Ladislava.²⁵⁴ Tam však těžce onemocněl a 26. června 1090 zemřel,²⁵⁵ na jeho místo byl následujícího roku zvolen jistý Kosmas, kronikářův jmenovec. Do čela moravské diecéze byl (možná) zvolen jakýsi Ondřej,²⁵⁶ není však vyloučeno, že jde o druhé Wezelovo jméno.²⁵⁷

²⁵⁰ Chronologie není zcela jasná; podle slov *KOSMY* II. 43, p. 148, můžeme usuzovat, že Boleslav byl do Olomouce dosazen nedlouho před srpnem 1091, možná v souvislosti s výběrem Wezela do čela moravské diecéze (k tomu srov. níže). – Odborná literatura není příliš jednotná ohledně vrocení Boleslavova nástupu. M. WIHODA, *Testament*, s. 36, uvažuje již o roce 1087 (v díle TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 161, neurčitě o době pozdější), J. VÁLKA, *Dějiny Moravy I.*, s. 39, hovoří o době těsně po Otově smrti, mezivládu krále Vratislava předpokládají kupř. G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 265 (tab. XXI/19), V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 28, naopak Eufemiino regentství před Boleslavovu správu pokládá B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, o roce 1089 uvažuje F. CACH, *K denárům*, s. 143, o roku 1090 píše E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 4, o čase po Gebhardově smrti – jak vyplývá z výkladu – uvažuje J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111, počátek roku 1091 uvádí M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 462, o přelomu let 1090/1091 (či o roce 1090) uvažuje V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 298, pozn. 2, ve shodě L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 28.

²⁵¹ *KOSMAS* II. 43, p. 148.

²⁵² Jediným zpravodajem je *KOSMAS* II. 41, p. 146. Nejzazší datum se váže k červnové smrti biskupa Gebharda (viz níže). Do doby relativně dřívější, do let 1088/1089, Wezelovo dosazení kladou M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 461, nepřímo V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 288 a násl., do doby po roce 1088 např. A. ROUBIC, *Obnovení biskupství*, s. 24, B. ZLÁMAL, *Příručka II.*, s. 23, až o roku 1090 uvažuje J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111.

²⁵³ Tak *KOSMAS* II. 41, p. 146. Podle L. REITINGRA, *Mezi korunou a stolcem*, s. 29, byl Gebhard hlavou opozice proti Vratislavovi.

²⁵⁴ Příčinu tohoto setkání bych nehledal v paktu mezi Konrádem, Jaromírem a Ladislavem, jak chce B. DUDÍK, *DM II.*, s. 323, ani v blokování cesty přes Bavorsko, jak praví V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 290–291. Pokud navíc došlo k politickému vyjednávání ohledně situace v přemyslovských državách, bylo tomu tak spíše bezděčně. Primárně totiž šlo o Jaromírovy spory s bratrem (*KOSMAS* II. 41, p. 141–143) Nemáme totiž žádné zprávy, jež by se týkaly těchto rokování. Je ovšem zcela jasné, že Ladislav později stál na straně Vratislavových odpůrců (viz níže). V tom bych však spatřoval spíš roli jeho sestry, Jaromírovy švagrové a vdovy po Otovi I., Eufemie.

²⁵⁵ *KOSMAS* II. 41, p. 146, denní datum uvádějí také *NECRL. BOH.*, s. 806, pozn. 56, a *NECRL. PODL.*, s. 415. K ročnímu datu (někteří starší historikové totiž po vzoru F. PALACKÉHO, *Dějiny národu českého I.*, s. 195, uvažovali o roce 1089) srov. již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 291 a násl., pozn. 2.

²⁵⁶ Tak *KOSMAS* II. 49, p. 155–156.

²⁵⁷ Je to však krajně nepravděpodobné, srov. A., ROUBIC, *Obnovení biskupství*, s. 24, pozn. 52, G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 244, tab. XXI/7.

20. Spor otce se synem a obléhání Brna

Když král Vratislav zbavil Eufemii vlády v Olomoucku, vypravila se kněžna spolu se svými dětmi²⁵⁸ ke knížeti Konrádovi požádat o pomoc.²⁵⁹ Je otázkou, zda se Konrád pokusil nějak zasáhnout v Eufemiin prospěch proti Vratislavovi a Boleslavovi. Jak prokázal M. Wihoda, měl k tomu také další vážný důvod.²⁶⁰

Vratislav se podle Kosmy rozhodl Konráda ztrestat a vypravil se proti Brnu s vojskem, v němž byl také králův prvorozenec Břetislav.²⁶¹ Dne 10. července 1091 král rozbil tábor před Brnem. Následujícího dne již dost vypjatou situaci vyhrotila vražda králova pobočníka Zderada, kterou zorganizoval Břetislav v součinnosti s Konrádem.²⁶² Břetislav se následně se svými lidmi, k nimž přeběhla „větší a statečnější část vojska“,²⁶³ stáhl. Dal tím zřetelně najevo, že za dané konstelace sil nesouhlasí s obléháním.²⁶⁴

Podle našeho jediného v této věci zpravodaje, kronikáře Kosmy, se do sporu v tento moment vložila Konrádova choť Wirpirk. Přišla prý za králem a v dojemném projevu se králi vzdala. Vratislav povolil a nechal přivolat bratra a nepokojného syna a veřejně se s nimi usmířil.²⁶⁵ Nad autenticitou kronikářem zvěčnělého projevu můžeme sice pochybovat (například pokud běží o vyjádření antijudaismu),²⁶⁶ jádro je však snad pravdivé.²⁶⁷ Pokud platí, že Wirpirk za králem přišla z vlastní vůle, svědčí to o odvaze a schopnosti strážlivě politicky myslet. Bohužel nemáme žádné další důkazy o Wirpirčině přímé politické činnosti.²⁶⁸

Přestože se Vratislav s Břetislavem veřejně usmířil, vnitřně byl rozezlen.²⁶⁹ Jádrem sporu však, jak konstatoval M. Wihoda, nebyl malicherný spor dvou příbuzných a jejich družin. Rozhodovalo se o budoucnosti Vratislavova životního díla – prvního českého království.

²⁵⁸ Zřejmě jen se Svatoplukem a Otíkem, jak naznačuje *KOSMAS* II. 43, p. 148. O dalších dětech nevíme. Srov. výše.

²⁵⁹ Toto opět plyne ze slov *KOSMY* II. 43, p. 148.

²⁶⁰ M. WIHODA, *První česká*, s. 82–83, TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 146–147. Před Brnem se rozhodovalo o budoucnosti království, jak lze mezi řádky vyčíst z Kosmových slov. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 28–29, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 462–463, Z. MEŘÍNSKÝ, *Morava ve středověku*, s. 10, usuzují, pravděpodobně opět pod vlivem V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 299 a násl., že šlo o osobní spor, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111–113, soudí pod tíhou vývodů B. KRZEMIENSKÉ, *Břetislav II.*, s. 722 a násl., že šlo o generační konflikt předáků (kromě sporu dynastického).

²⁶¹ *KOSMAS* II. 43, p. 149. Mladší Boleslav, o jehož budoucnosti se před Brnem primárně rozhodovalo, ve vojsku zřejmě, snad z důvodu nemoci, chyběl.

²⁶² *KOSMAS* II. 43, 44, p. 149–151. Právě Zderadově vraždě přikládali důležitou roli, s ohledem na pozdější dění, např. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 300 a násl. B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 727. Za podstatné bylo považováno také Břetislavovo sloučení s Konrádem (tak již *KOSMAS* II. 43, p. 149–150), srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 303, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 146–147.

²⁶³ Citováno podle K. HRDINÝ, *Kosmova kronika česká*, s. 133.

²⁶⁴ *KOSMAS* II. 44, p. 151. Na konci této kapitoly můžeme mezi řádky číst, že Zderad symbolizoval královskou korunu a Břetislav knížecí stolec.

²⁶⁵ Tolik *KOSMAS* II. 45, p. 151–153. Srov. P. KOPAL, *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4)*. Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006 (dále jen „*Státnost a rituály*“), s. 166–168.

²⁶⁶ Srov. též V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 303, pozn. 1

²⁶⁷ Shoda se starozákonním příběhem, kterou uvedl P. KOPAL, *Státnost a rituály*, s. 167 a násl., pozn. 21, sice nevyvolává důvěru v Kosmovu zprávu (srov. též D. TŘEŠTÍK, *Kosmas*, Praha 1966 (dále „*Kosmas*“), s. 74), věcné jádro, totiž Wirpirčin zásah – je snad správné.

²⁶⁸ Nepřímým působením může být pomoc Wirpirčiných příbuzných Oldřichovi roku 1101. Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 411, pozn. 1, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 153, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 77.

²⁶⁹ To naznačuje, poukazuje na rozezleného krále, *KOSMAS* II. 46, p. 153.

Konrád, Břetislav a „větší a statečnější část vojska“ se ovšem od Vratislavova podniku, který měl přinést korunu do Vratislavovy rodiny, konkrétně Svatavinu prvorozenci Boleslavovi, chtěli distancovat. Dědičností královského titulu v přímé linii, potažmo přesídlením na Vyšehrad a zároveň opuštěním mytického kamene na vrcholku Žiži, by se český panovník rozešel s dosavadními tradicemi.²⁷⁰ Břetislav králi následně ulehčil situaci svým odchodem a poté Vratislav veřejně provolal Konráda svým nástupcem, ovšem s knížecím titulem.²⁷¹ Rozhodování králi také možná usnadnily myšlenky na snad smrtelně nemocného syna Boleslava,²⁷² jenž 11. srpna 1091 na olomouckém hradě své nemoci podlehl.²⁷³ Správy Olomoucka se zřejmě ujal sám král.²⁷⁴

Břetislavovi ovšem otcovo pokoření v podobě rezignace na dědičné království zjevně nestačilo.²⁷⁵ Svoji roli jistě sehrála stará zášť, snad umocněná královnou Svatavou a Břetislavovými druhy.²⁷⁶ Brzy po uzavření formálního příměří se totiž u potoka Rokytka jal svést bitvu s Vratislavem a jeho věrnými (mezi nimi byl zjevně také designovaný následník Konrád).²⁷⁷ Jen zásah brněnského knížete (a podle Kosmy také světci Václav a Vojtěch)²⁷⁸ zažehnal válku „více než občanskou“²⁷⁹ tím, že otce a syna podruhé usmířil.²⁸⁰ Bylo totiž především v Konrádově zájmu, aby v přemyslovském rodě, jehož stařešinou se měl stát, vládl klid.²⁸¹ Břetislav však – snad na radu svých blízkých, možná také s pomocí kněžny Eufemie²⁸² – odtáhl k uherskému králi Ladislavovi.²⁸³

²⁷⁰ Srov. M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 376–378, obdobně TÝŽ, *První česká*, s. 82–83, TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 135–136 a 146–147, pro porovnání také dřívější pohled TÝŽ, *Znojemští údělníci*, s. 20–21. K této tezi se přiklonili také P. KOPAL, *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Král versus kníže?*“), s. 359 a násl., TÝŽ, *Státnost a rituály*, s. 168 a 180, a L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 7–37.

²⁷¹ Kosmas II. 46. K přísaze ovšem nedošlo před Brnem, nýbrž zřejmě v Praze, jak naznačuje sám kronikář a jak praví M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 462, a zřejmě nezávisle L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 31, pozn. 142.

²⁷² V tomto duchu již M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161.

²⁷³ Tak KOSMAS II. 43, p. 148–149. Datum o den dřívější, tedy 10. srpen, je zaznamenáno v *NECRL. BOH.*, s. 807, č. 66. – Pochován byl zřejmě 13. září na Vyšehradě, jak doložil L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 388–389.

²⁷⁴ Tak soudí např. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 304, pozn. 1, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 462. Je ovšem třeba podotknout, že správa Olomoucka vůbec nemusela být ustanovena.

²⁷⁵ KOSMAS II. 46, p. 153, jenž ovšem neskrývaně stojí na Břetislavově straně. Srov. také D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, s. 163–164, TÝŽ, *Kosmas*, s. 98 a 163.

²⁷⁶ Svatavina role je pravděpodobná již s ohledem na pozdější zásahy ve prospěch vlastních synů. Tak uvažují již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 300, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 112, L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 25–26.

²⁷⁷ KOSMAS II. 46, p. 153. Kdyby nebyl Konrád přítomen, jak jinak by zprostředkoval usmíření? – KOSMOVY II. 46, p. 153, tři tisíce Břetislavových bojovníků je zřejmě opět nadsázka, srov. výše.

²⁷⁸ K nim srov. O. KRÁLÍK, *Kosmova kronika a předchozí tradice*, Praha 1976 (dále jen „*Kosmova kronika a tradice*“), s. 153–154.

²⁷⁹ Citováno podle K. HRDINY, *Kosmova kronika česká*, s. 136.

²⁸⁰ KOSMAS II. 47, p. 154–155. Dá se říci, že Wirpirk s Konrádem (pokud můžeme Kosmovi věřit) zabránili větší pohromě a nadto umožnili pokračování „Čech knížecích“.

²⁸¹ Tak již J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 113. Lze se jen dohadovat, zda nebyl Konrád veden svou chotí, která se už (třeba) viděla v Praze.

²⁸² O tlaku bojovníků hovoří KOSMAS II. 48, p. 155. Eufemiina role je pravděpodobná z několika důvodů. Především byla králem stejně jako Břetislav odstrčená, také šlo o Ladislavovu sestru. V roce 1099 také zachovala se svými syny Břetislavovi věrnost, což svědčí o nadstandardních vztazích mezi Břetislavem a olomouckými Přemyslovci. K tomu KOSMAS III. 9, p. 170.

²⁸³ KOSMAS II. 48, p. 155, v obecných souvislostech srov. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 220 a násl., TÝŽ, *Přemyslovští „emigranti“ a říšská politika. (K diplomacii Sálců a Štaufů ve střední Evropě)*, in: *Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana (=AUC PH 1)*. Praha 2005 (dále jen

21. Králova smrt a vláda Konráda I.

Vratislav svého oblíbeného syna dlouho nepřežil. Třetí nejdéle vládnoucí Přemyslovec zemřel náhle dne 14. ledna 1092 ve věku asi šedesáti let a po necelých jednatřiceti letech vlády.²⁸⁴ Primární příčina úmrtí není známa; šlo o následky pádu z koně.²⁸⁵ Antropologické vyšetření králových kosterních pozůstatků není možné; jeho hrob, jenž se nacházel velmi pravděpodobně na Vyšehradě,²⁸⁶ nebyl nalezen.²⁸⁷ Necelý týden po králově smrti, 20. ledna 1092,²⁸⁸ byl v souladu s ustanovením knížete Břetislava I. nastolen Konrád I. Brněnský.²⁸⁹

Po nástupu na trůn hodlal nový kníže zastavit investituru biskupů Kosmy a Ondřeje, dlících právě u císaře v severní Itálii.²⁹⁰ Konrád zřejmě nepřál dvojímu biskupství.²⁹¹ Jeho snaha však přišla vniveč. S nastalou situací se ovšem smířil a oba biskupy po jejich příchodu do Čech přijal.²⁹² Královou smrtí uprázdněné Olomoucko vrátil Eufemii a jejím synům, Svatoplukovi a Otovi²⁹³ a své území udělil vlastním synům Oldřichovi a Litoldovi,²⁹⁴ kteří však, aspoň jistý čas, snad spravovali zemi z jednoho centra.²⁹⁵ Jakkoli jistotu nemáme, za Konrádova panování

„*Přemyslovští emigranti*“), zejm. s. 519; vždy s poukazem, že Břetislavova matka pocházela z rodu Arpádovců. Druhou stranou mince je, že bratr Břetislavovy matky Adléty byl sice Ladislavův bratranec, ale také jeho dlouholetý nepřítel. K tomu srov. výše. Proto se mi zdá zapojení Eufemie, byť mohlo být jen pasivní, pravděpodobnějším.

²⁸⁴ Datum úmrtí s rokem uvedl *KOSMAS* II. 50, p. 157. *AGO*, s. 391, k roku 1093. Kromě Kosmy také k 14. lednu *NECRL. OST.*, s. 349, k témuž dni s titulem kníže *NECRL. BOH.*, s. 802, č. 5, k 13. lednu s královským titulem *NECRL. OL. DOM.*, s. 518, ke 12. lednu s knížecím titulem *NECRL. PODL.*, s. 404. K titulu kníže srov. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 391 a násl., *TÝŽ, Mezi korunou a stolcem*, s. 32 a násl.

²⁸⁵ *ANN. HILD.*, p. 49, *ANN. PEGAV.*, p. 245, srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 314.

²⁸⁶ Srov. V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 224, a V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 314, pozn. 2.

²⁸⁷ Srov. B. NECHVÁTAL, *Vyšehrad a archeologie*, in: Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092). Praha 1992 (dále „*Vyšehrad a archeologie*“), s. 133, E. VLČEK, *Tělesný zjev*, s. 160.

²⁸⁸ Datum lze vypočítat podle *KOSMY* II. 50, p. 157; víme, že Konrád vládl 7 měsíců a 17 dnů.

²⁸⁹ Konrád byl sice nejstarším z rodu, ale *KOSMAS* II. 50, p. 157, se nezmiňuje o volbě, jen o nástupu. Primárně totiž nastoupil na základě dohody s Vratislavem.

²⁹⁰ *KOSMAS* II. 49, 50, p. 156–157.

²⁹¹ Snad se držel politiky svého bratra Gebharda, ke kterému měl blízko (*KOSMAS* II. 22, 43, p. 113–114, 149), možná se snažil na biskupské stolce dosadit sobě zcela oddané hodnostáře.

²⁹² *KOSMAS* II. 50, p. 157.

²⁹³ O datování návratu dědiců Oty I. do Olomouce nemáme žádné přímé zprávy. Víme jen, že roku 1099 byli již v Olomoucku (tak *KOSMAS* III. 9, p. 170). E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 5, se na základě numismatických pramenů domnívala, že Eufemie spravovala Olomoucko z vůle Konráda I. (a také jeho nástupce) do roku 1099, kdy Svatopluk dospěl. F. CACH, *K denárům*, s. 143, uvažuje dokonce o době Konrádova nástupu. B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, se domnívá, že Svatopluk a Otík obdrželi Olomoucko až kolem roku 1097 od Břetislava II. Přitom vyslovuje dohad, že jejich regentem byl Oldřich Brněnský. Autorka neupřesňuje, kdy podle ní Oldřich Olomoucko spravoval. Teorie tak nedává logiku. Roku 1097 byl totiž Svatopluk dospělý a regenta nepotřeboval. Kromě toho stále žila jeho matka Eufemie, která již dříve Olomoucko spravovala (to připouští na téže straně také B. Krzemieńska). Svatopluk by také měl za regenta někoho, proti němuž se později postavil. Proč by tedy synové Oty I. měli za regenta někoho, s kým byl kníže Břetislav II., tentýž kníže, který Svatoplukovi a Otovi vrátil Olomoucko, ve sporu? Vysvětlení by aspoň nějaký smysl dávalo, kdyby autorka napsala, že Oldřich byl regentem před rokem 1097. To v textu ale chybí. Dle M. BLÁHOVÉ – J. FROLÍKA – N. PROFANTOVÉ, *Velké dějiny I.*, s. 465, uvedl své synovce do Olomouce teprve Konrád. Tuto teorii hájí také M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 150, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 29–30.

²⁹⁴ Tak soudí literatura, srov. kupř. literaturu na konci předchozí poznámky (kniha V. Vaníčka a pasáž textu od M. Bláhové).

²⁹⁵ M. WIHODA, *Znojemští údělníci*, s. 22–23, se domnívá, že Litold s Oldřichem vládli s jediného centra. (Oporou mu je *Kosmas* III. X.) formálně až do roku 1101 (názor rozveden v *TÝŽ, Morava knížecí*, s. 153–154). Naproti tomu se (pro příklad) G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 265, tab. XXI/19, Z. MĚŘÍNSKÝ, *Morava ve středověku*, s. 10, a M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I.*, s. 465, domnívají, že k rozdělení došlo již roku 1092. V této souvislosti je třeba uvědomit si, že všechny majetek Oldřicha, darovaný klášteru v Třebíči na

se upevnila pozice potomků jeho a Otových na Moravě.²⁹⁶ Kníže Konrád I. zemřel 6. září 1092.²⁹⁷ Až osm dní po jeho smrti přibyl do Prahy z uherského exilu Břetislav, tehdy nejstarší z rodu.²⁹⁸ Ještě téhož dne, 14. září 1092, byl Břetislav Mladší, toho jména Druhý, tentokrát zcela ze shodě stařešinským ustanovením svého děda Břetislava I.,²⁹⁹ nastolen na stolec svých předků.³⁰⁰

22. Nástup 8. generace: Příliš mnoho knížat³⁰¹

V osobě Břetislava II. na trůn nastoupila osmá generace rodu Přemyslovců, vládnoucí bezmála půlstoletí.³⁰² Vzhledem k rozvětvení vládnoucího rodu nastala po násilné smrti Břetislava II. doba zmatků, vnitřních bojů, bratrských sporů, věznění nepohodlných bratrů bratranců a uplácení římských králů a císařů.³⁰³ Těmto zmatkům napomohl sám nebohý kníže, když roku 1099 požádal císaře Jindřicha IV., aby udělil Čechy v léno bratru Bořivojovi, tehdy ne nejstaršímu z rodu. Skupina kolem Bořivoje, do níž samozřejmě patřila také jeho matka, královna-vdova Svatava, oplátila Břetislavovi jeho důvěru vraždou.³⁰⁴ Byla to neblahá předzvěst úpadku politické kultury v Čechách, z něhož Čechy definitivně vyšly až za druhé vlády Přemysla Otakara I. na přelomu 12. a 13. století.

Svatava sice roku 1092 ovdověla, bez vlivu ovšem nezůstala a z politické scény nezmizela. Možná se jistý čas věnovala svému vdovskému údělu, takzvanému Svatavinu újezdu, jenž později věnovala vyšehradské kapitule.³⁰⁵ Poté nejspíš pobývala (pravděpodobně s výjimkou let 1107–1109) přímo na Vyšehradě, odkud tahala za nitky v době vlád svých synů. Svůj vliv zřejmě uplatnila již při vyjednávání o Bořivoje řezenském oblenění roku 1099, byla zapletená do vražd knížat Břetislava II. a možná také Svatopluka.³⁰⁶ Několikrát (minimálně v letech 1111 a 1125) se pokusila usmířit své znesvářené syny Vladislava a Soběslava. V roce 1125 přitom fatálním způsobem zasáhla do nástupnictví, když ve spolupráci s bamberským biskupem Otou a k nelibosti Vladislavovy manželky Rychezy v podstatě donutila umírajícího

samém počátku 12. století, se nachází na levém břehu řeky Jihlavy, všechn majetek Litolda na břehu pravém. K tomu srov. R. FIŠER, *Kláster uprostřed lesa*, s. 45–49, 53–55, 57 a příloha č. 1.

²⁹⁶ Za všechny srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 150.

²⁹⁷ Kromě tradičního zpravodaje (*KOSMAS II.* 50, p. 157) denní datum zaznamenali také *NECRL. BOH.*, s. 807, č. 75 (k 6. září). K tomuto Konrádovi se ovšem zřejmě nevztahují záznamy *NECRL. OL. DOM.*, s. 562 (k 8. září), *NECRL. PODL.*, s. 420, a *NECRL. OST.*, s. 352 (k 9. září), patřící pravděpodobně jeho pravnuce Konrádu II. Otovi (1189–1191). K tomu srov. též *Necrologium Doxanense*, SKBGW 1884. Ed. J. Emler (dále jen „*NECRL. DOX.*“), s. 126, kde je k 8. září uveden Ota kníže. Ke Konrádům srov. zejm. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 47.

²⁹⁸ Všichni synové Břetislava I. byli již po smrti, Spytihněvův syn Svatobor-Fridrich též.

²⁹⁹ Břetislavův nástup byl, spolu s designací Spytihněva II., zřejmě založen na stařešinství, nikoli na jiných dohodách (Konrád I.) či na souhře okolností (Vratislav II.).

³⁰⁰ *KOSMAS II.* 50, p. 157–158. Nástupem Břetislava II. vrcholí druhá kniha Kosmovy kroniky Čechů.

³⁰¹ Tak nazval jednu z kapitol ve své práci J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 121–146, podobně TÝŽ, *Společnost v područí státu*, s. 191, 196–200. Text slouží také jako úvod k zamýšlenému pokračování. Proto disponuje jen velmi stručným poznámkovým aparátem.

³⁰² Konkrétně od 14. září 1092 do 14. února 1140, kdy zemřel Soběslav I.

³⁰³ Viz třeba *KOSMOVA* slova v kap. III. 13, p. 175–176; srov. zejm. J. ŽEMLIČKA, „*Dvacet pánů*“ české země. (*K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století*), ČMM 117, 1998 (dále jen „*Dvacet pánů*“), s. 293 a násl.

³⁰⁴ K oblenění *KOSMAS III.* 8, p. 168–169. Srov. zejm. J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 234–246.

³⁰⁵ *CDB I.* 406, p. 439, k újezdu srov. V. V. TOMEK, *Újezd Svatavin na řece Sázavě. Drobnůstka ze starého místopisu českého*, PAM 1, 1855 (dále jen „*Újezd Svatavin*“), s. 320–321.

³⁰⁶ K Břetislavovi J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 238 a násl. Svatoplukovu vraždu není možné podrobně řešit na tomto místě. Snad jen, že pokud podle *ANN. PEGAV.*, p. 250, vraždu objednal Wiprecht, není vzhledem k jeho vztahům se Svatavinou rodinou vyloučeno, že právě královna vdova stála v čele celé kliky.

Vladislava, aby svého mladšího bratra určil nástupcem namísto Vladislavova bratrance, švagra a tehdy nejstaršího z potenciálních nástupců, mladšího syna Oty Olomouckého a Eufemie, Oty II. Černého.³⁰⁷ Svatava, první česká královna, zemřela v pozeňnaném věku 1. září 1126³⁰⁸ a pochována byla na Vyšehradě, snad po Vratislavově boku.³⁰⁹

Její dcera Judita se přihlásila k politickému odkazu rodičů tím, že v červenci 1096 rituálně odevzdala královské insignie svých rodičů na oltář právě vysvěceného kostela sv. Jakuba v Pegau.³¹⁰ Zemřela 17. prosince 1108 a byla pochována v pegavském klášteře.³¹¹

O Wirpirce, manželce Konráda Brněnského, nemáme žádné zprávy, stejně tak o Iddě Wettinské, manželce Svytihněva II. Na dějinném kolbišti ale zůstala Eufemie, vdova po Otovi I. Olomouckém. Poté, co její rodině kníže Konrád I. vrátil Olomoucko, spravovala je až do doby, kdy její starší syn Svatopluk dospěl a ujal se vlády sám.³¹² Jak ovšem naznačuje Kosmas, jistý vliv si udržela i nadále.³¹³ Zemřela 2. dubna roku 1111, pochována byla snad o osm dní později po manželově boku v hradištském klášteře.³¹⁴

³⁰⁷ KOSMAS III. 37, 58, 60, p. 209, 234–236, 238–239. Fakt, že se Soběslav narodil zřejmě korunovaným králům, není podle mého názoru v tomto ohledu relevantní. Opak tvrdí V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 161.

³⁰⁸ Také s denním datem *Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874 (dále jen „*M. SÁZ.*“), s. 257, roční *AGO*, s. 393.

³⁰⁹ *CDB I*, 111, p. 114.

³¹⁰ *ANN. PEGAV.*, p. 245–246, srov. L. REITINGER, *Mezi korunou a stolcem*, s. 42 a násl.

³¹¹ Srov. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 381.

³¹² Srov. pozn. výše.

³¹³ KOSMAS III. 9, p. 170.

³¹⁴ Roční datum zaznamenává *AGO*, s. 392, denní datum 2. dubna uvádějí *NECRL. BOH.*, s. 804, č., 28, a *HO*, s. 106. *NECRL. GRAD.*, s. 16–17, uvádí sice datum 10. dubna, může se ovšem jednat o datum pohřbu. Srov. též pozn. 239.

Závěr

Na předchozích stránkách byly vylíčeny dějiny přemyslovského státu v letech 1055–1092. Jak jsem již napsal v úvodu, snažil jsem se o široký, ale plynulý a v maximální možné míře komplexní výklad. Hlavním motivem, jenž mě vedl k psaní této odborné činnosti, byla snaha zpřesnit a pokud možno zobecnit politické postavení žen, jež měly v daném období co do činění s rodem Přemyslovců.

Primárně lze politickou roli ženy rozdělit z hlediska míry vlivu na danou událost na přímo a nepřímo prokázanou, což však nelze příliš zobecnit, protože důsledek těchto událostí a jejich hodnocení závisí na naší informovanosti.

Ze zmíněných případů do kategorie přímo prokázaných patří zcela jistě spoluzaložení kláštera Hradisko u Olomouce tamější kněžnou Eufemií a její ražba mincí a úspěšná snaha znojemské kněžny Wirpirky z Aribu zmírnit napětí mezi členy Oráčova domu. Teoreticky sem zapadá také v textu zmíněný zásah kněžny Judity při česko-říšských bojích, to se však událo před rokem 1055, stejně jako Svatavino věnování tzv. Svatavina újezdu Vyšehradu.

Mezi nepřímo prokázané role patří vše ostatní: jednání, o němž sice není přímých pramenných zpráv, avšak můžeme se dohadovat, že se žena na daném aktu pravděpodobně podílela. Sem patří například Juditina snaha o zajištění svých mladších synů, její vyjednávání při druhém sňatku pozdějšího Vratislava II., Svatavino snažení přisoudit vládu Boleslavovi či Eufemiina regentská vláda. Lze sem zařadit také roli rodilých Přemysloven, skrze které jejich manželé ovlivňovali českou a moravskou politickou scénu a zahraniční politiku. V období let 1055–1092 jde o dvě Judity, manželku polského knížete Vladislava Heřmana, jejíž manžel byl českým spojencem a jejíž syn Boleslav III. se podílel na směřování střeoevropské politiky po téměř čtyři desetiletí, a o manželku Wiprechta Grojčského, jenž výrazně zasahoval do českých domácích poměrů a také byl spojencem svých švagrů a tchána.

Dále je třeba stanovit, z jaké pozice působily ženy vůči panovníkovi. Nejpřirozenější je role matky, její snahou bylo co nejlépe zajistit své potomky na úkor nevlastních bratrů, bratranců a ostatních příbuzných. Na vdovy je třeba nahlížet poněkud jinak; po manželově smrti se žena k dětem zpravidla ještě více upnula. Příkladem může být kněžna Judita, jenž se snad za života Břetislava I. snažila vylepšit postavení Vratislava, Konráda, Jaromíra a Oty v neprospěch nejstaršího Spytihněva. O přilnutí k Vratislavovi svědčí společný cíl nucené emigrace ze Spytihněvovy zlovůle, Uherské království, Juditino přimlouvání za sňatek Vratislava a královské princezny Adléty a následná Vratislavem nařízená translace Juditinych ostatků do Prahy. Další starostlivou matkou, možná nejstarostlivější na českém trůně vůbec, byla Svatava Polská. Již za života svého manžela, knížete a krále Vratislava, se snažila potlačit všechny, kteří mohli její vlastní syny ohrozit, zejména Vratislavova prvorozence Břetislava. Její mateřský pud ještě zesílil po manželově smrti, kdy neváhala zosnovat konkurentům svých synů násilnou smrt. Poslední, ale dle mého názoru nejpozoruhodnější ženou patřící do této kategorie je Eufemie, manželka Oty I. Olomouckého. Uherská královská dcera se po smrti svého manžela chopila regentské vlády v Olomoucku ve jménu svých nezletilých synů Svatopluka a Oty. Byla sice zanedlouho vyhnána králem Vratislavem, po jeho smrti se ale do Olomouce vrátila a do doby, než starší Svatopluk dospěl, jej opět zastupovala. Jde o první případ ženského regentství na

území přemyslovského státu po Ludmile a Drahomíře. Nadto z titulu své funkce nechala razit mince. Na jednom typu je dokonce zpodobněna, sedíc na trůně.

Druhým společenským statutem, z jehož významu mohly ženy ovlivňovat společenské dění, bylo manželství. Působení na sekundární rodinu (manžela) však bylo obtížnější, „zpracování“ chotě obvykle zabralo jistý čas. Nepřímo mohla jistého úspěchu dosáhnout Judita, když její manžel přenechal Moravu mladším synům. Značný vliv na manžela evidentně získala kněžna Eufemie. Zřejmě sama disponovala majetky a významným způsobem se zasloužila o založení Hradiska u Olomouce. Zatímco o vlivu Wirpirky na knížete Konráda lze jen spekulovat, Svatavin úspěšný tlak na Vratislava demonstrovalo dosazení prince Boleslava, jejího prvorozence, do Olomouce a snaha odkázat královskou korunu právě jemu.

Nesmíme zapomínat ani na Přemyslovny, které se provdaly v cizině. Jak ukazují aktivity zeťů krále Vratislava, Vladislava Heřmana (placení tributu) a zejména Wiprechta z Grojče (podpora svých švagrů, společná zahraniční politika a zejména odkaz pegavského kláštera), obě Judity Přemyslovny se ve své nové domovině činily; nevíme ovšem, do jaké míry šlo o přímou (zcela záměrnou) koordinaci aktivit Přemyslovny a příbuzného v Čechách. O dalších Přemyslovnách, v tomto období provdaných, nemáme bohužel žádné zprávy, přestože je jasné, že nějaké žít musely. Poměr narozených chlapců k děvčatům by totiž měl být vyrovnaný.

V případě sedmé generace Přemyslovců zbývá poslední kategorie, kde se příliš generalizovat nedá: ostatní. Patří do ní jediná žena, Wirpirk z Tenglingu. Pokud můžeme aspoň z poloviny věřit Kosmovi, její zásah do sporu o korunu a o budoucnost jejího chotě Konráda byl obdivuhodný. Právě jejím přičiněním byl Konrád designován Vratislavovým nástupcem.

Velmi důležitý byl aspekt původu ženy. Intenzita jejích snah většinou pramenila z postavení rodičů ve vladařské hierarchii a z výchovy, popřípadě ze zážitků v raném věku. Hraběcí původ měla zřejmě Wirpirk, z čehož možná vycházely její ambice dosáhnout pražského stolce. Z rodů významných říšských knížat pocházely Idda Wettinská, choť Spytihněva II., o jejímž působení v Čechách nevíme zhora nic, a také zachránkyně rodu, Judita ze Schweinfurtu. Svatava byla polskou princeznou. Její děd však pozbyl královského majestátu, a tak jeho nástupce a Svatavin otec panoval s knížecím titulem. Není bez zajímavosti, že o Svatavě sice víme, že se velmi zasazovala o své syny, ale na vládě se zřejmě nepodílela. Snad ani nechtěla. Svatavina úzkoprsost kontrastuje se zjevnou vznešeností Eufemie, dcery korunovaného uherského krále Bély I. Tato kněžna, jež možná vyrůstala se Svatavou na polském knížecím dvoře, dosáhla významného postavení již za manželova života. Po jeho smrti uplatnila své schopnosti v regentské správě Olomoucka a díky uherskému původu byla vhodným spojencem odbojného prince Břetislava, pozdějšího knížete Břetislava II. Není bez zajímavosti, že byla po Emmě Francké, třetí choti Boleslava II., a Adlétě Uherské, druhé choti Vratislava II., třetí manželkou Přemyslovce, jež pocházela z královského rodu. Zároveň byla po Emmě Francké druhá, kdo razila vlastní mince (denáry záhadných kněžen Biagoty a Adivy nepovažují za jejich samostatnou ražbu). Královského původu byla ovšem také již zmíněná Adlétina Uherská. Její smrt necelý rok po manželově nástupu na knížecí stolec a absence jakýchkoli pramenů ovšem znemožňuje uvažovat o jejích ambicích. Její vztah k manželovi je také záhadou; Kosmově tvrzení o zamilovanosti nepřímo odporuje Vratislavův distanc od Adlétina bratra a zavržení jejich syna Břetislava.

Nejdůležitějším hlediskem s ohledem na vlastní politické kroky je, zda kněžna byla aktivní účastnicí, zda se podílela na vládě, obdarovala církevní instituci, vyjednávala o příměří, razila mince či jako šedá eminence hájila své zájmy. Aktivní role je prokázána především u manželek a matek. Judita ze Schweinfurtu, Svatava Polská (ta ovšem až po roce 1092), Wirpirk z Tenglingu a zejména Eufemie Uherská, ty všechny byly aktivními politickými činiteli. Naopak pasivní roli bych přisoudil zejména sestrám Přemyslovců, oběma Juditám. Z opačné strany byly ovšem pasivními činitelkami také manželky Přemyslovců. V tomto případě šlo především o sňatkovou politiku, konkrétně získání spojení (Vratislav a Adléta Uherská) či odškodnění (Ota a Eufemie Uherská?).

Prameny

Annales Altahenses maiores, MGH SS rer. Germ. IV. Ed. E. F. von Oefele, Hannoverae 1891.

Annales Gerlaci – Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874, s. 461–516.

Annales Gradicenses et Opatovicenses – Letopisy hradištsko-opatovické, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874, s. 385–400.

Annales Hildesheimenses, MGH SSrG VIII. Ed. G. Waitz, Hannoverae 1878.

Annales Pegavienses et Bosovienses. MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1859, s. 232–270.

Annalista Saxo, MGH SS VI. Ed. G. Waitz, Hannoverae 1844, p. 542–777.

Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae – Kanovník vyšehradský, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874, s. 201–237.

Codex diplomaticus et epistularis regni Bohemiae, I. (805–1197). Ed. G. Friedrich, Pragae 1904–1907.

Codex diplomaticus et epistularis regni Bohemiae, II. (1198–1230). Ed. G. Friedrich, Pragae 1912.

Cosmae Pragensis chronica Boemorum, MGH SS NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923, p. 1–241.

Ein Necrologium des ehemaligen Klosters Ostrow, SKBGW 1878. Ed. J. Emler, s. 349–353.

Gründung der Kirche von Wischehrad, MGH SS rer. Germ. NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923, p. 252–254.

Gründung des Klosters Sazawa, MGH SS rer. Germ. NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolini 1923, p. 242–251.

Horologium Olomoucense – Kalendář a nekrolog Horologia olomouckého v královské knihovně stockholmské, in: Hildebert a Everwin. Románští malíři. Ed. A. Friedl, Praha 1927, s. 101–114.

Chronicon pictum Vindobonense, HHFD II. Ed. M. Florianus, Lipsiae 1883, p. 100–245.

Kronika a činy polských knížat a vládců Galla Anonyma. Edd. J. Förster, M. Moravová, M. Wihoda, Praha 2009.

Lamperti monachi Hersfeldensis Opera. MGH SS rer. Germ. XXXVIII. Ed. O. Holder-Egger, Hannoverae – Lipsae 1894.

Legenda Christiani. Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius. Ed. J. Ludvíkovský, Pragae 1978.

Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874, s. 238–269.

Necrologium Bohemicum, ČsČH 15, 1967. Ed. F. Graus, s. 801–810.

Necrologium Doxanense, SKBGW 1884. Ed. J. Emler, s. 83–144.

Necrologium Gradicense, VKČSN FHF 1894. Ed. J. Teige, s. 16–17.

Necrologium Olomoucense. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm, AÖG 59, 1880. Ed. B. Dudík, s. 641–654.

Necrologium Podlažicense, in: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Ed. B. Dudík, Brünn 1852, s. 403–428.

Necrologium vom Jahre 1263 (=Necrologium der Olmützer Domkirche), AÖG 65, 1883. Ed. B. Dudík, s. 516–589.

Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon. Edd. R. Holtzmann, W. Trillmich, Berolini 1960.

Vincentii canocici Pragensis Annales – Letopis Vincentia, kanovníka kostela pražského, FRB II. Edd. J. Emler, V. V. Tomek, Praha 1874, s. 407–460.

Vita sancti Procopi antiqua, in: *Středověké legendy prokopské*. Edd. V. Chaloupecký, B. Ryba, Praha 1953, s. 111–120.

Literatura

ANTONÍN, Robert: *Ideální panovník českého středověku. Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013.

BACHMANN, Adolf: *Geschichte Böhmens. Erster Band. Bis 1400*, Gotha 1899.

BAKALA, Jaroslav: *Holasické pomezí v 11. a 12. století*, ČSM B 13 (=Acta musei Silesiae), 1964, s. 105–117.

BALZER, Oswald: *Genealogia Piastów*, Kraków 1895.

BISTRICKÝ, Jan: *Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, VVM 45, 1993, s. 131–16.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa: *Velké dějiny země Koruny české. Svazek I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999.

BOBEK, Jan: *Mincovnictví olomouckých biskupů I. Mincovnictví olomouckých biskupů ve středověku*, Brno 1986.

BORKOVSKÝ, Ivan: *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, ČSPS 62, 1954, s. 15–21.

BOUBÍN, Jaroslav: *Počátky zástupnických vlád v Čechách*, FHB 10, 1986, s. 75–105.

BRŮŽEK, Jaroslav – ČERNÝ, Viktor – LIKOVSKÝ, Jakub: *Současné metody biologické antropologie a jejich využití při hodnocení kostry přisuzované knížeti Svytlahněvovi I.*, AR 54, 2002, s. 439–456.

CACH, František: *K denárům kněžny Eufemie*, NZ 1/6, 1939, s. 143–146.

CACH, František: *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972.

DERWICH, Marek: *Vztahy mezi východním a západním mništvím v 11. století*, in: Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 64–76.

DOLISTA, Karel: *Ještě k listinám hradištského kláštera z roku 1078*, ČsČH 19, 1971, s. 111–118.

DRŠKA Václav – PICKOVÁ, Dana: *Dějiny středověké Evropy*, Praha 2004.

DRŠKA, Václav – SUCHÁNEK, Drahomír: *Církevní dějiny. Antika a Středověk*, Praha 2013.

DŘÍMAL, Jaroslav: *Připojení Moravy k českému státu za knížete Oldřicha*, ČMM 68, 1948, s. 22–49.

DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*, Praha 1875.

DWORZACZEK, Włodzimierz: *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959.

ELBEL, Petr: *Hospodářské zázemí kláštera Hradiště u Olomouce v 11. a 12. století*, in: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (=Disputationes Moravicae 3). Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002, s. 39–56.

ELBEL, Petr: *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 238–306.

FIALA, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975².

FIŠER, Rudolf: *Kláster uprostřed lesa. Dvě studie o trebičském benediktinském opatství* (= Knižnice Matice moravské 9), Brno 2001.

FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934.

HAMANNOVÁ, Brigitte, et alli: *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 2010³.

HÁSKOVÁ, Jarmila: *Emma Regina – vznešená česká kněžna*, in: Emma Regina – Civitas Melnic. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy († 2. 11. 1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměrského (*23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník. Edd. J. Kilián, L. Polanský, Mělník – Praha 2008, s. 61–66.

HAVEL, Dalibor: *K benediktinskému skriptoriu v Klášterním Hradisku u Olomouce. Metodická sonda*, in: Campana, Codex, Civitas. Miroslav Flodr octogenario. Brno 2009, s. 137–176.

HAVLÍK, Lubomír E.: *O Moravě v českém státě*, VVM 20, 1968, s. 187–208.

HLAVÁČEK, Ivan: *Dvořan-diplomat*, in: Člověk českého středověku. Edd. M. Nodl, F. Šmahel, Praha 2002, s. 118–138.

- HORNA, Richard: *Několik kapitol z dějin údělných knížat na Moravě. Příspěvek k ústavním dějinám moravským do konce XII. století*, Bratislava 1926.
- HOSÁK, Ladislav: *K sporům o Hrutovská pole*, ČSPS 68, 1960, s. 232.
- HÓMAN, Bálint: *Geschichte des Ungarischen Mittelalters. I. Band. Von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, Berlin 1940.
- HRDINA, Karel: *Kosmova kronika česká*, Praha 1950.
- HRUBÝ, Václav: *Tři studie k české diplomacie*. Z rukopisu připravil k tisku J. Šebánek, Brno 1936.
- CHALOUPECKÝ, Václav: *Počátky státu českého a polského*, in: Dějiny lidstva od pravěku k dnešku III. Základy středověku. Ed. J. Šusta, Praha 1937, s. 589–638.
- CHALOUPECKÝ, Václav: *Kdy byla Morava připojena k českému státu*, ČČH 48–49, 1947–1948, s. 241–247.
- CHARVÁT, Petr: *Hrutov – včerejšek a dnešek jednoho problému*, FHB 2, 1980, s. 39–76.
- CHARVÁT, Petr: „*Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí*“: *co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?*, AHMUSO 5, 2000, s. 167–169.
- CHARVÁT, Petr: *Accipe coronam de ecclesiis. Umění na dvoře české kněžny Emmy*, in: *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka. Svazek 1*. Edd. J. Mikulec, M. Polívka, Praha 2007, s. 59–64.
- JAN, Libor: *Přemyslovská Morava*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006, s. 7–32.
- JAN, Libor: *Stará Morava mezi Východem a Západem*, in: *Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa*. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 251–264.
- JASIŃSKI, Kazimierz: *Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku*, DaS 2/21, 1999, s. 6–10.
- JASIŃSKI, Kazimierz: *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004².
- KALHOUS, David: *Koruna česká a polská? Střetávání Boleslava II. a Vratislava II. na cestě za královskou korunou*, SPFFBU C 2001, s. 5–16.
- KALHOUS, David: *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090). (Několik poznámek k jeho životu)*, MHB 9, 2003, s. 27–45.
- KALHOUS, David: *Boleslav III.: kníže na konci časů?*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 221–229.
- KALHOUS, David: *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Disertační práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/Disertace.pdf (cit. dne 24. března 2014), Brno 2005.

KALHOUS, David: *Jak viděla Hnězdno roku 1000 středověká tradice?*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 339–358.

KALHOUS, David: *České země za prvních Přemyslovců. I. díl. Čeled' svatého Václava*, Praha 2011.

KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš: *Přemyslovská dynastie. Soupis původních členů českého panovnického rodu*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009, s. 541–573.

KOWALENKO, Władysław – LABUDA, Gerald – LEHR-SPLAVIŃSKI, Tadeusz, et alli: *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII. Tom pierwszy, część pierwsza*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1961.

KRÁLÍK, Oldřich: *Kosmova kronika a předchozí tradice*, Praha 1976.

KROFTA, Kamil: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské*, ČČH 10, 1904, s. 15–36, 125–152, 249–275, 373–391.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, ČsČH 18, 1970, s. 497–532.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Politický vzestup českého státu za vlády knížete Oldřicha*, ČsČH 25, 1977, s. 246–272.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátků Vratislava II.)*, FHB 2, 1980, s. 77–128.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Wann erfolgte der Anschluß Mährens an der böhmischen Staat?*, Historica 19, 1980, s. 195–243.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Břetislav II. Pokus o charakteristiku panovníka*, ČsČH 35, 1987, s. 722–731.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci*, ČMM 106, 1987, s. 259–268.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999².

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*, in: *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*. Eds. B. Krzemieńska, A. Merhautová, D. Třeštík, Praha 2000, s. 7–50 a 109–122.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Kněžna Božena*, in: *Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání knížete Oldřicha s Boženou*. Peruc 2004, s. 24–33.

KOPAL, Petr: *Kosmas a číselná symbolika*, in: *Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci*. Edd. L. Karfíková, Z. Šír, Praha 2002, s. 87–98.

KOPAL, Petr: *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4). Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006, s. 155–196.

KOPAL, Petr: *Král versus kníže? Idea panovnické moci v Kosmově kronice*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 359–371.

KUBÍNOVÁ, Kateřina: *Dva rukopisy královny Emmy*, in: Čechy jsou plné kostelů. Bohemia plena est ecclesiis. Kniha k poctě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc. Ed. M. Studničková, Praha 2010, s. 176–189.

LABUDA, Gerard: *Utrata Moraw przez państwo polskie w XI wieku*, in: Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I. Edd. E. Maleczyńska, K. Maleczyński, Wrocław 1960, s. 93–124.

LABUDA, Gerard – STIEBER, Zdzisław, et alli: *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII. Tom piaty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975.

LABUDA, Gerard: *Mieszko II król Polski. Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992.

LUTOVSKÝ, Michal: *Po stopách prvých Přemyslovců I. Zrození státu (872–972). Od Bořivoje po Boleslava I.*, Praha 2009².

LYSÝ, Miroslav: *Politika českého knížete Břetislava I. (1035–1055) voči Uhorsku*, HČ 52, 2004, s. 451–468.

MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace Vratislava II.*, ČMM 121, 2004, s. 267–286.

MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace přemyslovských králů*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4). Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006, s. 47–66.

MARSINA, Richard: *Údelné vojvodstvo na Slovensku*, História (=ZSNM) 27, 1987, s. 199–212.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Morava ve středověku*, in: Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslovených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně. Ed. Z. Měřinský, Brno 1999, s. 7–26.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Morava součástí přemyslovského státu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009, s. 219–227, 230–239.

MICHNA, Pavel J.: *K utváření raně středověké Moravy*, ČsČH 30, 1982, s. 716–744.

NECHVÁTAL, Bořivoj: *Vyšehrad a archeologie*, in: Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092). Praha 1992, s. 112–141.

- NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky proslovené dne 20. dubna 1928 v numismatické společnosti čsl.)*, NČČ 1–2/4, 1928, s. 1–6.
- NOVOTNÝ, Aleš: *Nástupnictví Přemyslovců jako závody v plození*, VVM 61, 2007, s. 257–272.
- NOVOTNÝ, Boris: *Moravské úděly a jejich raně feudální centra v 11.–13. století*, AR 27, 1975, s. 516–527.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913.
- NOVOTNÝ, Václav: *Uvedení Premonstrátů do kláštera Hradištského na Moravě*, ČMM 50, 1926, s. 155–170.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928.
- NOVÝ, Rostislav: *Přemyslovský stát v 11. a 12. století* (=AUC phil. et hist. 43), Praha 1972.
- NOVÝ, Rostislav: *Královská korunovace Vratislava II.*, NL 43, 1988, s. 129–144.
- NOVÝ, Rostislav: *Symboly české státnosti v 10.–12. století*, FHB 12, 1988, s. 47–63.
- NOVÝ, Rostislav: *Český král Vratislav II.*, in: *Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*. Praha 1992, s. 11–24.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl první. Od pravěkosti až do roku 1253*, Praha 1939.
- PLESZCZYŃSKI, Andrzej: *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.
- POLANSKÝ, Luboš: *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*. Edd. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 27–48.
- RAK, Jiří: *Jak se z únosu stane vlastenecká ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození*, in: *Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání knížete Oldřicha s Boženou*. Peruc 2004, s. 153–164.
- RAZIM, Jakub: *Vývoj trůnního práva v českých zemích do nástupu Lucemburků*. Diplomová práce PF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/210598/pravf_m/TRUNNI_PRAVO.pdf (cit. dne 24. 3. 2014), Brno 2010.
- REICHRTOVÁ, Květa: *Slovanský klášter na Sázavě*, in: *Sázava, památník staroslověnské kultury v Čechách*. Ed. K. Reichrtová, Praha 1988, s. 70–103.
- REITINGER, Lukáš: *Přemyslovci mezi královskou korunou a knížecím stolcem. Tři studie k prvnímu českému království*. Diplomová práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/64694/ff_m/Diplomova_prace.pdf (cit. dne 24. 3. 2014), Brno 2008.

REITINGER, Lukáš: „Census de terra Polonie“ a přemyslovská svrchovanost nad Polskem, ČMM 128, 2009, s. 473–492.

REITINGER, Lukáš: „Kráľ český a polský“. Úvahy nad panovníckým titulem Vratislava II., SHB (=SPPFFBU C) 2/57, 2010, s. 3–28.

REITINGER, Lukáš: *Nekrologia klášteřa Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 372–415.

ROUBIC, Antonín: *Obnovení biskupství v Olomouci*, SOaJHP 8, 1990, s. 19–31.

RYBA, Bohumil: *Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavových dekretů*, Strahovská knihovna 3, 1968, s. 15–60.

SCHELLE, Karel: *K charakteru mincovního práva na Moravě v době údělných knížat*, FN 3, 1988, s. 13–21.

SKALSKÝ, Gustav: *Recenze: Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky proslovené dne 20. dubna 1928 v numismatické společnosti čsl.)*, ČMM 54, 1930, s. 255–256.

SLÁMA, Jiří: *Přemyslovci a Morava*, SSPS 2, 1991, s. 51–68.

SLÁMA, Jiří: *Počátky přemyslovského státu*, in: *České země v raném středověku*. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 30–52.

SLÁMA, Jiří: *Emma Regina v českých dějinách*, in: *Emma Regina – Civitas Melnic*. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy († 2. 11. 1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměřského (*23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník. Edd. J. Kilián, L. Polanský, Mělník – Praha 2008, s. 1–10.

STEINHÜBEL, Ján: *Nástupcovia Štefana I. v bojoch o uhorský trón*, HČ 48, 2000, s. 585–606.

STEINHÜBEL, Ján: *Uhorské kráľovstvo a Nitrianske kniežactvo za vlády Štefana I.*, HČ 48, s. 3–34.

STEINHÜBEL, Ján: *Uhorskí králi a nitrianske kniežatá v rokoch 1046–1077*, HČ 49, 2001, s. 393–414.

STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežactvo. Počiatky stredovekého Slovenska*, Bratislava 2004.

STLOUKAL, Karel: *Svatava, první česká královna*, in: *Královny, kněžny a velké ženy české*. Ed. K. Stloukal, Praha 1941, s. 66–70.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Kronika československá I. Doba stará. Od časů nejstarších do reformace*, Praha 1922.

ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996.

ŠMERDA, Jan: *Peníze na Moravě v době Přemyslovců*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava

III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006, s. 133–144.

ŠVANDA, Libor: *K obrazu ideálního panovníka v Kosmově kronice*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 211–221.

TEIGE, Josef: *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300)*, VKČSN FHF 12, 1893, s. 1–80.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Újezd Svatavin na řece Sázavě. Drobnůstka ze starého místopisu českého*, PAM 1, 1855, s. 320–321.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmas a Regino. Ke kritice Kosmovy kroniky*, ČsČH 8, 1960, s. 564–567.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*, ČL 52, 1965, s. 305–314.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmas*, Praha 1966.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Nejstarší Přemyslovci ve světle přírodovědeckého a historického zkoumání*, ČsČH 31, 1983, s. 233–255.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Mír a dobrý rok. Státní ideologie raného přemyslovského státu mezi křesťanstvím a „pohanstvím“*, FHB 12, 1988, s. 23–45.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: *Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa*. Mezinárodní symposium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.–20. listopadu 1997 v Praze. Edd. D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 81–108.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Mýty kmene Čechů (7.–10. století). Tři studie ke „Starým pověstem českým“*, Praha 2003.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a Druhý život královniny Matyldy*, in: *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky. Edd. E. Doležalová, R. Šimůnek, D. Dvořáčková, A. Pořízka, Praha 2007, s. 23–37.

TYROLLER, Franz: *Genealogie des altbayerischen Adels im Hochmittelalter*, in: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte*. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969, s. 45–524.

VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, Brno 1991.

VANÍČEK, Vratislav: *Vratislav II. (I.) První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004.

VANÍČEK, Vratislav: *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007.

VANÍČEK, Vratislav: *Polský královský titul Vratislava II. (tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*. Dostupné online na <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/8studie.pdf> (cit. dne 24. března 2014), Praha 2012.

VLČEK, Emanuel: *Tělesný zjev a podoba knížete Břetislava I. a jeho synů*, NL 43, 1988, s. 160–169.

VYSKOČIL, Jan K.: *Arnošt z Pardubic a jeho doba*, Praha 1947.

WEGENER, Wilhelm: *Die Přemysliden. Stammtafel des nationalen böhmischen Herzoghauses. Ca 850–1306. Mit einer Einführung*, in: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte*. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969, s. 1–12b.

WIHODA, Martin: *Mocenský zápas českého a polského státu v 11. a 12. století*, SPFFBU C 44, 1997, s. 5–14.

WIHODA, Martin: *Znojemští úředníci v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie*, in: *Znojemská rotunda ve světle vědeckého poznání. Vědecká konference. Znojmo 23.–25. 9. 1996. Sborník příspěvků*. Ed. P. Ciprian, Znojmo 1997, s. 18–45.

WIHODA, Martin: *Causa Podivín*, ČMM 117, 1998, s. 279–291.

WIHODA, Martin: *Přemyslovská Morava v dějinách českého státu*, in: *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně (= Disputationes Moravicae 1)*, Brno 2000, s. 93–107.

WIHODA, Martin: *Anály hradištsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí dějin*, in: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně (=Disputationes Moravicae 2)*. Edd. J. Malíř, R. Vlček, Brno 2001, s. 25–32.

WIHODA, Martin: *Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (=Disputationes Moravicae 3)*. Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002, s. 29–38.

WIHODA, Martin: *Moravský úředník*, in: *Člověk českého středověku*. Edd. M. Nodl, F. Šmahel, Praha 2002, s. 92–117.

WIHODA, Martin: *Polská koruna českých králů*, ČČH 102, 2004, s. 721–744.

WIHODA, Martin: *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.

WIHODA, Martin: *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové*. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 367–381.

WIHODA, Martin: *Morava v 10. století*, in: *České země v raném středověku*. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 53–73.

WIHODA, Martin: *První česká království*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4)*. Edd. D. Malatřák, M. Wihoda, Brno 2006, s. 67–99.

WIHODA, Martin: *Sázavský klášter v ideových souřadnicích českých dějin 11. věku*, in: Svatý Prokop. Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 237–250.

WIHODA, Martin: *Testament knížete Břetislava*, in: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Ed. R. Fífková, Olomouc – Brno 2006, s.

WIHODA, Martin: *Skromné příběhy. Moravští Přemyslovci v paměti klášterních skriptorií*, in: Campana, Codex, Civitas. Mirosław Flodr octogenario. Brno 2009, s. 120–135.

WIHODA, Martin: *Morava v době knížecí 906–1197*, Praha 2010.

WIHODA, Martin: *Nostra terra tua est camera. České země v historických počátcích středovýchodní Evropy*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 11–33.

WIHODA, Martin: *České 12. století mezi zbožnými ideály a zkušeností všedního dne*, in: Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě (= Země a kultura ve střední Evropě 19). Brno 2011, s. 116–140.

ZAORAL, Prokop: *O datování v Kosmově kronice. (Příspěvek k české chronologii)*, BAV 2/2, 1958, s. 38–44.

ZAORAL, Prokop: *K zakládací listině hradištského kláštera z roku 1078*, ČsČH 16, 1968, s. 275–283.

ZEMEK, Metoděj: *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století. (Příspěvek k nejstarším dějinám Moravy.)*, Brno 1972.

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin II. Doba románské katolicity*, Olomouc 2006².

ZUPKA, Dušan: *Rituály zmíření v zápasoch o uhorský trón ve druhej polovici 11. storočia*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku (= Země a kultura ve střední Evropě 8). Edd. M Nodl, M. Wihoda, Brno 2008, s. 57–70.

ŽEMLIČKA, Josef: *Raně feudální monarchie a královský titul u západních Slovanů*, in: Typologie raně feudálních slovanských států. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k tématu Vznik a rozvoj slovanských raně feudálních států a národností ve střední a jihovýchodní Evropě, konané ve dnech 18.–20. listopadu 1986 v Praze. Ed. J. Žemlička, Praha 1987, s. 77–92.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990.

ŽEMLIČKA, Josef: *Mitra českých knížat*, SSPS 3, 1992, s. 17–21.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Moravané*“ v časném středověku, ČČH 90, 1992, s. 17–32.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Dvacet pánů*“ české země. (K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století), ČMM 117, 1998, s. 293–309.

ŽEMLIČKA, Josef: *Rod Přemyslovců na rozhraní 10. a 11. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Edd. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 267–273.

ŽEMLIČKA, Josef: *Poslední lov knížete Břetislava*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 231–246.

ŽEMLIČKA, Josef: *Peruc, Čechy a lovecká vášeň knížete Oldřicha*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání knížete Oldřicha s Boženou. Peruc 2004, s. 5–23.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovští „emigranti“ a říšská politika. (K diplomacii Sálců a Štaufů ve střední Evropě)*, in: Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana (=AUC PH 1). Praha 2005, s. 513–524.

ŽEMLIČKA, Josef: *Kníže Vladivoj a přemyslovská consanguinitas (ke skladbě vládnoucího rodu v 10. a začátkem 11. století)*, SMP 7, 2006, s. 181–195.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Polská koruna*“ Vratislava II. aneb čím ho (ne)mohl obdařit Jindřich IV. *Glosy ke středověké korunovační symbolice*, ČČH 104, 2006, s. 1–46.

ŽEMLIČKA, Josef: *Královské korunovace*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009, s. 308–310.

ŽEMLIČKA, Josef: *Společnost v područí státu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík a J. Žemlička ve spolupráci s P. Maškovou a R. Novotným, Praha 2009, s. 165–171, 175–181, 185–191, 196–203, 207–215.

Zkratky

AGO – Anály hradišřsko-opatovické

AHMUSO – Acta historica et museologica Universitatis silesisiana Opaviensis

AÖG – Archiv für österreichische Geschichte

AR – Archeologické rozhledy

AUC PH – Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica

AUC phil. et hist. – Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica Monographie

BAV – Brněnský archivní věstník

C – Cach (mince z katalogu v knize *Nejstarší české mince II.*)

CDB – Codex diplomaticus et epistularis regni Bohemiae

ČČH – Český časopis historický

ČD – České dějiny

ČL – Český lid

ČMM – Časopis Matice moravské

ČsČH – Československý časopis historický

ČSM B – Časopis slezského muzea, řada B (historická)

ČSPS – Časopis společnosti přátel starožitností

DaS – Dějiny a současnost

DM – Dějiny Moravy

FHB – Folia historica Bohemica

FN – Folia numismatica

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

HČ – Historický časopis

HHFD – Historiae Hungaricae Fontes Domestici

HO – Horologium olomoucké

MGH SS – Monumenta Germaniae historica Scriptorum

MGH SS rer. Germ. – Monumenta Germaniae historica Scriptorum rerum Germanicarum in unum scholarum separatim editi

MGH SS rer. Germ. NS – Monumenta Germaniae historica Scriptorum rerum Germanicarum Nova series

MHB – Mediaevalia historica Bohemica

NČČ – Numismatický časopis československý
NL – Numismatické listy
NZ – Numismatické zprávy. Časopis pro sběratele mincí a medailí
PAM – Památky archaeologické a místopisné
SHB – Studia historica Brunensia
SMP – Studia Mediaevalia Pragensia
SOaJHP – Současná Olomouc a její historické problémy
SKBGW – Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften
SPFFBU C – Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C (historická)
SSPS – Sborník společnosti přátel starožitností
SSS – Słownik starožitności slowiańskich
Š – Šmerda (mince z katalogu v knize *Denáry české a moravské*)
VKČSN FHF – Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická
VVM – Vlastivědný věstník moravský
ZSNM – Zborník slovenského národného múzea